

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

[100/2000 KATILIM BANKACILIĞI ALANI]

**DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE MERHAMET GÜDÜSÜ İLE PARA
TALEBİ**

DOKTORA TEZİ

Belkıs ASLAN

ŞUBAT – 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

[100/2000 KATILIM BANKACILIĞI ALANI]

**DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE MERHAMET GÜDÜSÜ İLE PARA
TALEBİ**

DOKTORA TEZİ

Belkıs ASLAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Adem KALÇA

ŞUBAT – 2024

TRABZON

ONAY

Belkıs ASLAN tarafından hazırlanan “Davranışsal İktisat Çerçevesinde Merhamet Güdüsü İle Para Talebi” adlı bu çalışma 07.03.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri �yesi		Karar		İmza
Unvanı- Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Adem KALÇA	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Halil İbrahim BULUT	�ye	☐	☐	
Prof. Dr. Bünyamin ER	�ye	☐	☐	
Prof. Dr. İlhan EROğLU	�ye	☐	☐	
Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR	�ye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen  ğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Belkıs ASLAN

01.02.2024

ÖNSÖZ

Ana akım iktisat modelinde kabul edilen *homo-ekonomicus* birey, davranışsal iktisadın gelişmesi ile birlikte terk edilmeye başlanan bir varsayıma dönüşmektedir. Bu varsayım altında birey, her zaman kendi faydasını maksimize etmek isteyen, kararlarını bu yönde ve rasyonel bir şekilde alabilen bir varlık olarak gösterilmektedir. Oysaki günlük hayatta birey sadece kendi faydasını değil, kendisi dışında diğer bireylerin de faydasını düşünebilir. Ana akım iktisat tarafından reddedilen bu durumun, aslında var olabileceği ortadır. Dolayısıyla, insanı insan yapan merhamet gibi bir güdünün, iktisadi boyutta tüketici davranışları bazında da ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim ekonominin en temel birimi olarak adlandırılan bireyin davranışlarının anlaşılabilmesi, iktisadi bazda uygulanan politikalarında etkinliğinin azalmasına sebep olabilecektir.

Öncelikle lisansüstü eğitim hayatım boyunca fikirleri ile beni aydınlatan, her zaman yol gösterici olan ve tez çalışması boyunca bana inancını hiç kaybetmeden beni destekleyen, üzerimde fazlaca emeği olan, çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Adem KALÇA'ya teşekkürü bir borç bilirim. Tez sürecim boyunca, eleştirileri ve önerileri ile çalışmaya değer katan ve değerli yönlendirmeler yapan tez izleme komitesinde bulunan değerli hocalarım; Prof. Dr. Halil İbrahim BULUT ve Prof. Dr. Bünyamin ER'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca paylaştığı bilgiler ile tezime sağladığı katkılardan dolayı, Prof. Dr. Haydar AKYAZI'ya, gerek yüksek lisans gerek doktora eğitimim boyunca bilgilerini ve desteklerini benden esirgemeyen, değerli zamanlarını bana ayıran çok kıymetli hocalarım Doç.Dr. Ezgi BADAY YILDIZ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Yeşim DİNDAROĞLU'na ve merhamet ölçeğinin hesaplanması konusunda çalışmaya katkı sağlayan Prof.Dr. Mehmet Engin DENİZ'e, saha çalışması kapsamında yardımlarını esirgemeyen Doğu Karadeniz Belediyeler Birliğine ve tüm değerli katılımcılara şükranlarımı sunarım. Son olarak hayatım boyunca beni her konuda destekleyen hakları ödenmeyecek olan aileme, benim için elinden geleni fazlasıyla yapan eşim Mehmet ASLAN'a ve varlığı ile hayatıma anlam katan kızım Meva ASLAN'a teşekkürlerimi sunarım.

TÜBİTAK BİDEB 2211-A kapsamında desteklenen bir bursiyer olarak, doktora eğitimim süresince maddi olarak beni destekleyen, bilimin ve bilim insanlarının destekçisi olan TÜBİTAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Şubat, 2024

Belkıs ASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
GRAFİK LİSTESİ	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PARA TALEBİ TEORİLERİ	4-24
1.1. Paranın Tanımı	4
1.2. Para Talebi	7
1.2.1. Klasik – Neo Klasik Miktar Teorisi	8
1.2.1.1. Fisher Modeli.....	9
1.2.1.2. Cambridge Modeli	11
1.2.2. Keynesyen Model.....	13
1.2.2.1. İşlem GÜDÜSÜ	14
1.2.2.2. İhtiyat GÜDÜSÜ	15
1.2.2.3. Spekülasyon GÜDÜSÜ	16
1.2.3. Baumol – Tobin Modeli	17
1.2.4. Tobin’in Risk Para Modeli	19
1.2.5. Modern Miktar Teorisi Modeli.....	20
1.2.6. Servet Uyumlaması Modeli.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. MERHAMET GÜDÜSÜ.....	25-45
-------------------------	-------

2.1. Psikoloji ve Merhamet İlişkisi	28
2.2. Sosyoloji ve Merhamet İlişkisi.....	30
2.3. Yardım Davranışı ve Merhamet İlişkisi	31
2.4. Din ve Merhamet İlişkisi.....	32
2.4.1. İslamiyet ve Merhamet	32
2.4.2. Hristiyanlık ve Merhamet.....	33
2.4.3. Yahudilik ve Merhamet.....	34
2.4.4. Diğer Dinler ve İnanışlar ve Merhamet.....	35
2.5. Ahlak ve Merhamet İlişkisi	36
2.6. Sosyal Sorumluluk ve Merhamet İlişkisi	38
2.7. Davranışsal İktisat ve Merhamet İlişkisi.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PARA TALEBİ MODELLERİNE YÖNELİK LİTERATÜR.....	46-60
3.1. Para Talebi Analizlerinde Makro- Mikro Ayrımı	46
3.1.1. Literatürde Mevcut Makro-İktisat Temelli Para Talebi Çalışmaları	46
3.1.2. Literatürde Mevcut Mikro-İktisat Temelli Para Talebi Çalışmaları.....	49
3.1.2.1. Literatür Kapsamında Mikro Düzey Para Talebi Analizlerinde Kullanılan Değişkenler.....	52

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MERHAMET GÜDÜSÜ İLE PARA TALEBİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	61-91
4.1. Evren ve Örneklem	61
4.2. Veri Toplama Aracı ve Yöntemi.....	64
4.3. Tanımlayıcı İstatistikler	64
4.4. Araştırma Modelinin Birinci Aşaması	66
4.4.1.Reel Para Talebi	67
4.4.2. Gelir.....	67
4.4.3. Paranın Kendi Getiri Oranı.....	68
4.4.4.Finansal Varlıkların Getirisi	68
4.4.5. Merhamet Ölçeği.....	68
4.4.6. Analiz Yöntemi	68
4.4.6.1.Analiz Varsayımları.....	69

4.4.7. Analiz Sonuçları	73
4.5.Araştırma Modelinin İkinci Aşaması	75
4.5.1.Araştırma Modeli	76
4.5.2.Merhamet Güdüsü ile Para Talebi.....	78
4.5.2.1. Ekonomik Faktörler	78
4.5.2.2. Yaşam Standardı	79
4.5.2.3. Harcamalar.....	79
4.5.2.4. Satın Alma Gücü Beklentileri.....	80
4.5.3.Faktör Analizi.....	82
4.5.4.Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Analiz Sonuçları.....	87
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	92
KAYNAKÇA	99
EKLER.....	113
ÖZGEÇMİŞ.....	123

ÖZET

Para talebi, iktisat literatüründe tüketici davranışlarının yakından ilişkili olduğu bir kavram olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan *merhamet* ise her insanda hatta hayvanlarda olduğu öngörülen bir güdü olarak bilinmektedir. Bu bilgiler, insan ile yakından ilgili olan bir güdünün, tüketici davranışlarında, dolayısıyla da para talebi üzerinde etkili olabileceği fikrinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Zaten son yıllarda insanların davranışları da davranışsal iktisat çerçevesinde incelenmektedir.

Bu tez kapsamında öncelikli amaç, bireylerinin merhamet güdüsü ile para talebinde bulunup bulunmadığını ortaya koyma ve para talebi denklemine merhamet güdüsünü ilave ederek literatüre bir katkı sunmaktır. Bunu ortaya koyabilmek adına örneklem olarak, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi kapsamında; Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinde ikamet eden 18 yaş üstü gelir sahibi bireyler seçilmiş ve bu çerçevede anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında, halihazırda psikolojide kullanılan merhamet ölçeği ve para talebine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Anket çalışması Haziran 2022-Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan örneklem hacmi ise 461'dir.

Analiz iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, merhamet güdüsünün reel para talebi içinde varlığı sorgulanmıştır. Bu aşamada, reel para talebi bağımlı değişken olarak kullanılırken, gelir, merhamet güdüsü, paranın kendi getiri oranı ve diğer finansal varlıkların getiri oranı bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Yapılan en küçük kareler analiz sonuçlarına göre; gelir, paranın kendi getiri oranı ve *merhamet güdüsü* reel para talebinin anlamlı birer değişkenleri olarak çıkmıştır. Merhamet güdüsünün reel para talebinin bir değişkeni olduğuna karar verildikten sonra, ikinci aşamaya geçilmiştir. İkinci aşamada ise yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak, merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu aşamada kurulan yapısal eşitlik modellemesinde merhamet güdüsü ile para talebini; yaşam standartlarının, ekonomik faktörlerin, harcamaların ve satın alma gücü beklentilerinin etkilediği belirlenmiştir. Bu sonuçlar çerçevesinde, para talebi denklemine psikolojik bir faktör olan merhamet güdüsü eklenerek, para talebi teorisinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Para Talebi, Davranışsal İktisat, Merhamet Güdüsü, En Küçük Kareler (EKK), Yapısal Eşitlik Modeli (YEM)

ABSTRACT

Money demand is expressed as a concept with consumer behavior which is closely related in the economic literature. On the other hand, compassion is shown as a motive that is predicted to exist in every human being and even in animals. These informations have revealed the idea that this motive which is closely related to humans, can have an impact on consumer behavior and therefore on money demand. Already in recent years, people's behavior has been examined within the framework of behavioral economics.

The primary aim of this thesis is to reveal whether household members money demand with compassion motive and to contribute to the literature by adding the compassion motive to money demand equation. In order to reveal this, individuals who earn income, over the age of 18 and residing in the provinces of Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize and Trabzon within the scope of the TR90 subsection were selected as a sample and a survey was conducted within this framework. The survey included questions regarding demand for money and the compassion scale which is currently used in psychology. The survey was conducted between June 2022 and May 2023. 461 samples were used in the study.

The analysis consists of two stages. In the first stage, the existence of the compassion motive was queried in real money demand. At this stage, real money demand was used as the dependent variable, while income, compassion motive, own rate of interest on money and rate of interest on other financial assets were used as independent variables. According to the results of the least squares analysis, income, own rate of interest on money and compassion motive were calculated as significant variables of real money demand. After the decision which is the compassion motive was a variable of real money demand, has been made, the second stage was started. In the second stage, the factors which are affecting money demand due to compassion motive were tried to be revealed by using structural equation modeling. According to the structural equation model which is established at this stage, it has been determined that living standards, economic factors, expenses and purchasing power expectations affect money demand which is motivated with compassion. Within the framework of these results, it is aimed to develop money demand theory by adding compassion motive as a psychological factor to money demand equation.

Key Words: Money Demand, Behavioral Economics, Compassion Motive, Least Squares (LS), Structural Equation Model (SEM)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Literatürde Para Talebi Analizlerinde Kullanılan Bağımlı Değişkenler	53
2	Literatürde Gelir Değişkeninin Kullanımı	54
3	Literatürde Faiz Değişkeninin Kullanımı.....	54
4	Literatürde Kullanılan Ekonomik Değişkenler	55
5	Literatürde Kullanılan Demografik Değişkenler.....	55
6	Literatürde Kullanılan Çevresel Faktör Değişkenleri	56
7	Literatürde Kullanılan Veri Tipi ve Analiz Yöntemi	59
8	Evren Sayısı ve İllere Göre Dağılımı	61
9	Minimum Örneklem Sayısı	62
10	Merhamet Güdüsü ile Para Talebinde Bulunan Kişi Sayısı	62
11	İl Bazında Örneklem Sayıları ve Örneklem Dağılımı	63
12	Birinci Aşamada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Özet Bilgiler	67
13	Doğrusallık Varsayımı	69
14	Korelasyon Tablosu	71
15	Çoklu Doğrusal Bağlantı İstatistikleri.....	71
16	Heteroskedasticity Test Sonuçları.....	72
17	Tanımlayıcı İstatistikler	73
18	EKK Analiz Sonuçları.....	74
19	Gelir Değişkeninin Kullanımı	78
20	Ekonomik Faktörler	78
21	Yaşam Standardı Faktörü.....	79
22	Harcamalar Faktörü.....	79
23	Satın Alma Gücü Beklentisi.....	80
24	Tanımlayıcı İstatistikler	81
25	Değişkenlerin Faktör Dağılımı.....	82
26	Faktörler Arası Korelasyon	84
27	DFA Model Uyum Sonuçları	85
28	Faktörlere İlişkin Bulgular	86
29	Model Uyumluluk Sonuçları.....	87
30	YEM Analiz Sonuçları.....	87
31	Gelir, Paranın Kendi Getiri Oranı ve Merhamet Güdüsü Üzerinden Toplam Etkiler.....	89
32	Sonuçların Karşılaştırması	96

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Parasal Büyüklükler	6
2	Para Talebi Modelleri.....	8
3	Sosyal Sorumluluk Davranışının Oluşumu	39
4	Merhamet Güdüsü ile Para Talebi Döngüsü	43
5	Araştırma Modeli	77
6	Ölçüm Modeli DFA Analizi.....	83
7	Yol Diyagramı.....	91

GRAFİK LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Grafik Nr.
1	Evren ve Örneklemin Yüzdelik Dağılımı.....	63
2	Örneklemin Yaş Dağılımı	64
3	Örneklemin Eğitim Durumu Dağılımı	65
4	Örneklemin Gelir Dağılımı	65
5	Bağımlı Değişken ve Bağımsız Değişkenler Arası Doğrusallık Grafikleri.....	69

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATM	: Automated Teller Machine - Otomatik Para Çekme Makinası
CFI	: Comparative Fit Index – Karşılaştırmalı Uyum Endeksi
DFA	: Doğrulayıcı Fakör Analizi
e_cash	: Nakit ve Vadesiz Mevduat
e_exchange	: Dolar
e_gold	: Altın
e_stock	: Hisse Senedi
e_time	: Vadeli Mevduat
EKK	: En Küçük Kareler
GFI	: Goodness of Fit Index – Uyum Endeksi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
h_culter	: Kültür ve Eğlence Harcamaları
h_edu	: Eğitim Harcamaları
h_health	: Sağlık Harcamaları
i_cross	: Finansal Varlıkların Getiri Oranı
i_own	: Paranın Kendi Getiri Oranı
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği
m	: Reel Para Talebi
M0	: Dolaşımdaki Para
M1	: M0 + Vadesiz Mevduatlar
M2	: M1 + Vadeli Mevduatlar
M3	: M2 + Repo + Para Piyasası Fonları + İhraç Edilen Menkul Değerler
M _{Gparatalebi}	: Merhamet Güdüsü ile Para Talebi
Mscale	: Merhamet Ölçeği
RMSEA	: Root Mean Square Error of Approximation – Ortalama Karekök Hatası
Sag_beklentisi	: Satın Alma Gücü Beklentisi
Sag_exchane	: Satın Alma Gücü_ Kur Beklentisi
Sag_price	: Satın Alma Gücü_ Fiyat Beklentisi
Sag_wage	: Satın Alma Gücü_ Gelir Beklentisi
SMS	: Short Message Service – Kısa Mesaj Hizmeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDK	: Türk Dil Kurumu

TL	: Türk Lirası
TR90	: Doğu Karadeniz Bölgesi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
VIF	: Variance Inflation Factor – Varyans Genişlik Faktörü
y	: Gelir
y_k	: Gelir_Kategorik
y_car	: Araba Sahipliği
y_house	: Ev Sahipliği
y_household	: Hanehalkı Büyüklüğü
y_mrd	: Medeni Durum
YEM	: Yapısal Eşitlik Modeli
YP	: Yabancı Para

GİRİŞ

Merhamet, birçok canlıda varlığı kabul edilmiş bir güdüdür. Bu güdü, canlıların kendisi dışındaki canlılar için fayda sağlayabilecek davranışlar sergilemesini desteklemektedir. Sempati, empati, acıma, yardımseverlik, fedakarlık gibi birçok duyguyu içinde barındıran bu güdü, psikoloji ve sosyoloji alanlarında üzerinde sıkça çalışılan bir konudur. Merhamet güdüsü ile ortaya çıkan davranışın toplumsal boyutu ile sosyoloji ilgilenirken, merhamet güdüsünün bireye sağladığı psikolojik fayda boyutu da psikolojiye konu olmaktadır. Merhametin, doğrudan insanı ilgilendiren bu bilim dallarında fazlaca yer alması, bireyde ve toplumda pozitif etkiler yaratmasından ve gündelik yaşamda merhametli davranış örneklerine çokça rastlanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, merhamet güdüsü psikoloji alanında bireysel tedavi amaçlı desteklenen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde merhamet davranışının, sosyolojik boyutta da toplumsal düzene katkı sağladığı düşüncesi, bu alanlarda merhamet kavramının fazlaca yer bulmasını sebep olmaktadır.

Merhamet ile yakından ilişkili olan bir diğer alan ise, dini değerler ve ahlaki davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Merhamet, tüm din ve inanışlarda varlığı kabul edilen ve tavsiye edilen bir davranış şekli olarak gösterilmektedir. Çünkü, merhamet davranışı bir güzel ahlak örneğidir. Dolayısıyla, kaynağını teolojiden alan ahlak felsefecilerinin, merhameti ön plana çıkarması beklenen bir durumdur. Fakat, düşüncelerini teolojik bir alt yapı ile nitelendirmeyen bir ahlak felsefecisi olan Schopenhauer'e göre de merhamet, ahlaki ve asil bir davranış örneği olarak gösterilmektedir (Tanyol, 1998: 62).

Merhamet davranışının, insan davranışlarını yakından ilgilendiren alanlarda, dini inançlarda ve ahlaki değerler bazında ele alınan, sergilenen ve sergilenmesi beklenen bir davranış olması, iktisat biliminde de merhamet konusunun ele alınması gerektiği düşüncesine sebep olmuştur. Nitekim merhamet, davranışsal iktisatta, özellikle de oyun teorisinde *özgecilik* (merhamet kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır) adı altında ele alınmaya başlanmıştır. Oyun teorisinde, özgecilik ile ilgili sorular paylaşıma dayalıdır ve bu sorular ile bireylerin paylaşımda bulunup bulunmayacağı test edilmektedir (Hatipoğlu, 2021). Bu testler, ana akım iktisadın varsaydığı bencil insan modelinin test edilebilirlik aşaması olarak gösterilebilmektedir.

Teorik olarak varsayılan bencillik ve sadece kendi faydasını düşünen bireyden uzaklaştıkça, ana akım iktisadın çizmiş olduğu insan profilinden de uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla, ana akım iktisatta bireyi ilgilendiren, özellikle tüketici teorilerinin yeniden ele alınması gerektiği fikrini ortaya

çıkarmaktadır. Çünkü, teorilerden kaynaklı eksikler, politika seçimlerini, uygulamalarını ve beklenen sonuçları etkilenmektedir. Bu durum para politikası üzerinden ele alındığında, tüketici davranışları ile şekillenen bireysel para talebinin incelenmesi gereken bir konu olduğunu işaret etmektedir.

Bireysel para talebi fonksiyonunu güdüler üzerinden ele alan Keynes'e göre, para talebinde tüketici tercihleri; işlem, ihtiyat ve spekülasyon güdülerini kapsar hatta sonrasında bu güdülere Keynes tarafından finans güdüsü de eklenmiştir. Bu güdüler ele alındığında, işlem veya ihtiyat güdüsünün herkes için geçerli olduğu kabul edilebilir. Fakat spekülasyon güdüsü ile para talebinin herkes ve her toplum düzeni için geçerli olduğunu söylemek mümkün olmayabilir. Nitekim üzerinde tartışmalar sürse dahi, genel kabul gören görüşe göre, spekülasyon güdüsü ile para talebinde bulunmak, İslam dininde yasaklanmaktadır (Özpolat, 2023). Buna rağmen dini inanışların da davranışların belirleyicilerinden biri olduğu düşünüldüğünde dahi (Sağlam, 2001: 218), spekülasyon güdüsünün evrensel bir güdü gibi para talebi içinde bulunmasında bir sakınca görülmemiş ve para talebinin bir değişkeni kabul edilmiştir. Diğer taraftan merhamet, tüm din ve toplumlarda güzel bir davranış biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu durum merhamet güdüsünün para talebi içinde bulunabilir olma fikrini güçlendirmektedir. Bu demek değildir ki, herkes merhamet güdüsü ile para talebinde bulunur, fakat merhamet güdüsü ile para talebinde bulunulmasının veya bulunulmamasının tıpkı diğer para talebi güdüleri gibi altında yatan sebepler olabileceği düşünülmektedir.

Merhamet güdüsünün para talebi içinde ayrı bir güdü olarak ele alınması, bu güdünün diğer güdüler içinde yer alamayacağından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, merhamet güdüsü ile yapılan bir yardım davranışında alış-veriş yoktur, bu nedenle işlem güdüsü içinde ele alınamaz. Bu para talebi beklenmedik durumlara karşı elde tutulan para olarak da adlandırılmayacağı için, ihtiyat güdüsünün de dışında kalmaktadır. Spekülasyon veya finans güdüsü içinde yer alması, yapılan işlem bakımından mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla merhamet güdüsünün, para talebine yeni bir motif olarak eklenebileceği fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikirden yola çıkarak bu çalışmanın amaçları:

- Literatürden yola çıkarak bireysel para talebi modellemesi yapmak,
- Merhamet güdüsünü, reel para talebinin bir değişkeni olarak kullanarak, anlamlılığını test etmek,
- Yapısal eşitlik modeli kapsamında, merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörleri belirlemek,
- Psikolojik bir faktör olan merhamet güdüsü değişkenini, yeni bir değişken olarak para talebi denklemine ekleyerek para talebi teorisini geliştirmek ve ilgili literatüre katkı sağlamak,
- Para talebinin daha doğru hesaplanabilmesi adına politika yapıcılara yol gösterici olmaktır.

Belirlenen amaçlar doğrultusunda birinci bölümde; paranın ve para talebinin tanımlarına yer verilmiştir. Yeni bir para talebi modellemesi yapılabilmesi adına, klasik iktisattan günümüze genel kabul görmüş para talebi teorileri incelenmiştir.

İkinci bölümde, merhamet kavramı ele alınmıştır. Ve merhamet kavramının psikoloji, sosyoloji, din, yardım davranışı, sosyal sorumluluk ve davranış iktisat ile olan ilişkileri incelenmiştir.

nc bölümde, literatürde para talebi üzerine yapılan ampirik çalışmalar incelenmiştir. Özellikle mikro düzeyde yapılan para talebi çalışmalarında kullanılan değişkenler sınıflandırılarak, kullanılan değişkenler ve kullanılan yöntemler detaylı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak bireysel para talebi için kullanılan fonksiyonlar incelenmiştir.

Dördüncü bölüm, analizin ampirik çalışmasının yapıldığı bölümdür. Bu bölüm iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada ortaya konulmaya çalışılan en önemli amaç, merhamet güdüsünün reel para talebinin belirleyicilerinden biri olup olmadığı belirlemektir. Bu amaçla, merhamet güdüsünün reel para talebinin içindeki varlığı en küçük kareler yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İkinci aşamada ulaşılmak istenen amaç ise, merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu faktörleri belirleyebilmek için yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır.

Son bölümde çalışmaya ait sonuçlar ele alınmıştır. Çalışmanın kısıtları belirlenmiş ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PARA TALEBİ TEORİLERİ

Para konusu geçmişte ve günümüzde akademik alanda üzerinde çokça çalışılmış ve çalışılmakta olan önemli bir konudur. Hatta o kadar ki insanlık tarihinin en önemli icatları arasında gösterilmektedir. Bu nedenle başta iktisat bilimi olmak üzere birçok disiplinde üzerinde inceleme yapılmaktadır.

Bu bölümde öncelikli olarak kısaca paranın tanımına değinilecek, devamında ise genel bir para talebi tanımlaması yapılarak, para talebi modelleri incelenecektir. Belirtmek gerekir ki, incelenecek olan para taleplerinin hepsi için mikro düzeyde uygulanabilirlik söz konusu değildir. Fakat genel kabul görmüş, iktisat kitaplarında ve literatürlerinde geniş yer verilen para taleplerinin hepsi incelenecektir. Gerek bakış açıları gerekse kullanılan değişkenlerin incelenmesi, gelecek bölümde yapılması planlanan ampirik çalışma için bir ön hazırlık niteliğindedir.

1.1. Paranın Tanımı

Para, kendisine duyulan ihtiyaç sonucu ortaya çıkmıştır. Paranın kullanılmadığı dönemlerde insanlar ihtiyaçlarını takas usulü ile gerçekleştirmekteydiler. Fakat bu sistem ihtiyaçları karşılamada zorluklara yol açmaktaydı. Ve bu durum karşılıklı ihtiyaçların karşılanamamasına veya zor süreçlerin yaşanmasına sebebiyet vermekteydi. Devam eden süreçte, insanlar ihtiyaçlarını daha kolay bir şekilde karşılayabilmek adına deniz kabuklarını, midyeleri ve deri parçalarını para yerine kullanmaya başladılar. Fakat bulunan bu çözüm de yeterli olmadı. Sonrasında ise altın, gümüş gibi değerli madenler insanların hayatına para olarak girdi. Bu dönemde para, tek başına bir değere sahip, mal olma (mal para) özelliğini elde etti. Bunun sebebi paranın kendi içinde barındırdığı gümüş ve altındı. İlerleyen zamanlarda, özellikle uluslararası ticaretin artması ile birlikte bu tür paraların nakliyesi, güvenliği gibi problemler ortaya çıkmaya başladı. Yaşanan bu problemlere çözüm olarak, kâğıt para sistemine geçildi. Altınlar mevduat hesaplarına koyularak karşılığında kâğıt paralar piyasaya sürüldü. Kâğıt para sisteminin oluşmasının akabinde, uluslararası ticarete katkı sağlamak ve ikinci dünya savaşının sebep olduğu ekonomik buhranları azaltma amacı ile klasik altın sistemi olarak adlandırılan Bretton Woods sistemine geçildi. Bu sistemde amaç doları altına endekslemek (1 dolar=1 ons) ve ülke paralarını da dolara, yani dolaylı olarak altına endeksleyerek döviz kurunda istikrar sağlamaktı (Bordo, 1993: 3). Fakat devam eden süreç buna izin vermedi ve bu sistem 1971 yılında yıkılarak ülke paraları karşılıklı olarak dalgalanmaya bırakıldı. Fakat Bretton Woods sonrasında altın

karşılığı olmaksızın piyasaya sürülen ve dolayısıyla aşırı miktarda piyasaya sürülen dolar, dünyanın her tarafında yoksulluğun hızlanarak artmasına sebep olarak “fakirlik okyanusları” oluşmasına yol açtı (Ayyub, 2007: 3). Bu sürecin devamında ise yani günümüzde bankacılık sektörünün büyümesi ile birlikte piyasada ki paranın büyük bir bölümü kaydi bir şekilde oluşturulmaya başlandı. Kaydi para, bankacılık sisteminin parası olarak adlandırılmakla beraber ilk örnekleri Batı’da görülmüştür ve dolayısıyla Batı kökenli bir uygulama olarak adlandırılmaktadır (Keleş, 1998: 27).

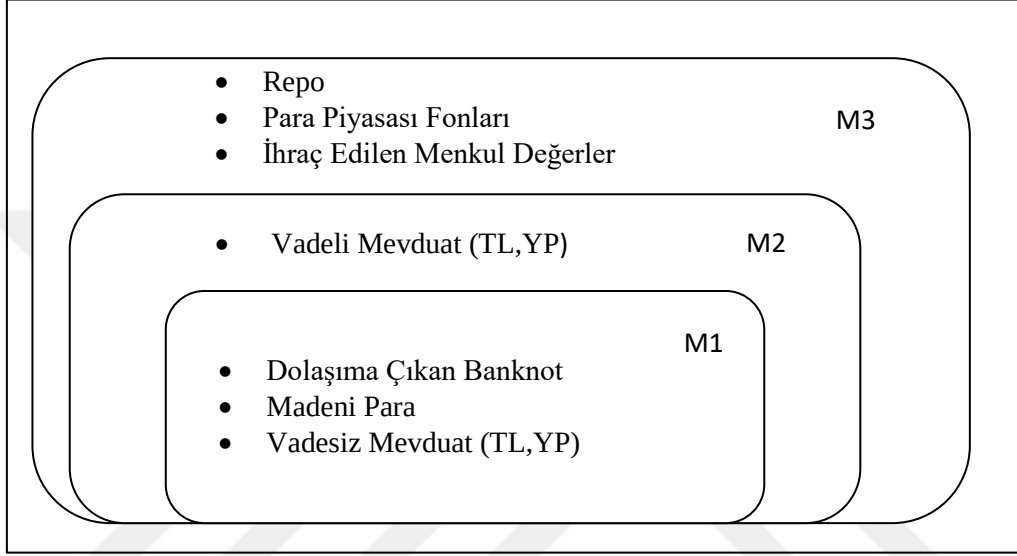
Dönemsel olarak paraya yüklenen anlam değişmiş, dolayısıyla bu değişim para tanımında da farklılıkların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle paranın genel kabul görmüş bir tanımı yoktur. Bir ölçüt olarak paranın tanımı, sabit ve değişmez olarak gösterilemez (Parasız, 2007: 85). Para ile ilgili literatürde mevcut olan bazı tanımlar aşağıdaki gibidir;

- Para mal karşılığında kabul edilen bir araçtır (Fisher, 1911: 8).
- Bir şeyin para olarak tanımlanabilmesi için, borç ve fiyat sözleşmeleri ile ilişkilendirilmesinin yanında satın alma gücünün de olması gerekmektedir (Keynes, 1930: 3).
- Para, bir toplumda herkesçe kabul gören ortak bir değer ölçüsü ve mübadele aracı olarak kullanılan bir nesnedir (Orman, 1992: 11).
- Para, gerçekte var olan kapitalist bir ekonomide ekonomik yaşamın, yeniden üretiminin ve devamlılığın sürdürülebilmesi için bir araçtır (Ingham, 2000: 21).
- Para, değişim veya ödeme aracı olarak kullanılan toplumca kabul görmüş herhangi bir şeydir (Dornbush vd., 2007: 432).
- Para, alışveriş için kullanılan varlıkların stoku olarak görülmektedir (Mankiw, 2010: 85).
- Para, iktisadi analizlerde, mal ve hizmet satın alımında ve borç ödemede genel kabul görmüş bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Ünsal, 2013: 527).

Klasik düşüncenin hakim olduğu dönemde para önemsiz ve yansız olarak gösterilmekteydi. Çünkü bu düşüncede para, ekonomideki diğer reel değişkenler üzerinde hiçbir etkiye sahip değildir ve bu nedenle sadece işlem güdüsü için talep edilmektedir. Keynesyen dönemde ise paranın yanlı ve önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır. Çünkü paranın ekonomideki diğer reel değişkenleri doğrudan etkilediği düşüncesi hakimdir. Keynes’in paraya yüklediği anlam işlem güdüsünden fazlası olduğu için para talebi modellerine ihtiyat ve spekülasyon motiflerini dahil etmiştir. Neo-klasik iktisatta ise paraya yüklenen anlam klasik iktisattaki ile benzerdir. Paranın yansızlığını savunulmasının nedeni olarak ise spekülasyon motifinin piyasada istikrar bozucu bir etki oluşturabileceği düşüncesidir (Yıldırım vd., 2011: 164). İktisadi modeller arasında paraya en çok vurgu yapılan model ise monetarist ekol (parasalcılar) olarak görülmektedir (Yurtkur ve Öztunç, 2020: 38). Monetaristlere göre para, finansal ve reel aktiflerin (ev, araba vb.) bir ikamesi olarak gösterilmektedir (Bocutoğlu, 2013: 179).

Para tanımlarında paranın ne olduğu ve nelerin para olarak sayılabileceğine dair açıklamalar genellikle M1, M2 ve M3’de bulunan varlıklar üzerinden yapılmaktadır. Türkiye için M1, M2 ve M3 olarak ifade edilen parasal büyüklükler aşağıdaki verilen Şekil 1’de açıklanmıştır. Bu tanımlar hem para arzı için hem de para tanımları için kullanılmaktadır bunun sebebi olarak, rezervler ile nakit arasında tam ikame edilebilirlik durumu gösterilmektedir.

Şekil 1: Parasal Büyüklükler

Kaynak: TCMB

Dar ve geniş anlamda tanımları mevcut olan paranın, dar kapsamda tanımı asli ve kaydi paralar olarak gösterilirken, geniş kapsamda para ise, para ve benzeri varlıkların para tanımına dahil edilmesi ile elde edilmektedir (Parasız, 2007: 10). Günlük yaşantıda para denildiğinde de ilk akla gelen işlem amaçlı veya borç alıp vermede kullanılan nakit olarak düşünülür, bu dar anlamda paradır. Fakat iktisadi boyutta para tanımlanırken, likit olan veya olmayan para ve benzeri kavramların yanı sıra, servetin de para tanımına dahil edildiği, geniş kapsamlı betimlemeler literatürde yer bulmaktadır. M1 yani dolaşımdaki para ve vadesiz mevduatların toplamı uzun bir süre yaklaşık 1980’lere kadar para tanımı için yeterli kabul edilse de ilerleyen süreçte fikir ayrılıkları çıkarak para tanımlarına diğer parasal varlıklar da dahil edilmiştir (Dornbush vd., 2007: 432). Paranın sadece değişim aracı olarak dar anlamda tanımlanması M1 olarak ifade edilirken hem değişim aracı hem de servet yönünün vurgulanması M2 ve M3 gibi para tanımlarını işaret etmektedir (Keyder,2002: 280). M2 ve M3 olarak yapılan para talebi tanımlamalarının amacı, para talebinin üst sınırını belirleme isteği olarak gösterilebilir. Çünkü, servet para talebinin en üst sınırı olarak düşünülmektedir. Ve servet, değer saklama araçlarının tümüne (tahvil, bono, hisse senedi vb.) verilen isim olarak tanımlandığında, paranın servetin bir parçası olduğu düşüncesi ortaya çıkabilmektedir.

Paranın tanımı paranın fonksiyonları üzerinden de yapılabilir. Paranın fonksiyonlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Dornbush vd., 2007: 436-437, Parasız, 2007: 5-9);

- Hesap birimi olması,
- Mübadele aracı olması,
- Tasarruf aracı olması,
- Ertelenmiş ödemelerin standart bir ölçüsü olması,
- Ekonomik faaliyetleri destekleyici veya köstekleyici olması,
- Gelirin yeniden dağıtım aracı olması,
- Nüfuz aracı olması,

Yukarıda sayılan paranın fonksiyonları aynı zamanda “paraya neden ihtiyaç duyulmaktadır?” sorusunun cevapları olarak da kullanılmaktadır. Örneğin, paranın mübadele aracı olma fonksiyonu, isteklerin çifte beraberliği olma zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır (Ünsal, 2013: 527). Şöyle ki, ekmek almak isteyen kişinin karşılığında buğday verebilmesi için, buğdaya ihtiyacı olan kişinin karşılığında ekmek verebilecek olması gerekmektedir, fakat paranın mübadele aracı olması bu zorunluluğu ortadan kaldırmaktadır.

1.2. Para Talebi

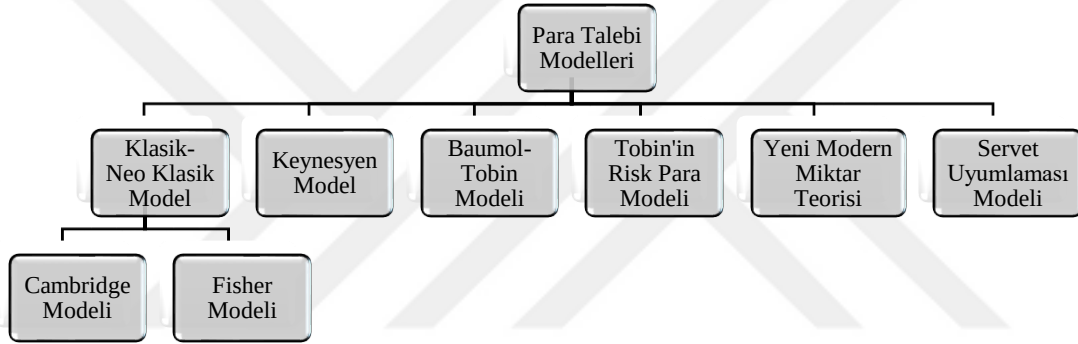
Para talebi konusu literatürde makro ve mikro iktisadi düzeyde ele alınmaktadır. Makro düzeyde ele alınan para talebi, bireysel talepten öte toplam talep ile ilgilenmektedir. Fakat bu çalışma için dikkate alınacak olan bireysel/ hanehalkı para talebidir. Literatürde makro düzeyde yapılan para talebi çalışmaları daha fazladır. Bunun nedenlerinden birisi olarak makro düzeyde ihtiyaç duyulan verilere ulaşmanın bireysel verilere ulaşmaya oranla daha kolay olması ve ampirik çalışmaların daha kolay yapılabilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bir diğer neden olarak, bireysel talebe, dolayısıyla davranışsal iktisada yönelişin tarihsel olarak daha sonra ki yıllarda başlaması gösterilebilir. Teorik anlamda para talebinin odağının toplam talepten bireysel talebe doğru kaymasının Keynes ile başladığı düşünülmektedir (Lotti ve Marcucci, 2007: 51). Özellikle bireysel para talebinin ekonomideki para dolaşımını direkt etkilediği düşüncesi de bu alanda çalışmaların artmasına sebebiyet vermektedir.

Para talebi denildiğinde iktisatta kullanılan arz-talep konusunu düşünmemek gerekir, çünkü buradaki talep, elde edilmek istenen para değil, sahip olunan para stokudur (Aras, 1998: 2). Para talebini, en sade şekli ile bireylerin halihazırda ellerinde tuttıkları para miktarı olarak tanımlamak mümkündür.

Para talebi ekonomik ajanların farklı sebeplerden ellerinde tuttıkları para ve ödeme aracı olarak kullanılabilecekleri diğer finansal varlıkların toplamı olarak düşünülmektedir (Bayram ve Uca, 2019:

2). Para talebi için yapılan tanımlar, paranın tanımları ile paralel gitmektedir. Örneğin para sadece bir değişim aracı ve bir değer stoğu olarak düşünüldüğünde para talebinin de sadece bu ikisi arasında ikame edileceği tanımı yapılmaktadır (Lydall, 1958: 1). Dolayısıyla, dönemsel olarak para tanımı kaynaklı para talebi tanımları, daha dar veya daha geniş tutulmuştur. İşlemlerini elinde para bulundurarak kolaylaştırılan bireysel ekonomik birimlerin, zamanlar arası optimizasyon seçimlerini içeren para taleplerinin, zaman içinde kademeli olarak geliştiği ifade edilebilir (McCallum ve Goodfriend, 1986: 10). Fakat geliştirilen tüm modellerinin amacı; **İnsanlar ne için para tutarlar?** sorusuna cevap aramaktadır (Keyder, 2002: 301). İlerleyen bölümde para talebi modelleri inceleneceğinden modellere ait para talebi tanımlarına o bölümlerde yer verilecektir. İncelenecek olan para talebi yaklaşımları Şekil 2’de gösterildiği gibidir.

Şekil 2: Para Talebi Modelleri

1.2.1. Klasik – Neo Klasik Miktar Teorisi

Klasik iktisadi düşünce, ekonominin tam istihdam düzeyinde ve dengede olduğunu, herhangi bir problem yaşansa dahi ekonominin bir görünmez el tarafından/ kendiliğinden dengeye geleceğini savunmaktadır. Bu sebeple de ekonomiye müdahale edilmemesi gerektiği ifade edilir. Ekonomideki reel değişkenlerin stabil olduğu savunulurken, dolayısıyla da paranın ekonomiye bir etkisi olmayacağı düşünülür. Paranın ekonomideki reel değişkenler üzerinde etkisiz olması paranın bu düşünceye göre yansız ve dolayısıyla da önemsiz olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Klasik düşüncede para, sadece bir değişim aracıdır. Genel itibari ile para talebi ise bireylerin işlem güdüsü ile ellerinde bulundurdıkları para miktarı olarak tanımlanmaktadır. Klasik iktisatçılar para talebini, paranın miktar teorisi çerçevesinde ele almışlardır. Klasik miktar teorisine göre piyasadaki fiyat düzeyi paranın miktarı ile ilişkilidir. Piyasadaki para miktarındaki artış, fiyat düzeyinde de bir artışa sebep olacaktır. Bunun sebeplerin bir tanesi, paranın gelir dolaşım hızının sabit kabul edilmesidir. Paranın gelir dolaşım hızı, gelir akımının finansmanı için para stokunun devir

sayısıdır ve nominal gelirin nominal para stokuna oranından elde edilmektedir (Dornbush vd., 2007: 446-447).

Neoklasik iktisatçılar paranın piyasadaki rolüne klasiklere göre daha fazla önem verirler (Bocutoğlu, 2012: 253). Neoklasik sentezin miktar teorisine katkısı olarak, gelir-gider ayarlama mekanizması ve likidite tercihi gösterilebilmektedir (Marcuzzo, 2002: 49).

Klasik- Neoklasik miktar teorisi çerçevesinde para talebini inceleyen iki model vardır. Bunlardan biri neoklasik bir model olan Fisher Modeli, diğeri ise klasik düşüncenin hakim olduğu Cambridge modelidir. Fisher ödeme mekanizmasının kurumsal detaylarına değinirken, Cambridge modelinde Pigou bireylerin elinde tuttuğu para kavramı ile ilgilenmiştir (Alsahafı, 2009: 48).

1.2.1.1. Fisher Modeli

Fisher modeli, ismini modeli geliştiren iktisatçı Irving Fisher'dan almaktadır. Fakat bu modelin oluşmasında David Hume'un da etkisi olduğu ifade edilmektedir. Her ikisi de paranın uzun dönemde nötr, kısa dönemde ise nötr olmadığını savunmaktadır. Her ikisi de kısa vadede yaşanacak olan parasal şokların geçici bir süreliğine ekonomik dalgalanmalara sebebiyet vereceğini düşünmektedir (Dimand, 2013: 284).

David Hume'un görüşlerinden hareketle, Irving Fisher'ın 1911 yılında "Paranın Satın Alma Gücü" adlı eserinde ortaya koyduğu bu modelde; para, mal karşılığı genel kabul edilebilir bir nesne olarak tanımlanmaktadır (Fisher, 1911: 8). Fisher, ekonomide paranın ne miktarda olması gerektiğini açıklamaya çalışmış, paranın değerini sadece piyasada ki mal miktarına bağlamıştır, bu yönü ile bu modelin makro bakış açısına sahip bir model olduğu ileri sürülmektedir (Aras, 1998: 30, Keyder, 2002: 532). Fisher'ın geliştirdiği değişim denkleminin tanımı bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Bu tanıma göre değişim denklemi, bir yıldaki tüm bireysel değişimlerin yer aldığı denklemlerin toplamıdır (Fisher, 1911: 16). Her ne kadar bu teori genel itibari ile makro bir teori kabul edilse de, makro bir modele ulaşmak için bireysel tercihleri de dikkate alan bir para talebi modeli da olarak düşünülebilir. Öyle ki, Fisher'ın çalışmaları zaman tercihi belirleyicileri ile başlar ve devamında tartışmasını ekonomik ve kişisel faktörler olmak üzere iki temel kısma ayırır ve bu yönüyle modern davranışsal ekonomist olarak da gösterilmektedir (Thaler, 1997: 439).

Bu modelde üretilen denklem, özellikle para talebinin reel ve nominal ayırımına dikkat çekmiştir. Klasik miktar teorsine göre sırasıyla nominal ve reel para talebi denklemleri;

$$M = PKT \quad (1)$$

$$M/P = KT \quad (2)$$

M = Nominal para talebi

P = Genel fiyat düzeyi

K = Gelirin yüzde kaçının nakit olarak elde tutulduğu, paranın dolaşım hızının tersi (1/V)
T = Toplam muamele değeridir.

Bu denklem Fisher modelinin işleme dayalı modelidir. Halkın nominal para talebi; fiyat düzeyi, paranın dolaşım hızı ve toplam muamele değeri ile ölçülmektedir. Nominal talep fonksiyonunun fiyatlar genel seviyesine bölünmesiyle de reel para talebine ulaşılmaktadır. Denklemlerde verilen K sabittir ve kurumsal etmenler ile belirlenmektedir, bu kurumsal etmenlere örnek olarak, ücretlerin ne sıklıkla ödendiği, harcama alışkanlıkları, üretimin hammadde ve nihai mal oluncaya kadar kaç basamaktan geçtiği gösterilebilir (Keyder, 2002: 302). V'nin yani paranın dolaşım hızının sabit kabul edilmesi aslında K'da mevcut olan kurumsal etkenlerin kısa vadede sabit olacağı varsayımından hareket etmektedir. Denklemden de görüldüğü üzere, K ve T'nin sabit kabul edilmesi, fiyatlar genel düzeyi ve para talebi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla miktar teorisinde paranın dolaşım hızı ve yapmakla yükümlü olduğu ticaret hacmi değişmemek kaydıyla fiyatlar seviyesinin doğrudan para miktarı ile değiştiği vurgulanmaktadır (Fisher, 1911: 14). Bu eşitlikte, temel olay bir işlemdir; bir ekonomik aktörün başka bir ekonomik aktöre mal veya hizmet veya menkul kıymet transfer ettiği ve karşılığında bir para transferi aldığı bir takas işlemidir. Denklemlerin sağ tarafı mal, hizmet ve menkul kıymet transferine karşılık gelirirken, sol taraf, eşleşen para transferini gösterir (Friedman, 1970: 196).

Keyder (2002: 304) Fisher'ın para talebi teorisi ile elde ettiği öngörülerini, aşağıdaki gibi sıralamıştır;

- “Fiyatlar ve para talebi arasındaki değişim aynı yönlü ve aynı oranlıdır,
- Reel gelirdeki değişim para talebini de aynı oranda ve aynı yönde etkileyecektir,
- Para talebi, kişilerin alışkanlıklarının veya ödeme zamanlarının değişmesi gibi sebeplerden dolayı değişebilmektedir.”

Miktar teorisinin gelirle çalışan modelinde, işlem amaçlı para talebi gelire bağlıdır ve nominal gelir arttıkça işlem güdüsü ile para talebi artmaktadır (Parasız, 2007:109). Fonksiyonel olarak ifadesi;

$$M=f(P,y) \quad (3)$$

M= Nominal para talebi

P= fiyat endeksi

y= reel gelir

Denklemden nominal para talebinden hareketle, reel gelir ve fiyat endeksi üzerinden bir fonksiyon oluşturulur ve para talebi reel gelir üzerinden ele alınır. Nominal ve reel kavramların üzerinde durulması, Fisher'ın para illüzyonu olarak adlandırdığı kavram, hatta bu isimle yazdığı kitap üzerinden hareket etmektedir. Fisher, paranın nominal ve reel değerinin bireyler üzerinde bir

illüzyon etkisi yarattığını düşünür ve bireylerin nominal düşünce ile hareket etmesinden dolayı paranın reel değerinin göz ardı edildiğini ifade eder.

Miktar teorisi ele alınırken iki farklı şekli akla gelmelidir. Çünkü, miktar teorisinin işlemler ve gelir versiyonları, paranın rolüne ilişkin çok farklı anlayışları içerir; işlemler versiyonu için parayla ilgili en önemli şey transfer edilmiş olmasıdır. Fakat gelir versiyonu için en önemli şey paranın elde tutulmasıdır (Friedman, 1970: 200).

Fisher, para talebi ve para arzı eşitliğinden yola çıkarak, bir toplam arz toplam talep denkleminde ulaşmaktadır (Bocutoğlu, 2015: 162). Fakat, toplam arz ve toplam talep modelinin makro bir model olmasından dolayı denklemin bu aşamasından ilerisine bu çalışma kapsamında yer verilmemiştir. Özetlenecek olursa, Fisher'ın paranın miktar teorisi denkleminde ifade ettiği, paranın dolaşım hızı ve yapmakla yükümlü olduğu ticaret hacmi sabit kaldıkça, fiyatlar seviyesinin doğrudan para miktarı ile değiştiğidir (Fisher, 1911: 14).

1.2.1.2. Cambridge Modeli

Cambridge modelinde, Pigou ve Marshall tarafından paranın miktar teorisine farklı bir bakış açısı getirilerek, paranın bir değişim aracı olarak fayda sağladığı ve bireysel davranışların bu yaklaşım için önemli olduğu vurgulanmaktadır (Alsahafi, 2009: 49). Bu nedenle para talebi kavramı, Cambridge'li iktisatçıların "nakit dengesi" yaklaşımında daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmaktadır; bu yaklaşım, para talebi ve para arzı kavramları etrafında organize edilen analizleri içeren bir yaklaşımdır (McCallum ve Goodfriend, 1986: 11). Fakat model, para arzından ziyade para talebine yoğunlaşan bir yaklaşıma sahiptir (Aktan, 2010: 175).

Paranın dolaşım hızı sabit, para arzı dışsal ve para miktarındaki değişimin yalnızca kısa vadede bir etkisi olduğu savunulurken, paranın değer saklama işlevinin ihmal edilebilir olduğu ifade edilmektedir (Marcuzzo, 2017: 260).

Cambridge'li iktisatçılar, "*kişilerin ellerinde tutmak istedikleri para miktarını ne belirlemektedir?*" sorusuna cevap ararken, cevabı kişinin davranış seçimlerinde aramışlardır (Parasız, 2007: 110). Dolayısıyla modelde para talebi, harcama düzeyinin yanı sıra servetin, para tutmanın alternatif maliyetinin ve gelecek hakkındaki belirsizliğin bir fonksiyonu olarak görülmüştür (Keyder, 2002: 308). Cebirsel olarak aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

$$M = KP_w \quad (4)$$

M= Nominal para talebi

K= Halkın nominal servetinin (P.w) para olarak tutulan kısmı (sabit)

P= Genel fiyat düzeyi

w= Servet tutarının sabit fiyatlardaki değeri

Makro iktisadi incelemelerde bireysel servetin yerine aşağıda gösterildiği üzere servet(w) yerine milli hasıla (Y) kullanılmaktadır.

$$M=KPY \quad (5)$$

Bu model ilk ve belki de en kesin formülasyon olarak, para tutma talebinin nominal gelirle orantılı olarak değişeceğini iddia etmektedir (David, 2013: 19). Para ve para geliri arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu varsaymaktadır. K'nin belirleyicileri olarak, varlık değişimleri ve portföylerle ilişkili maliyetler ve getirilerden ziyade, uzun vadeli kurumsal faktörleri, ödeme alışkanlıklarını vb. vurgulanmaktadır (Meltzer, 1963: 231-232).

Cambride modeli hem arz hem talep yönlü bir model olarak ifade edilmektedir. Burada, elde tutulacak nominal para miktarını belirleyen faktörler, arzı belirleyen koşullar iken, topluluğun elinde tutmak istediği reel para miktarını belirleyen faktörler ise talebi belirleyen koşullar olarak gösterilmektedir (Friedman, 1970: 201-202).

Cambridge yaklaşımının para talebi belirleyicileri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Keyder, 2002: 307-308);

- Para talebinin en üst sınırı olarak servettir,
- Para tutmanın tahvil, hisse senedi gibi alternatifler vardır,
- İnsanların parayı tutma sebebi, genel kabul görmüş likit bir değer olmasıdır.

Genellikle nakit dengesi yaklaşımına göre, insanların geçici bir satın alma gücü stoku olarak tutmak isteyecekleri para miktarının toplumun gerçek geliriyle ilişkili olacağı varsayılır. Çünkü bu, toplum için mevcut potansiyel satın alımların hacmini sınırlar (Hayes, 1989: 30).

Fisher ve Cambridge Modelleri çok benzer olsa da aralarında birtakım farklılıklar vardır. Fisher için para sadece mübadele için kullanılan bir nesne iken, Pigou paraya bir mal olarak bakmaktadır (Şahin Kutlu, 2020: 4-5). Pigou, oluşturduğu modelin fisher modeli ile olan benzerliğini, “ikimizin de çizdiği resim aynı şeye ait ve temelde aynı fakat farklı planlar doğrultusunda oluşturulduğu içim, aynı şeyin iki farklı resmi” olarak düşünülebileceğini ifade etmektedir (Pigou, 1917: 39). Ölçülebilir olması açısından, Fisher modelinde kullanılan işlem değerinin Pigou modelinde kullanılan gelire göre ulaşılması daha güç kabul edilebilir, bu nedenle Cambridge modelinin daha yönetilebilir ve kullanılabilir olduğu savunulmaktadır (Laidler, 1991: 291).

Cebirsel ve yorumsal ifadelerden yola çıkarak, Fisher modelinde ticaret hacminin ve harcamaların üzerinde durulduğu söylenebilir. Para talebi Fisher’ın modelinde harcamalar üzerinden ilerlerken, Cambridge modelinde servetin de para talebi modeline dahil edildiği görülmektedir.

Özetle, farklı bakış açılarına sahip iki modelin ortaya koyduğu sonuç birbirleri ile benzerlik göstermektedir. Fisher konuya daha makro yaklaşırken, Cambridge modeli daha mikro bir yaklaşımdır.

Cambridge modeli, servetin para tutmanın alternatif maliyetinin ve gelecek hakkındaki belirsizlik düşüncesi Keynes'in spekülatif güdü hakkındaki görüşlerinin temelini oluşturmaktadır (Keyder, 2002: 308). Bunun dışında da Cambridge okulunun Keynes'in iktisat düşüncesinin temellerinin oluşturduğu düşünülür ve bunun sebebi olarak hocasının bir Cambridge'li olan Marshall olması gösterilir (Marcuzzo, 2006: 129).

1.2.2. Keynesyen Model

Keynes, klasik teorinin önermelerinin dayandığı varsayımlarından dolayı, bu modelin genellemekten öte, sadece özel durumlarda geçerli olabileceğini ve içinde yaşadığımız toplum açısından hiçbir geçerliliği olmadığını ifade etmektedir (Keynes, 1936: 11). Dolayısıyla, Keynesyen iktisat, klasik iktisadın tam istihdam ve kendi kendine dengeye gelen piyasa tezine karşı çıkan bir modeldir ve ekonominin her zaman tam istihdam noktasında olmadığı ve kendi kendine dengeye gelemeyeceğini savunmaktadır. Bu sebepten dolayı dengenin sağlanabilmesi için müdahaleler gerekmektedir. Keynesyen iktisadın ön plana çıkışı 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik buhrana dayanır. Özellikle yaşanan bu kriz, Keynes tarafından ekonomiye müdahale edilmeksizin ekonominin kendi kendine dengeye gelemeyeceğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ekonominin genel durumuna yönelik bakış açısının değiştirilmesi gerektiğini savunan Keynes, klasik iktisadın paraya yüklediği anlamı da yetersiz bulmaktadır. Bu nedenle paranın ekonomideki rolünün değiştiğine, dolayısıyla da para talebinin değiştiğine vurgu yapmaktadır.

Keynesyen Model'de para talebi, likidite tercih teorisi olarak adlandırılmaktadır. Bu teori, bireylerin sahip oldukları likiditeyi hangi alanlarda kullanabileceğini ve bu tercihleri yaparken nelere dikkat edeceğini açıklamaya çalışmaktadır. Genel Teori'de Keynes, para talebine, paradaki değişikliklerin bireyin bilançosu üzerindeki etkilerini analiz etmesine izin veren bir portföy yaklaşımı ortaya koymuştur ve bu yaklaşımda tahvil getiri oranı para tutmanın ilgili fırsat maliyeti olarak kullanılmıştır (Tavlas, 1998: 217).

Keynes'in kendinden önceki modellerle ters düştüğü noktalardan birisi paranın dolaşım hızının sabit değil değişken olduğu görüşüdür (Bocutoğlu, 2013: 83). Ayrıca, kendinden önceki modellerde kullanılan gelir ve işlem yaklaşımına karşı oluşturduğu likidite tercih teorisi de para talebinde ki ilk büyük sapma olarak gösterilmektedir (Lydall, 1958: 1). Keynes, likidite tercih teorisinde karar vericilerin gelecekteki belirsizlik durumlarına karşı alabilecekleri pozisyonları açıklamaya

çalışmıştır (Runde, 1994: 142). Bu belirsizlikler faiz beklentileri üzerinedir. Cambridge modeli ile en büyük farkının da bu olduğu ifade edilmektedir. Çünkü Keynes, paranın ve para tutmanın ilgili maliyeti olarak faiz oranlarının rolünü vurgularken daha çok açıklayıcı olmuştur (Friedman, 1970: 202).

Likidite tercihi, veri faiz oranında bireylerin elde tutmak istediği para miktarını sabitleyen fonksiyonel bir eğilim olarak ifade edilmektedir (Keynes, 1936: 149). Fonksiyonel olarak ifade edilmiş şekli;

$$M = L(r) \quad (6)$$

M= para miktarı

L= likidite tercihi

r = faiz oranıdır.

Bu eşitlik likidite teorisinin temeli şeklindedir. İlerleyen bölümde, Keynes'in likidite tercih teorisindeki güdülerı açıklandıktan sonra, bu güdülerin eşitliğin içinde nasıl ifade edildiğine daha açıklayıcı bir şekilde değinilecektir.

Faiz oranı beklentileri bu teori için çok önemlidir. Beklentilerde ki belirsizlik veya alınacak risk için ayrı ayrı güdüler para talebine dahil edilmiştir. Bu nedenden dolayı Keynes, belirsizlik ve risk kavramları ayırımına gitmiştir (Weatherson, 2002: 47). İhtiyat ve spekülasyon güdülerinin temel ayrışım noktası olarak bu kavramsal farklılıklar gösterilebilir. Öyle ki, ihtiyat güdüsü, belirsizlik içerirken, spekülasyon güdüsü risk içermektedir. Keynes'e göre para talebini belirleyen güdüler işlem, ihtiyat, spekülasyon ve finans güdüleridir.

1.2.2.1. İşlem Güdüsü

Keynes (1936: 151), işlem güdüsünü, kişisel cari işlemlerin ve işletme mübadelelerinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan nakip para olarak tanımlamaktadır. İşlem güdüsü, bütün para talebi modellerinde var olan bir güdüdür. Çünkü temel itibari ile paranın ortaya çıkma nedeni olarak dahi gösterilebilir. Bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri, ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri veya herhangi zevk ve tercihlerini tatmin edebilmek adına mübadele amaçlı elinde tuttıkları para, işlem güdüsü altında ele alınmaktadır.

İşlem güdüsü, fiyatların sabit kaldığı varsayımda gelirin bir fonksiyonu olarak incelenmektedir. Gelir arttıkça bireylerin işlem güdüsü ile para talebinin artacağı, gelir azaldıkça da bu talebin azalacağı savunulmaktadır. İşlem güdüsünün gelir ile bu ilişkisi, sadece Keynes'in likidite tercih teorisinde değil klasik teorilerde de bu şekilde ele alınmaktadır.

İşlem güdüsü, Keynes'in de kendinden öncekiler ve sonrakiler gibi para talebi modeline dahil ettiği bir motiftir. Keynes'in işlem güdüsü tanımı, klasiklerin işlem güdüsü tanımı ile paraleldir. Gelir ve masraflar arasında belli bir zaman aralığı var ise yani eş zamanlı değilse, bireyler işlem güdüsü ile para tutarlar (Parasız, 2007: 182). Bu güdü her zaman mevcuttur, onun yokluğundan bahsedilmemelidir (Hicks, 1937: 153). Özetle, ekonomik ajanlar ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına ellerinde para tutmak isterler, bu amaçla ellerinde tutmak istedikleri para miktarı, ekonomik ajanların işlem güdüsü ile para talebini belirlemektedir.

1.2.2.1.1.Finans Güdüsü

Keynes'in işlem güdüsü altında ele aldığı bir kavram olarak finans güdü gösterilebilir. Finans güdüsü, bireylerin harcama ve yatırımlarına göre değişen bir güdü olarak tanımlanmaktadır (Ardor ve Varlık, 2012: 197). Keynes, bu güdüye işlem güdüsü altında yer vermiştir. İşlem güdüsü altında yer vermesinin nedeni yeni yatırımları finanse etmek için gerekli olan para oranının, yatırım seviyesi değişmedikçe sabit olduğu düşüncesidir (Davidson, 1965: 47). Eğer girişimciler yatırımlarını arttırmak isterlerse, ek para ihtiyaçları olacaktır ve banka vb. yerlerden bulabilecekleri paralar ile yatırım yapabileceklerdir (Parasız, 2007:186).

Keynes Genel Teori'yi yazmasının ardından, dışsal olarak belirlendiğini düşündüğü para arzı ve dolayısıyla faiz oranı üzerinden birçok eleştiri ile karşılaşmıştır. Faiz oranının dışsal kabul edildiği durumlarda, planlanan yatırımların faiz oranlarını etkileyip etkilemeyeceği sorularıyla karşılaşmıştır. Bu karmaşaya açıklık getirebilmek için yaptığı bir sonraki çalışmasında (1937) finans güdüsünü para talebi güdülerine dahil ederek bu sorulara cevap aramıştır. Bu çalışmada, önceki çalışmasının aksine tasarruf ve yatırımların ilk olarak faiz oranlarına göre değil, gelire göre eşitlendiğini, sonrasında planlanan yatırım için gerekli likidite arayışının faiz oranları üzerinde etkili olacağını belirterek bu durumu göz ardı ettiğini ifade etmiştir (Hagemann ve Rühl, 1990: 448). Yani Keynes, daha önce dışsal olarak kabul ettiği para arzını ve dolayısıyla faiz oranını, sonrasında finansman güdüsünü para talebi güdülerine ekleyerek içselleştirmiştir (Togay, 1998:133). Bu nedenlerden dolayı da finansman güdüsü, kimi çalışmada işlem güdüsü altında yer alırken kimi çalışmalarda ise ayrı bir güdü olarak incelenmektedir.

1.2.2.2. İhtiyat Güdüsü

İhtiyat güdüsü, hemen harcama yapılması gereken beklenmedik durumlara karşı veya gelecekte oluşabilecek karlı satın alımların gerçekleştirilmesi ve fırsatların kaçırılmaması adına değeri para cinsinden sabitlenen bir varlığı elde tutmak olarak tanımlanmaktadır (Keynes, 1936: 172). İhtiyat güdüsü en sade şekliyle, bireylerin gelecekteki belirsizliklere karşı bir önlem olarak bulundurduğu para olarak düşünülebilir. Keynes'in burada belirsizlik olarak üzerinde durduğu en belirgin konu faiz

oranlarıdır. Faiz oranı beklentisinde ki belirsizliğin, bireylerin ihtiyat güdüsü ile para talebinde bulunmasına sebep vereceğini savunmaktadır.

İhtiyat güdüsü doğrultusunda bireyler gelecek kaygılarını azaltmak için, gelir riski ve yatırım riski korkusuyla ellerinde para bulundurlar (Giles ve Yoo, 2007: 534). Bu şekilde, bireylerin ihtiyat davranışı sergilemesi, olabilecek kayıplara karşı kendini korumaya alma çabası olarak ifade edilebilir (Carvalho, 2015: 44). İhtiyat güdüsü ile para talebi fonksiyonu, işlem güdüsünde olduğu gibi gelirin bir fonksiyonu olarak ifade edilmektedir. Ve bu güdü, işlem güdüsü gibi gelir ile doğru orantılı şekilde hareket etmektedir.

İhtiyat güdüsü Keynes'in likidite tercihi kapsamında ele aldığı bir güdüdür. Literatürde ihtiyat güdüsü özellikle tasarruflar üzerinden ele alınmaktadır. Tasarruflar üzerinden ele alınan ihtiyat güdüsü genel itibari ile gelecek kaygısı ile yapılan tasarruflara işaret etmektedir.

1.2.2.3. Spekülasyon Güdüsü

Spekülasyon güdüsü, geleceğin piyasadan daha iyi şekilde bilinmesi ile kar elde etme amacı ile kullanılan para talebi motifidir (Keynes, 1936: 151). Bu güdü, Keynes'den önce başka bir para talebi modeli içinde kullanılmayan bir güdüdür. Kazanç elde etmek adına bireylerin spekülatif ataklarda bulunduklarını ifade eden Keynes, bu atakları yapabilmek adına bireylerin ellerinde para bulundurduğunu savunmaktadır.

Spekülatif para talebi, paranın belirli bir sermaye varlığı ve riskli varlıklar arasındaki getiri farkı ile oluşan, varlık fiyatları belirsizliğinden kaynaklanmaktadır (Narine, 1997: 12). Spekülatif ataklarda kar elde edilebilmesi için geleceğin ne getireceğini piyasadan daha iyi bilinmesi gerekmektedir (Davidson, 1965: 47).

Spekülasyon ve ihtiyat güdüsü ele alındığında, piyasanın örgütlenmiş bir piyasa olup/olmama durumu tercihler üzerinde etkili olacaktır. Örgütlenmemiş bir piyasada ihtiyat güdüsü ile para talebi artarken, örgütlenmiş bir piyasada spekülasyon motifi ile hareket etmenin likidite tercihinde büyük dalgalanmalara yol açacağı savunulmaktadır (Keynes, 1936: 151). Örgütlenmemiş bir piyasada, geleceğe olan güvensizlik ihtiyat güdüsü ile para talebinin artmasına yol açabilecektir.

Keynes'in teorisine göre mikro düzeyde bireyler ellerinde ya sadece para ya da sadece bono tutarlar, ikisini bir anda tutmalarını çok istisnai bir durum olarak ifade edilir (Parasız, 2007: 183). Genel itibari ile Keynes'in bu üç güdü ışığında oluşturduğu para talebi modelinin matematiksel ifadesi aşağıdaki gibidir;

$$M = M_1 + M_2 = L_1(Y) + L_2(r) \quad (7)$$

M= Para talebi

L1= İşlem ve ihtiyat güdüsü ile para talebi

Y= Gelir

L2= Spekülasyon güdüsü ile para talebi

r = Faiz oranı

Bu denkleme göre M1, L1 den etkilenmektedir. L1 yani işlem ve ihtiyat güdüsü de gelirden etkilenmektedir. Bu etkileşim aynı yönlüdür. Gelir arttıkça bu güdüler ile para talebi artmaktadır. M2 ise L2'den etkilenmektedir. L2, yani spekülasyon güdüsü de faiz oranından etkilenmektedir. Bu etkileşim ise ters yönlüdür. Faiz oranları arttıkça, spekülasyon güdüsü ile para talebi azalmaktadır, ya da tam tersi. Yani, M2 para talebi faiz oranları ile ilişkilidir ve tamamen faiz beklentilerine bağlıdır (Friedman, 1970: 213). Keynes, bu fonksiyonu neden bu şekilde oluşturduğunu, bireylerin işlem ve ihtiyat güdülerini ile ellerinde tuttukları paranın, spekülasyon güdüsü ile ellerinde tuttukları paradan tamamen ayrı olması şeklinde açıklamaktadır (Keynes, 1936: 175). Fakat belirtmek gerekir ki, spekülasyon güdüsünün sonucu aslında tekrar gelir motifini etkiler, bu durum da dolaylı olarak işlem güdüsüne etki eder.

Gelecek faiz oranlarına ait bir belirsizlik durumu olmadığında, M2 sıfır olacak yani spekülasyon güdüsü ile para tutulmayacaktır. Bu durumda ise para talebi, gelirin bir fonksiyonu olan işlem ve ihtiyat güdüsü üzerinden ele alınacaktır. Buradan elde edilecek olan sonuç ise klasik miktar teorisi ile benzerlik göstermektedir. Keynes bu noktada klasik miktar teorisini, fiyatta meydana gelen değişimin üretimin mi yoksa ücretlerin mi bir fonksiyonu olduğunun tam olarak ifade edilmemiş olması yönünden eksik bulmaktadır (Keynes, 1936: 82). Tam istihdam durumu söz konusu olduğunda ise klasik miktar teorisi ve Keynesyen model aynı sonuca ulaşmaktadır (Keyder, 2002: 314). Klasiklere göre bu durum, bireylerin rasyonel olması ve para aldanması yaşamayacağı düşüncesiyle, herkes aynı davranışı göstereceği için spekülatif para talebinin söz konusu olamayacağı şeklinde açıklanmaktadır (Parasız, 2007: 183).

1.2.3. Baumol – Tobin Modeli

Bu model Baumol (1952) ve Tobin'in (1956) bağımsız çalışmalarına dayanmakta ve para tutmanın maliyet ve faydalarını vurgulamaktadır (Alsahafi, 2009: 53). Baumol ve Tobin Modeli, Keynes'in likidite tercihi teorisinde olduğu gibi bireysel tercihler ön planda tutmuştur. Fakat Keynes'in teorisinin bazı yönleri ile geliştirilmesi gerektiği düşüncesi ile Baumol ve Tobin, ödeme uygulamaları, vazgeçilen faiz ve işlem maliyetlerini para talebi modeline dahil etmişlerdir (McCallum ve Goodfriend, 1986: 13). Keynesyen modelin geliştirilmiş şekli olarak da ifade edilmektedir.

Keynes'in vurgu yaptığı ihtiyat ve spekülasyon motifi ile para talebi modele dahil edilmemiş, sadece işlem güdüsü ile para talebi kabul edilmiştir (Ünsal, 2013: 543). İhtiyat ve spekülatif güdülerini para talebinden soyutlamak için de işlemlerin mükemmel bir şekilde öngörüldüğü ve sabit bir akışta gerçekleştiği varsayılmıştır (Baumol, 1952: 545). Bu güdüler ile para dışında elde tutulan likit finansal varlıklardan daha yüksek getiriler elde edilebilmesine rağmen, para ve bu varlıklar arasında geçiş yapmanın işlem maliyetlerinden söz edilmiştir (Alsahafi, 2009: 54). Ayrıca Fisher'in de savunduğu paranın kendi değeri, tüketim harcamalarının yapılmasını sağlayan işlem amaçlı para talebi ile bağlantılı gösterilmiştir (Baumol, 1952: 550). İnsanların gelirlerini sadece para ve tahvil şeklinde ellerinde tutacağı vurgulanırken, tahvillerin işlem maliyetleri de teoriye dahil edilmiştir. Şöyle ki teoremin çıkış noktası olarak gösterilebilecek denklem (Keyder, 2002: 318);

$$M=PY \quad (8)$$

M=Para talebi

P=Fiyat

Y= Gelir

$$M=PY/2n \quad (9)$$

n= Yapılan işlem sayısı

Şeklinde ifade edilmektedir. Fakat bu denkleme işlem sayısı dahil edildiğinde, denklem (8), denklem 9'a dönüşmektedir. Bu eşitliğe göre para talebi, bireyin geliri doğrultusunda harcadığı aylık gelirdir. Fakat bu denkleme faiz geliri elde etme amacıyla elde tahvil tutulması ve tahvilin işlem maliyetleri de hesaba katıldığı zaman elde edilecek yeni denkleme, işlem sayısına bölünmesi ile ulaşılmaktadır.

İşlem güdüsü ile para tutmanın faydaları kabul edilse de bunun maliyetlerinin varlığından da söz edilmesi gerekmektedir (Andaiyani vd., 2019: 23). Paranın elde tutulmasının fırsat maliyeti, paranın tahvile çevrilmesinin işlem maliyeti, beklenen sermaye kazancı, tahvilin beklenen fiyatı ve son olarak ulaşılan para talebi denklemleri sırasıyla (Keyder, 2002: 318, Parasız; 2007: 191-192, Ünsal, 2013:548);

$$OC=Mi \quad (10)$$

Paranın elde tutulmasının fırsat maliyeti (OC); para talebi (M) ve faiz oranı (i) üzerinden hesaplanır.

$$TC= (n-1)c \quad (11)$$

Paranın tahvile çevrilmesinin işlem maliyeti (TC); işlem sayısı (n) ve sabit işlem maliyeti (c) üzerinden hesaplanır.

$$CG= (P_B^e - P_B) / P_B \quad (12)$$

Beklenen sermaye kazancı (CG), tahvilin beklenen fiyatı (P_B^e) ve tahvilin fiyatı (P_B) üzerinden hesaplanır.

$$P_B^e = CP / i^e \quad (13)$$

Tahvilin beklenen fiyatı (P_B^e); tahvilin kupon değeri (CP) ve beklenen faiz oranı (i^r) ile hesaplanır.

$$M \left(\frac{cY}{2i} \right)^{\frac{1}{2}} \quad (14)$$

Para talebi; sabit işlem maliyeti (c), gelir (Y) ve faiz oranı(i) üzerinden hesaplanır, şeklinde belirlenmiştir. Para talebinin elde para tutma ve tahvil alma gibi iki opsiyonu bulunduğu varsayıldığından, biri arttıkça diğeri azalacaktır. Dolayısıyla işlem sayısı ve para talebi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Modele göre, faiz oranı sabittir ve dönem içindeki işlem hacmini etkilemeden, dönem sonunda faizi ve dönüştürme maliyetlerini oluşturur (Danziger, 1978: 440). Ayrıca para talebi denkleminde yola çıkarak, gelirden meydana gelebilecek bir artışın para talebinde aynı oranda bir artış sağlamayacağı ifade edilebilir. Gelirdeki artış oranı para talebine göre daha fazla olacaktır. Bu durum para talebinin gelir esnekliğinin 1'den küçük yani inelastik olduğunu gösterirken, daha yüksek gelirdeki bireylerin daha az para talep ettikleri düşüncesini doğurmaktadır. Gelir arttıkça, elde para tutmanın azalması para talebinin ölçek ekonomisi şeklinde nitelendirilmektedir (Ünsal, 2013: 548).

Baumol, dönem başında tek bir toplu ödeme ile elde edilen gelirin, dönem boyunca tüketim harcamalarının sabit bir oranda ve sürekli olarak tüketildiğini varsaymıştır (Martin, 1978: 10). Dönem sonuna gelindiğinde de elde edilen gelirin tamamının tüketildiği ifade edilmektedir (Andaiyani vd., 2019: 142).

Gelirin dönemsel ele alınması ve yapılan işlem sayılarının ölçülebilmesi, analiz yapılabilecek verileri ulaşılabılır kılmaktadır. Dolayısıyla, para talebinde bireysel tercihlerin etkisini ölçebilmek için kullanılabilecek uygun bir yöntem olarak kabul edildiği söylenebilir (Andaiyani vd., 2019: 24). Amaç, bireylerin ellerinde tuttukları parayı en uygun şekilde nasıl yönlendirebileceklerini hesaplamaktır.

Bu model, Tobin'in geliştirdiği bir diğer model olan risk para modelinin rizikosuz olanı olarak ifade edilmektedir.

1.2.4. Tobin'in Risk Para Modeli

Tobin'in para talebi, belirsizlik koşulları altında verilen bir portföy tahsis kararı olarak gösterilmektedir (McCallum ve Goodfriend, 1986: 15). Kişilerin rizikoyu azaltmak için çeşitlendirilmiş bir portfolyo oluşturduğu savunulmaktadır (Keyder, 2002: 322). Bu nedenle literatürde portfolyo teorisi olarak da ele alınmaktadır. Portfolyo teorisi, Friedman'ın talep teorisinin devamı gibidir, talebin benzer faktörlerden etkilendiği ifade edilirken, ek olarak fiyat beklentisi de modele dahil edilmiştir (Prawoto, 2010: 225). Keynes'in spekülasyon güdüsüne karşı alternatif bir model olduğu da ileri sürülmektedir (Ünsal, 2013: 549).

Tobin, bir önceki modelinde de ele aldığı gibi bireylerin ellerinde para ve tahvil tuttuklarını bu modelde de ifade etmiştir. Bir önceki modelden farklı olarak, bu modelde getirilerin yanında risklerde hesaba katılmıştır. Elde para tutmanın riskli olmadığı, fakat bir getirisi de olmadığı ifade edilmektedir. Bu durumda bireyler, paraya göre daha fazla getirisi ve dolayısıyla da daha fazla riskli olan tahvili de ellerinde bulundurmak isteyebilirler. Bireyler ellerinde hangisinden ne kadar bulunduracağına karar verirken, getiri- risk analizi yapmak adına bir portföy oluştururlar. Bu portföy, her biri farklı getiri ve farklı riske sahip bir grup farklı aktiflerden (para da servet olarak tutulan aktiflerden biridir) beklenen gelirleri maksimize edebilmek için aktif bir cüzdan olarak tanımlanabilir (Parasız, 2007: 194). Portföyde kullanılan aktiflerin tamamı ise servet olarak adlandırılmaktadır ve dolayısıyla para talebinin üst sınırı olarak servet gösterilmektedir (Keyder, 2002: 322).

Para talebi ve gelir arasındaki ilişkinin diğer modellerde olduğu gibi aynı yönlü olduğu ifade edilmiştir. Para talebi ve faiz oranları arasındaki ilişkinin genellikle ters yönlü, bazen ise aynı yönlü olabileceği vurgulanmaktadır. Para dışında ki diğer aktiflerin getirileri faiz oranı arttıkça artacağı için para talebinin azalacağı düşünülebilir. Ancak, faiz oranında meydana gelecek bir artış sonucunda da bireyler, beklentilerine göre ellerinde para tutmaya yönelebilirler, yani faiz oranlarının para talebi ile aynı doğrultuda işlediği durumlar da söz konusu olabilir (Tobin, 1958: 85). Tobin bu durumu bireysel seçimler üzerinden “yatırımcılar faiz oranlarındaki değişikliklerle ilgili beklentiler oluşturuyorlar ve beklentileri de birbirlerinden farklılık gösteriyor” şeklinde açıklamıştır (Tobin, 1958: 86). Model’in sonuç itibari ile Keynes’in para talebine olan benzerliği, gelir ve kısmen faiz yönü ile açıklanmaya çalışılsa da bu modelin, mikro iktisadi düzeyde bireyin optimal davranışları temeline dayandırılmasının bu modeli daha tutarlı hale getirdiği ifade edilmektedir (Parasız, 2007: 553). Tobin (1958), likidite tercih teorisinin, tüm parasal varlık türleri arasında yapılan seçimlerle ilgilenmediğini ifade ederek, kendi teorisinin mantıksal olarak daha sağlam temellere sahip olduğunu ve ampirik incelemeye daha uygun olduğunu vurgulamıştır.

1.2.5. Modern Miktar Teorisi Modeli

Modern miktar teorisi parasalcılar tarafından geliştirilen bir modeldir. Parasalcı yaklaşımın en çok bilinen düşünürleri; Jean Bodin, John Locke, Richard Cantillon David Hume, David Ricardo ve Milton Friedman’dır (Weintraub, 1971: 38). Bu yaklaşım ekonominin her zaman dengede olduğunu savunmaz fakat kendiliğinden dengeye ulaşacağını ifade eder ve para arz ve talebinde meydana gelecek bir değişimin fiyatlar genel düzeyinde bir değişime yol açarken ekonominin diğer reel değişkenleri üzerinde pek etkili olmayacağını savunur (Fazzari ve Minsky, 1984: 105). Genel itibari ile klasik düşünceye yakın olmasına karşın, klasik miktar teorisinin yetersiz olduğunu düşünmekle beraber, klasiklerin savunduğu ekonominin sürekli tam istihdam düzeyinde olması durumunu da kabul etmezler (Aktan, 2010: 171). Ayrıca Friedman’ın analitik çerçevesi, kendine özgü bir Chicago

geleneğinin büyümesinden ziyade Keynesyen likidite tercihi teorisinin bir uzantısı olarak da gösterilmektedir (Tavlas, 1998: 212).

Parasalcılar parayı geniş kapsamlı olarak ele almışlardır. Bunun nedeni, paranın tüm değerler ile (menkul kıymetler, hisse senetleri, tahviller vb.) birbirini ikame edilebilirliğini savunmalarına bağlanmaktadır (Keyder, 2002: 302). Modern miktar teorisine göre para talebi kısa dönemde istikrarlı olmakla beraber, para arzı ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü para arzında oluşabilecek bir fazlalık bireylerin elinde tuttuğu parada bir artışa sebep olacak ve bu durum ya bireylerin harcamasını arttıracak ya da çek yazmalarına sebebiyet verecektir (Bocutoğlu, 2012: 298). Sonuç olarak para arzındaki artış fiyatlar genel düzeyinde bir artış meydana getirecektir.

Milton Friedman'ın paranın miktar teorisini yeniden ifade etmesi, o dönemler var olan Keynesyen ortodoksiye karşı ateşlenen ilk kurşun olarak kabul edilir (Tavlas, 1998: 211). Friedman para talebini, halkın nakit dengesi olarak tanımlar (Bocutoğlu, 2012: 297). Ona göre para talebi, ekonomik birimlerin ellerinde bulundurduğu mal varlığı miktarına, mal varlıklarını dönüştürülebilecekleri çeşitli şekillerinin durumlarına ve zevklerine bağlıdır (Parasız, 2007: 151). Zenginlik, Friedman'ın ekonomik analizinde önemli bir kavramdır ve burada Friedman, zenginliğin beşeri ve beşeri olmayan servetten oluştuğuna inanır (Prawoto, 2010: 224). Beşerî servet, emek gelirinin bugünkü iskonto edilmiş değeri olarak tanımlanırken, beşerî olmayan servet, bireyin finansal ve fiziksel varlıkları olarak tanımlanmıştır ve bu nedenden dolayı bir bireyin toplam serveti, beş bileşen altında incelenmiştir; para, tahviller, öz sermaye (adi hisse senetleri), gerçek varlıklar ve beşeri sermayedir (Alsahafi, 2009: 52).

Friedman bireysel para talebi fonksiyonunun birtakım değişkenleri ele alması gerektiğini savunmaktadır ve bu değişkenleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır (Friedman, 1970: 202-204);

- Toplam servet,
- Zenginliğin beşeri ve beşeri olmayan formlara bölünmesi,
- Para ve diğer varlıkların beklenen getiri oranları,
- Diğer varlıklar tarafından sağlananlara göre, para ile verilen hizmetlere bağlı faydayı belirleyen diğer değişkenler.

Yukarıda belirlenen değişkeler üzerinden elde ettiği para talebi fonksiyonu;

$$\frac{M}{P} = f \left(y, w; r_e, r_b, r_m, \frac{1}{P} \frac{dP}{dt}; u \right) \quad (15)$$

M= Nominal para talebi

P= Fiyat düzeyi

y= Nominal sürekli gelir

w= Fiziksel mal varlığının beşeri sermayeye oranı

r_e= Hisse senetlerinden beklenen gelir

r_b = Bonolardan beklenen gelir

r_m = Parayı beklenen nominal geliri

$(1/P)(dP/dt)$ = Beklenen enflasyon oranı

u = gelir dışındaki bir değişkenin para hizmetlerine bağlı faydayı etkileme durumu ve zevkler bu değişken içinde yer aldığı şekilde belirlenmiştir.

Friedman, gelirin dönemsel olarak dalgalanmalar yaşadığını ifade ederek, daha belirleyici olması açısından gelir yerine sürekli gelir değişkenini kullanmıştır (Friedman, 1970: 203). Sürekli gelir, içinde beşeri olan ve olmayan servete dair geleceğe yönelik beklentiler barındırmaktadır ve bugün ki tüketim harcamalarını etkilemektedir. Örneğin geleceği yönelik beklentilerin düzeyi yüksekse, bugün yapılan tüketim harcamaları da bu beklentilerden etkilenecektir.

Friedman'a göre modern miktar teorisi bir para talebi teorisidir ve nihai servet sahiplerinin para talebini analiz etmektedir (Parasız, 2007: 153). Friedman'ın analizi, dayanıklı tüketim malları ve hisse senetleri gibi para ile varlıklar arasındaki ikame marjlarına da vurgu yapmaktadır (McCallum ve Goodfriend, 1986: 16).

Friedman, hem varlık teorisini hem de para talebinin işlem teorisini, mikro ekonomik tüketici ve üretici davranışı teorisi bağlamında bütünleştirmektedir (Alsahafi, 2009: 52). Bu şekilde para talebi ve arzından yola çıkarak parasal istikrarın sağlanabilmesi için güçlü bir para politikasının önemini vurgulamaktadır (Prawoto, 2010: 223). Friedman'ın miktar teorisi de diğer teorilerde olduğu gibi kendinden önceki para talebi modellerini kesin bir çizgi ile reddetmemektedir. Hatta kendi söylemine göre bu durum, iktisatçılar arasındaki temel farklılıkların, teorik değil ampirik olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Friedman, 1970: 234).

1.2.6. Servet Uyumlaması Modeli

Karl Brunner ve Allan Meltzer tarafından oluşturulan bir modeldir. Servet uyumlaması yaklaşımında, para talebinin değişkenleri olarak, nisbi faiz oranı ve bireyin parayı da içeren toplam değerler birikimleri ele alınmaktadır, bu değerler birikimi de servet olarak tanımlanmaktadır (Keyder, 2002: 322). Para talebi ve para arzı dengesine vurgu yaparak, paranın istikrarlı olduğu ve bir denge bozulması durumunda dengenin tekrar sağlanabileceği savunulmaktadır.

Servet uyumlaması modelinin logaritmik olarak ifade edilen denklemi;

$$\ln M = \ln a + b \ln i + c \ln W \quad (16)$$

M =Para talebi

i = Faiz oranı

w = Servet'dir.

Bu denklemin (16) daha da açıklayıcı olması açısından eşitliğin fonksiyon olarak verilmiş hali ise Brunner ve Meltzer (1964);

$$M = f(r^*, p, d, W_n) \quad (17)$$

M= Para talebi

r^* = Finansal varlıkların faiz oranı

p= Fiziksel varlıkların nispi getirisi

d= Beşeri servetin göreceli getirisi

W_n = Beşeri olmayan servet

Şeklinde ifade edilmektedir. Denklemlerden yola çıkarak, para talebinin faiz oranları ve toplam servet üzerinden değerlendirildiği söylenebilir. Üzerine odaklanılan durum ise, servetin beşeri ve beşeri olmayan olarak ayrılmış olmasıdır.

Brunner ve Meltzer, geniş para tanımını kendi içinde ayırarak, para olarak elde tutulan paranın, para benzeri diğer varlıklardan ayrı ele alınması gerektiğini ifade etmektedir (Brunner ve Meltzer; 1971: 786). Buradaki söylemle vurgulamak istenen ise, para olarak kullanılan varlıkların bireysel ve toplumsal seçimi, paranın bireylere ve toplumlara sunduğu hizmetler, bu hizmetlerin parasal değer seçimi ile olan ilişkilerinin belirlenmesidir.

Brunner ve Meltzer, özellikle Baumol- Tobin modeli ve modern miktar teorisi arasındaki ilişkilerle ilgilenmişlerdir (Martin, 1978: 13). Baumol Tobin modeline benzerliği varlıkların getiri oranlarına yönelik seçim ile ilgilenmesidir. Klasik miktar teorisi ile benzer yönü ise bozulan arz ve talep dengesinin tekrar sağlanabilmesi olarak gösterilmektedir. Brunner ve Meltzer ise kendi çalışmalarının Friedman'ın miktar teorisinin geliştirilmiş bir şekli olduğunu ifade etmektedir (Brunner ve Meltzer, 1972: 849). Öyle ki, servetin beşeri/beşeri olmayan şeklinde ifade edilişi Friedman'ın modern miktar teorisi ile bağdaştırılabilir. Fakat diğer tüm modellerden farklı olarak, Brunner ve Meltzer'in yaklaşımında ele alınan değişkenler içinde gelir yoktur. Para talebinin gelir ile ilişkisinin açıklanamaması gerekçesi ile para talebi hesaplamalarında kullanılmasının yeterli olmadığı düşünülmektedir (Parasız, 2007: 324).

Bu bölümde incelendiği üzere, dönemsel olarak farklı para talebi modelleri ortaya çıkmıştır. Oluşturulan para talebi modelleri genel itibari ile birbirlerini tam anlamı ile reddetmemiştir. Birçoğu kendinden önceki para talebi modellerinden etkilenmiştir. Düşünürlerinde ifade ettiği gibi aslında ulaşılmak istenen amaç aynıdır. Fakat farklı düşüncelerle ve dolayısıyla farklı yöntemlerle ifade edilmeye çalışılmıştır.

Bu tez kapsamında kurulması planlanan para talebi modeli için, öncelikli olarak para talebi modelleri incelenmiştir. Bu çalışmanın merhamet güdüsünden yola çıktığı düşüncesi, Keynes'in para talebi güdülerini anımsatmaktadır. Fakat, ilgili bölümde de belirtildiği üzere;

- Tobin modelinin mikro düzey çalışmalarda bireyin davranışlarının temeline dayandırılması,
- Keynes'in para teorisinin geliştirilmiş hali olarak gösterilmesi,
- Tobin'in (1958) teorisinin ampirik çalışmaya daha yatkın olması,
- Gelir değişkeninin kullanımının, hesaplanmaya ve analiz edilmeye uygunluğu,

Sebeplerinden dolayı bu çalışmanın Baumol-Tobin Modeli'ni referans aldığı söylenebilir. Fakat bu çalışma kapsamında analizlerde kullanılması planlanan değişkenlere bakıldığında diğer para talebi modelleri ile de benzerlik taşıdığı görülmektedir. Örneğin analizin ikinci aşamasında beklentiler para talebi modeline dahil edilmiştir. Model bu yönü ile Fredman'ın modern miktar teorisi ile de benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında amaç, literatürde genel kabul görmüş para talebi teorilerinde yola çıkarak, para talebi fonksiyonuna daha önce kullanılmayan yeni bir değişken ekleyerek, yeni bir para talebi modellemesi yapmaktır. Ayrıca bu çalışmanın referans aldığı çalışma olan Tin'in (2010) miras motifi ile para talebi çalışmasında da Baumol-Tobin Modeli kullanıldığı belirtilmiştir.

İlerleyen bölümde ise para talebi analizine yeni bir değişken olarak dahil edilmesi planlanan merhamet güdüsü incelencektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MERHAMET GÜDÜSÜ

Merhamet, kelime kökü itibari ile Arapça bir kelimedir. Kelime yapısı itibari ile “r-h-m” kökünden gelmektedir. Arap dilinin eski dilcilerinden biri olan İbn Faris “r-h-m” kökünün anlamını “rikkat”(yumuşak kalpli ve şefkatli olmak) ve “atf” / “re’fet” (şefkatli, iyiliksever ve yumuşak davranışlı olmak) kelimeleri ile ifade etmiştir (Karagöz, 2014:13). Aynı kökten (r-h-m) gelen rahman ve rahim ile eş anlamlı olarak gösterilmektedir. Rahman ve Rahim Allah’ın sıfatlarındandır. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre; Rahman, herkese, her canlıya merhamet eden (Tanrı), Rahim ise, koruyan, acıyan, merhamet eden (Tanrı) anlamlarına gelmektedir. Bu sıfatların genel anlam itibari ile birbirine benzer olduğu düşünülmektedir. Aralarında ki fark olarak, Rahman sıfatının sadece Allah’a ait bir sıfat olduğu ve başka hiçbir şey için kullanılamayacağı ifade edilirken, rahim sıfatının yaratılanlar için de kullanılabileceği vurgulanmıştır (Özdemir, 2020: 61). Rahman ve rahim sıfatları genel olarak Allah’ın Rahmet’i ile açıklanmaya çalışılmıştır. “Allah’ın canlı cansız her şeyi kapsayan Rububiyetinin (Allah’ın her mahlûkunun rızkını vermesi, koruyup kollaması ve terbiye etmesinin) bir göstergesi olarak ifade edilmektedir” (Sakarya, 2017: 28). Ayrıca rahmeti, “incelik, kalp inceliği, iyilik ve ihsan etmeyi gerektirecek biçimde şefkat göstermek, cezayı hak edene ceza vermekten vazgeçmek” olarak da tanımlamak mümkündür (Koca, 2012: 65).

Merhamet; empati, sempati, acıma, şefkat, yardımseverlik ve özgecilik (diğerkamlık veya alturizm) kavramlarını da içinde barındıran bir duygudur. Zaman zaman bu kavramlar, merhametin yerine kullanılsa da tek başına bu kavramlar merhameti açıklamak için yetersiz kalabilmektedir. Merhamet ile bağlantılı olduğu düşünülen hatta kimi zaman merhamet yerine kullanılan bu kavramlara ilerleyen bölümde sırasıyla değinilecektir.

Empati, insanın herhangi bir durum karşısında kendini karşısındaki bireyin yerine koyarak onun hislerini ve yaşadıklarını anlamaya çalışmasıdır. Başka bir tanım olarak empati, insanın karşısındaki insanı anlaması ve onun hissettiklerini hissetmesidir (Dökmen, 1988: 155). Bu tanıma benzer başka bir tanımda empati, algılama ve kavramadan oluşan hem bilişsel bir boyutu hem de başkasının duygusunu anlayarak ona karşılık vermesini sağlayan duygusal bir boyutu olan bir kavram olarak dile getirilmiştir (Öz, 1998: 32). Empati duygusuna sahip insan yardımsever olmaya ve yardım yapmaya daha eğilimli görülmektedir (Kasapoğlu, 2006: 37). Dolayısıyla, merhamet güdüsünün kendi içinde empati duygusunu barındırdığı söylenebilir. Fakat merhametin varlığından

söz edebilmek için sadece empati yapmaktan öte, hisleri merhamet duygusuna taşımak gerekir (Hiebert, 2012: 17).

Sempati, herhangi bir sebebe bağlanmaksızın bir başka kişiye duyulan eğilim ve ilgi olarak tanımlanmaktadır (Kasapoğlu, 2006: 40). Öfke ve sempati duygusu psikolojide birbirinin tersi iki duygu olarak ele alınmaktadır ve öfke duygusundaki artışın yardımseverliği azalttığı, sempati duygusundaki artışın ise yardımseverliği arttırdığı ifade edilmektedir (Aktaş ve Coştur, 2007: 19). Yardımseverlik ile bağlantılı kabul edilen sempati duygusunun dolayısıyla merhamet duygusu ile de bağlantılı olduğu kabul edilebilir.

Acıma hissi insanlarda, daha önceden yaşamış olduğu bir sıkıntıyı başkasında görerek kendi yaşadığı sıkıntıyı anımsaması ile oluşan bir his olarak tanımlanmasının yanı sıra, empati duygusu yoluyla daha önceden yaşanmış olan bir sıkıntı olmaksızın hissedilen bir duygu olarak da tanımlanmaktadır (Nirun, 1966: 182).

Acıma duygusu da merhamet ile bağlantılıdır fakat tam karşılığı değildir. Çünkü merhamet, kuru bir acıma hissinden öte acıdığı duruma karşı hayır ve iyilikte bulunmayı gerektirir (Karagöz, 2014: 15).

Şevkat, insani bir sevgi türü olarak tanımlanmaktadır (Uslu ve Demir Korkmaz, 2016: 109). Şefkat ve merhamet İngilizce’de aynı kelime ile ifade edilmektedir. Bu nedenle yabancı literatürde tanım olarak, merhamet ile aynı tanımlar kullanılmaktadır.

Yardımseverlik, bireylerin veya kurumların, içinde bulundukları toplumun yaşam kalitesini yükseltmek adına bağışta bulunması olarak tanımlanmaktadır (Balıkcıoğlu ve Karacaoğlu, 2007: 123). Yardım etmek, yardımı eden ve yardımı alan bireylerin her ikisi içinde tatmin sağlamaktadır (Uslu ve Demir Korkmaz, 2016: 111). Bu durum, bireyleri yardıma yönelten etkenlerden birincisi yani psikolojik faktör olarak belirlenirken, ikinci etken din, üçüncü etkende kültür olarak açıklanmaktadır (Çetin, 2014: 3). Merhamet ve yardımseverlik kavramları günlük hayatta birbirleri yerine kullanılan kelimelerdir. Zaten, yardımsever davranışın ortaya çıkabilmesi için merhamet güdüsü ile hareket etmek gerekmektedir. Yardımseverlik, merhametin davranışa aktarılma şekli olarak düşünülebilir.

Özgecilik ve diğerkamalık TDK ’ya göre eş anlamlı sözcüklerdir, alturizm ise bu kavramların İngilizce karşılığı olmakla beraber Türkçe ’de de kullanılmaktadır. Bu kavramlar, kendinden önce başkalarını düşünme, başka insanların problemlerine ortak olma anlamlarını taşımaktadır. Bireysel egoizmin hatta, “homo-economicus” ve rasyonalite kavramlarının zıttı olarak gösterilmektedir (Aktan ve Bahçe, 2015: 25).

Merhamet ile ilgili literatürde yapılan bazı tanımlar aşağıdaki gibidir;

- Merhamet insanları sevme faziletidir (Tanyol, 1998: 73).
- Merhamet, tarafsız bir seyircinin dağıtım hesabı gibi kötü durumda olanlara hesaptan gerekli materyallerin devredilmesidir (Crisp, 2003: 575).
- Merhamet içinde sempati barındıran, diğer insanların acısını kendinde hissetme durumudur (Kasapoğlu, 2006: 59).
- Merhamet, acıma, sempati, empati ve vicdan azabı duygularıyla ilişkilidir ve fedakarlıkla veya başkalarının refahı için bencil olmayan endişe ile açıklanabilir (Radey ve Figley, 2007: 207).
- Merhamet, bir başkasının acılarına tanık olmakta ortaya çıkan ve daha sonra yardım etme arzusunu motive eden bir duygudur (Goetz vd., 2010: 2).
- Merhamet, bağlılık duygusu, sorumluluk ve diğer insanlara karşı saygı ile tanımlanabilir (Bejou, 2011: 3).
- Merhamet, başkalarının ihtiyaç ve ızdırabını ruhumuzda hissedebilmek demektir (Tan, 2012: 37).
- Merhamet, insan kalbinin yumuşak, duyarlı ve hassas olmasıdır ki bu his kişiyi yardımsever ve affedici yapar (Karagöz, 2014: 14).
- Merhamet, acı hissinden yola çıkarak, bu acının duygusal olarak sempatik endişe ile birleşmesi sonucunda, bu acının hafifletilmesi amacıyla acıyı ortadan kaldırmaya yardımcı olma davranışdır (Kirby, 2017: 433).
- Merhamet, başka bir kişinin hak edilmemiş talihsizliğine karşı duyulan, acı verici durumuna karşılık duygusal ve bilişsel bir tepkidir (Höijer, 2003: 20).
- Merhamet, “tüm yaratıcılığın ve yaşam vermenin” kaynağıdır (Kahveci, 2017: 125).
- Kişi karşısındaki kişinin acısını empati yoluyla kendisi acı çekiyormuşçasına hisseder ve bu acıyı yok etmek için davranışlar sergiler, işte sergilenen bu davranış merhamet güdüsünün bir göstergesidir (Shopenhauer, 2020: 81).
- Merhamet, kişinin kendisinin veya başkasının hissettiği sıkıntılara karşı farkında olarak, sıkıntıları azaltma veya ortadan kaldırmaya yönelik sergilediği bir davranış şeklidir (Nas ve Sak, 2020: 66).

Yukarıda merhamet ile ilgili olduğu düşünülen ve merhameti tanımlarken kullanılan kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Daha öncede değinildiği gibi tek başına bu kavramlar merhameti açıklamada yetersiz kalabilir. Çünkü, merhamet; istek, duygu ve düşüncenin davranışa yansımış halidir (Özdelikara ve Babur, 2020: 343).

Genel olarak merhamete yönelik tanımlar, birbirleri ile benzerlik teşkil etmektedir. Merhametin soyut bir kavram olması tanımlara farklar anlamlar yüklenmesine sebebiyet verebilmektedir. Fakat genel itibari ile acıma, sefkat, empati ve sempati duygularından tetiklenen

kısım merhametin duygusal kısmını oluşturur. Hayırseverlik, yardım etme davranışı gibi karşıdaki bireyin sıkıntısını azaltmaya yönelik davranışların harekete dökülmesi ile birlikte merhamet duygusunun varlığından söz edilebilir.

Merhamet kavramını tam anlamı ile idrak edebilmek için bazı alanlarda (psikoloji, sosyoloji, din, ahlak, sosyal sorumluluk ve iktisat) merhametin incelenmesi gerektiği düşünülebilir. Bu sebeple ilerleyen bölümlerde merhametin bu alanlarla olan ilişkileri incelenecektir.

2.1. Psikoloji ve Merhamet İlişkisi

Psikoloji insan ve hayvan davranışlarını ve davranışlarının nedenlerini inceleyen bir bilim dalıdır. Dolayısıyla insanın merhamet güdüsünün altında yatan sebep veya sebepler psikoloji bilimi ile açıklanmaya çalışılmaktadır. İnsan beyninin, insanın sahip olduğu yıkıcı tutumunu düzenleyebilmek adına merhamet, bağlılık ve fedakarlık davranışları ile güdülendiği düşünülmektedir (Gilbert, 2014: 6).

Psikoloji alanında yapılan çalışmalar, yardım davranışlarının oluşmasına yönelik merhamet kavramını ele almaktadırlar. Bireylerin günlük yaşantısında olaylara karşı sergiledikleri tavırlar, olumlu ve olumsuz davranışlar olarak ele alınmaktadır. Olumlu ve olumsuz davranışlar bir durum karşısında gerçekleşebilecek birbirleri ile zıt olan davranışları ifade etmektedir. Örneğin, insanlar, başkalarının yaşadığı mevcut problemlere kendileri sebebiyet verdiklerinde, durumun sonucunda öfke ve saldırganlık gibi davranışlar sergileyebilirler fakat, eğer mevcut problemlere bireyin kendisi sebebiyet vermedi ise bu durumda, karşısındaki kişiye yönelik merhamet, sempati, acıma ve üzüntü gibi hisler beslemeye başlar (Aktaş ve Çoştur, 2007: 19).

Merhamet birçok dinin ortak noktası olarak, tavsiye edilen bir davranıştır. Dolayısıyla, psikoloji bilimi deneysel bir yapı etrafında şekillense de metafizik, ahlaki ve dini inanç konularını da incelemek durumundadır (Aydın, 2004: 29). Bu durumda, merhametin psikolojik boyutu dini inançlar çerçevesinde de incelenebilecek bir konudur.

İnsan davranışları ele alınırken, bireysel faktörler ve çevresel faktörler birlikte ele alınmalıdır. Çünkü insan, büyüdüğü aileden, yaşadığı toplumun kültüründen ve inançlarından etkilenen sosyal bir varlıktır. Bu nedenle, her birey kendine özgüdür ve davranışların altında yatan sebepler her birey için aynı olmayabilir. Özellikle merhamet odaklı davranış, bireysel ve çevresel faktörlerden fazlaca etkilendiği için her insanda aynı düzeyde olmayabilir.

Psikoloji alanında yapılan çalışmalar göstermektedir ki; merhamet, farkındalık ve nezaket temelli müdahaleler, duygusal sıkıntının hafifletilmesi ve refahın teşvik edilmesinde, olumsuz duygunun azalması ve olumlu duygunun artmasına yol açmaktadır (Macbeth ve Gumley, 2012: 545).

Özetle, bireylerin merhamet güdüsündeki artış, mental sağlık problemlerinde bir azalmayı beraberinde getirmektedir. Mental sağlık problemlerini azaltmasının yanında, bireyler arası etkileşimi arttıran, sosyal iletişimleri olumlu etkileyen ve duyguları düzenleyen bir güdü olarak merhamet, psikolojide ele alınmaktadır (Kirby, 2017: 433).

Psikoloji çalışmaları merhamet kavramının nasıl şekillendiğinden öte merhametin psikolojik problemleri düzeltereğini vurgulayarak “merhamet odaklı terapi” adı altında mental problemlerin çözülmesini de hedeflemektedirler. Rahatlatıcı motivasyon sistemi ile merhamet güdüsünün ortaya çıkmasına olanak sağlanarak, egzersizler ile birlikte bireysel motivasyon sistemine dahil edilmesi amaçlanır (Kirby, 2017: 435). Yadavaia (2013: 137), psikoloji alanında yazdığı tez çalışmasının sonucunda, merhamet davranışının; genel psikolojik sıkıntı, anksiyete, somatizasyon, obsesif-kompulsif özellikler, kişilerarası duyarlılık, düşmanlık, paranoik düşünce, psikotiklik, içselleştirilmiş utanç ve olumlu duygulanımın sonuçlarını iyileştirmede etkili olduğu sonucuna varmıştır.

Maddeciliğin, bireyselliğin ve rekabetçiliğin artması ile sosyal ve psikolojik problemlerde de bir artış olması birbirinin nedeni olarak gösterilmektedir (Gilbert, 2014: 12). Bu problemlerin çözümü olarak merhamet güdüsü gösterilebilir. Çünkü maddecilik, bireysellik ve rekabetçilik, merhamet kavramı ile ters düşen kavramlardır.

Lama ve Cultler (1998), “Mutluluk Sanatı” (The Art of Happiness) kitabında mutluluğa ulaşmanın formülünü merhamete bağlamıştır. Merhametli insanların diğer insanlardan daha mutlu olduğunu vurguladığı eserinde, başka insanlara merhamet göstermenin bireysel mutluluğu arttırdığını ifade etmiştir. Merhametli davranışı sayesinde insan hem kendisini hem de karşısındakini mutlu ederek, daha mutlu bir topluma ulaşmanın anahtarı olarak gösterilmiştir. İnsanların toplumu, toplumunda insanı etkilediği konusu ile ilgilenen sosyal psikolojide bu davranış olumlu sosyal davranış olarak tanımlanmaktadır (Göksu, 2007: 7).

Merhamet; sosyal çevrede bir yükselme güdüsü olarak ele alınabilir. Bu yükselme güdüsü, erdemli ve güzel ahlak ile tetiklenen bir duygudur ve kalpte sıcak ve ısıltılı bir his uyandırarak insanların daha iyi ahlaklı birer insan olmalarına sebebiyet verir. (Radey ve Figley, 2007: 209). Merhametli davranış sergilenmesinde sosyal çevrenin varlığı önemli bir unsurdur. Her ne kadar merhametli davranış insanın kalbine hitap etse de çevreden olumlu tepkiler almak da merhametli davranışların bir sebebi olarak gösterilebilir. Örneğin, yardıma muhtaç birine yardım etme isteği kişinin içinden gelmesede dahi, yanındaki insanlardan takdir görme güdüsü ile de merhametli davranış sergileyebilir. Çünkü merhamet, erdemli bir davranış olarak kabul görmektedir. Bu durum, toplum içinde yükselme güdüsü ile oluşan hareketin bir sonucudur.

Bu tez de genel olarak, her ne kadar merhametin maddi boyutu ele alınıyor olsa da merhametin manevi boyutu ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Öyle ki Amerika Tabipler birliği tıp etiği adı

altında merhamete güdüsüne yer vermiştir (Strauss, vd., 2016: 16). Burada vurgu yapılan merhamet güdüsü, maddi olmaktan öte doktorların hastalara karşı sergilediği bir güdü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü; merhamet, insanın başkasının içinde bulunduğu kötü durumu, kendi içinde hissederek ona yardım etmesini sağlayan bir güdüdür.

2.2. Sosyoloji ve Merhamet İlişkisi

Sosyoloji bireysel davranışlardan yola çıkarak toplumu inceleyen bir bilim dalıdır. Dolayısıyla insanı ve toplumu ilgilendiren her konu sosyolojiye konu olmaktadır. İnsan yapısı gereği toplum içinde yaşayan bir canlıdır ve sürekli başka insanlarla iletişim halindedir. İnsan davranışlarının önem kazandığı sosyolojide, merhamet incelenmesi gereken bir konu olarak gösterilebilir. Çünkü; insanlar sadece kendileri ile ilgili değil başka insanlar ile ilgili de duygularla yüklüdür (Baycan, 2019: 201). Bu nedenle, sosyolojinin nihai hedefi olarak merhamet gösterilmiştir (Hiebert, 2012: 19) ve sosyal yaşamda çok büyük bir etkiye sahip olduğu bu alanda yapılan çalışmalarda da vurgulanmıştır (Pathak ve Dutta, 2020: 2).

Sosyolojide yardım davranışı açıklanırken kullanılan kuram sosyal karşılıklılık kuramıdır ve bu kurama göre bireyler birbirleri ile maddi manevi değiş- tokuş içerisinde (Kiremitçi Canıöz, 2019: 19). İnsanlar maddi olarak verilene karşılık, maddi veya manevi yönde bir alacak beklentisi içerisinde.

Sosyolojinin üç adet bilgi sisteminden yola çıkması gerektiği düşünülmektedir. Bu üç bilgi sistemi objektif, sübjektif ve merhamet kavramlarına dayandırılmaktadır. Çünkü, sosyolojik incelemeler yapılırken sadece sübjektif ve objektif bilgiye ulaşmak yeterli olmayabilir (Hiebert, 2012: 15-16). Sosyolojik araştırmaların temel prensipleri, özellikle eleştirel sosyolojik teoride, sosyolojik olayların sebepleri ve ahlaki boyutlarını açıklamaya çalışırken toplumların sempati ve merhamet duygularını nasıl uyguladığını incelenir (Linklater, 2007: 140).

Merhamet üzerine yapılan sosyolojik çalışmalar; sosyal problemleri tanımlarken, sosyal sorunların şekillendiği tarihsel süreci incelemekle beraber, ahlaki duyguların düzenlenmesinde bireylerin başka bireylerin problemlerini hafifletmek için çaba gösterme yöntemlerini de ele alır (Sznajder, 1998: 117).

Merhamet kim, ne, nerede, neden, ne zaman gibi sorulardan bağımsız olarak ifade edilir ve bu nedenle toplumda adaletin sağlanmasında rasyonel bir bakışa sahiptir (Williams, 2008: 11). Bireyden topluma uzanan yolda bireyler arası adaletin sağlanması toplumsal refahın artmasında bir etken olarak gösterilebilir. Çünkü, toplumun ilerleyebilmesi için, iş birliği, yardımlaşma ve dayanışma

içinde hareket etmesi gerekmektedir (Baycan, 2019: 204). Bu davranışların sergilenmesi merhamet güdüsünün bir parçasıdır

Sosyolojide büyük bir yere sahip olan kölelik, savaş, göç, salgın hastalıklar ve soykırımlar gibi uluslararası konular merhametin politik boyutu olarak incelenmektedir. Örneğin Hitler'in yaptığı soykırım incelendiğinde “merhamet” veya “merhametsizlik” kavramları anahtar bilgi olarak ifade edilmektedir (Sznajder, 1999: 488). Belirtilen nedenlerden ötürü merhametin politik boyutunun olduğu da söylenebilmektedir.

Merhamet; dini liderler, politikacılar ve sosyal hizmet uzmanları tarafından şiddet, sosyal adalet, insan hakları, barış ve hatta iklim değişikliği gibi konuları ele almak için kullanılmaktadır ve bu nedenle söylenebilir ki, modern zamanda merhamet bir meta olarak sosyal hayatın her alanında pazarlanmaktadır (Pathak ve Dutta, 2020: 13).

2.3. Yardım Davranışı ve Merhamet İlişkisi

Psikologlar davranış biçimlerini incelerken, bir kısım psikolog kişiler veya gruplar arası yardımları yardım davranışı olarak tanımlarken bir kısmı da prososyal davranış adı altında incelemiştir (Kiremitçi Camiöz, 2019: 17). Toplumun yararına yapılan davranışlar yardım davranışı olarak adlandırılmaktadır (Yavuzer, 2017: 107). Yardım davranışı bireysel veya toplumsal motivasyonlar sonucu ortaya çıkmaktadır (Callero vd., 1987: 247). Bireysel motivasyonlar insan sevgisi, din ve ahlak gibi bireysel güdüler vasıtası ile oluşurken, toplumsal motivasyonlar statü, saygı göme arzusu gibi çevresel faktörlerden oluşmaktadır. Bir uyarana bağlı olarak beliren empati duygusunun yardım etme davranışı ile sonuçlanması olarak ifade edilmektedir (Yavuzer, 2017: 117).

Yardım davranışlarını etkileyen faktörler aşağıdaki gibi ele alınmıştır (Kiremitçi Camiöz, 2019: 20);

- Bireysel faktörler; empati ve sorumluluk hissi.
- Durumsal faktörler; yardım bedeli ve karşılıklılık beklentisi (maddi veya manevi).

Yardım davranışı gündelik yaşantıda planlanan davranışlar olabileceği gibi aniden gelişen bir davranış şekli olarak da gösterilebilir (Price vd., 1995: 256). İnsanlar hiç beklemedikleri bir anda bulundukları durum itibari ile karşılarındaki insanlara karşı yardımda bulunabilirler. Yardımda bulunan kişi, bir akraba, bir arkadaş olabileceği gibi hiç tanımadığı bir kişi de olabilir.

Yardım davranışı merhamet güdüsünün gözle görülebilen son halkası olarak gösterilebilir. Çünkü merhametin varlığından söz edilebilmesi için hislerin harekete geçmesi gerekmektedir. Bu hareket de yardım davranışı ile ifade edilebilir.

Yardım davranışlarına gündelik yaşantıdan, sınırsız sayıda örnek verilebilir. Yolda yürürken düşen birine el uzatmaktan, ihtiyacı olana birine maddi destekte bulunmaya kadar birtakım örnekler gösterilebilir. Özellikle olağan üstü hal durumlarında yardım davranışlarının arttığı ve daha gözlemlenebilir nitelikte olduğu söylenebilir. Örneğin Türkiye’de 2020 yılı içinde 24 Ocak Elazığ’da, 30 Ekim İzmir’de yaşanan depremlerin ve 6 Şubat 2023’de Kahraman Maraş merkezli büyük depremin ardından birçok kişi bu bölgelere ayni ve nakdi yardımlar ulaştırmıştır. Yardım amaçlı televizyon programları yapılmış, SMS kampanyaları başlatılmıştır. Büyük felaketlerin neden olduğu zararlar toplumun geneli tarafından hafifletilmek istenmiştir.

Yardım davranışlarına yurt dışı için de örnekler vermek mümkündür. Özellikle internet ve sosyal medya kullanımının artması ile birlikte, ihtiyacı olan kişilerin daha fazla kitlelere ulaşması kolaylaşmaktadır. Bağış kampanyaları için dünyanın herhangi bir yerinden herhangi bir yerine anında para aktarımı gerçekleştirilmektedir. Aslında bu durum bağışların evrensel olduğunun ve merhamet güdüsü ile hareket eden bireylerin dünyanın her yerinde var olabileceğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.4. Din ve Merhamet İlişkisi

2.4.1. İslamiyet ve Merhamet

Merhamet, İslam Dininin temel kaynağı olarak kabul edilen Kuran’ı Kerim’de yer bulan bir kavramdır. Arapça kelime kökü daha önce belirtildiği üzere “r-h-m” kökünden gelmektedir ve aynı köke sahip olan rahman, rahim, rahmet gibi kavramlara da Kur’an’ı Kerim’de mevcuttur. Bu sıfatlar öncelikli olarak Allah’a aittir. Öyle ki, “0, merhamet edenlerin en merhametlisidir” şeklinde Enbiya Suresi 83. Ayette belirtilmiştir.

İslami inanç gereği merhamet Kur’an’ı Kerim’de buyurulduğu üzere insanda olması gereken bir davranıştır. Merhamet Allah’ın bir sıfatıdır ve Allah’ın kullarına bahsettiği bir güdüdür. Merhametli davranmak mümin olmanın bir gereği olarak görülmektedir (Karagöz, 2014:119). Sarıcık (2014:62), İslamiyeti “merhamet medeniyeti” olarak tanımlamıştır. Kur’an’ı Kerimde müminlere merhametli ve yardımsever olması emredilmiştir. Kur’an’ı Kerim’de bu konu ile ilgili olduğu düşünülen ayetler şu şekildedir;

- “... iman edip birbirlerine sabır ve merhamet tavsiye edenlerden olun” (Kur’an, Beled Suresi, 17. Ayet)
- “O, Allah’ın elçisi Muhammed’dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler” (Kur’an, Fetih Suresi, 29. Ayet)
- “Onların (müminlerin) mallarında, isteyenler ve istemeyenler için belli haklar vardır” (Kur’an, Mearic Suresi, 24.-25.Ayet)

- “Akrobaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver” bu ayette geçen “hakkını ver” ifadesi ile, hem nafaka borcunu ve zekât ibadetini hem de bunun ötesinde nafîle cinsinden hayırlar vurgulanmaktadır. (Kur’an, İsrâ Suresi, 26. Ayet)
- “Allah’ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiğ gibi, sen de insanlara ihsanda bulun” (Kur’an, Kasas Suresi, 77 Ayet).
- “Allah’ın size verdiğ maldan da onlara verin” (Kur’an, Nur Suresi, 33. Ayet) şeklinde Kuran’ı Kerim’de buyurulmaktadır.

Merhamet ile ilgili Kuran’ı Kerim’de bulunan ayetlere ek olarak, bu konu ile ilgilide pek çok hadis bulunmaktadır. Temel kaynaklarına ulaşılabilen hadisler aşığıda belirtilmektedir;

- “Resûlullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: “Allah, insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz.” (Buhari, Edeb 27).
- “Abdullah İbnu Amr İbni'l-As anlatıyor: Resûlullah buyurdular ki: "Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse, sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semada bulunanlar da size rahmet etsinler. Rahim (akrabalık bağı) Rahman'dan bir bağıdır. Kim bunu korursa Allah onunla rahmet bağı kurar, kim de koparırsa, Allah da ondan bağı (rahmet bağı) koparır.” (Buhari, Edeb 66).
- “Allah Tealâ rahmetini yüz parçaya ayırdı. Doksan dokuzunu kendi yanında tuttu, bir parçasını ise yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün canlılar birbirine merhamet ederler” (Buhari, Edeb 19).
- “İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez” (Buhari, Edeb 27).

İslamiyet’te zekat, fitre ve sadaka gibi ibadetlerin toplumda bireyler arası yardımlaşmayı arttırma, ihtiyacı olanların ihtiyaçlarını karşılama, hayırsever olmayı destekleme yönünde davranışlarını öne çıkartıp merhamet kavramı ile ilişkilendirmek mümkündür.

2.4.2. Hristiyanlık ve Merhamet

Hristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil(ler)’de merhamete yer verilmiştir. “...fakir ve ihtiyacı olanların haklarını koru...” olarak bulunan emir, diğ er insanlara karşı yardımcı olunması gerektiğ i şeklinde yorumlanmaktadır (Pathak ve Dutta, 2020:5).

Hristiyan dininin kutsal kitaplarından biri olarak bilinen Luka İncil’inde (6:36), “Babanızın merhametli olduğ u gibi sizde merhametli olun” olun şeklinde buyurulmuştur. Bir diğ er İncil olan Matta İncil’inde (5:7), “Ne mutlu merhamet edenlere, çünkü onlar merhamet bulacaktır” sözleri ile merhametin önemi vurgulanmıştır. Hz. İsa’nın hizmetkarı olarak bilinen, Pavlus’a ait Pavlus’un mektupları olarak da karşımıza çıkan ve Hristiyanlıkta kutsal kabul edilen bir diğ er Romalılar (12:8) isimli yazıtta “Bağışt a bulunan, bunu cömert e yapsın. Yöneten, gayretle yönetsin. Merhamet eden,

bunu güler yüzle yapsın” olarak emredilmiştir. Burada merhamet etmenin faziletinin yanında, bunun nasıl yapılması gerektiğine dair bir emirden söz etmek mümkündür. Son olarak bir başka kutsal kitapları olan Yakub’da (2:13), “Çünkü yargı merhamet göstermeyene karşı merhametsizdir. Merhamet yargıya galip gelir.” Sözleri ile merhametin önemine vurgu yapılmaktadır. Yardımseverlik konusunda da Matta’ da (5:42) “Sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyeniyi geri çevirmeyin” emredilmiştir. Hz. İsa’nın bu dünyaya değer vermeyen ve ahireti önemseyen bakış açısıyla insanlara karşı merhametli yaklaşımı Hristiyanlara bir örnek teşkil etmektedir (Demir, 2019:142).

Dünya İncil Birliğinin (2011:2) yayımladığı yazıda Hristiyanlığın erdemi olarak gösterilen davranışlardan bir tanesi de merhametli olmak olarak belirtilmiştir. Anlaşılacağı üzere merhamet güdüsü Hristiyanlığın Kutsal kitaplarında yer bulmuş ve bu inanışa göre erdemli bir davranış olarak gösterilmektedir.

Hristiyanlık inancının yaygın olarak görüldüğü yer olan Avrupa’da da birçok insanın, merhameti bir ahlak olarak görmesi ve bu davranışı sergilemesi Hristiyanlığın batı üzerindeki etkisi olarak görülmektedir (Orwin,1980:314-15). Hatta Hristiyanlığın en büyük meziyetinin merhameti ahlak duygusuna dahil etmesi gösterilmektedir (Tanyol, 1998: 73). Merhamete ahlak boyutu kazandırılarak, merhamet sadece dini bir inanış olmanın ötesine geçmiştir.

2.4.3. Yahudilik ve Merhamet

Yahudi inancında da merhamet diğer dinlerde olduğu gibi Tanrı’nın bir sıfatı olarak gösterilmektedir (Yılmaz, 2019:77). Yahudilerin kutsal kitabı olarak bilinen Zebur’da ya da bir diğer adıyla Mezmur’da (51:1), “Ey Tanrı, lütfet bana, sevgin uğruna; sil isyanlarımı, sınırsız merhametin uğruna” sözleri ve Peygamber Yeremya tarafından yazılan ve Yahudilikte kutsal kabul edilen Ağıtlar adlı kitapta (3:22), “Rabbin sevgisi hiç tükenmez, merhameti asla son bulmaz” sözleri ile Tanrı’nın sınırsız merhametinin var olduğuna inandıkları görülebilmektedir.

Tevrat’ta bulunan on emirin son ikisi komşuluk ve komşuluk hakları üzerinedir (Özbaş, 2016: 18). Yahudilerin kutsal kitabı Levililer’de (19:18) (Tevrat’ın üçüncü bölümü olarak bilinmektedir) “Komşunu kendin gibi seveceksin” emri yer almaktadır. Bu emir komşusuna karşı yardımsever olma, onun haklarını gözetme, hakkını yememe gibi şekilde yorumlanmıştır. Fakat emir’de yer alan “komşu” kelimesi Yahudilerin kendi aralarında birbirlerine farklı davranması gerektiği şekilde algılanmaktadır. Genellikle Yahudilerin, Yahudi olanlar ve diğerleri olarak sınıflandırdığı ve davranışlarını buna göre belirledikleri bilinmektedir. Bu duruma örnek olarak, kendi aralarında faizin yasak olduğunu fakat Yahudi olmayanlara karşı faizle borç verebilecekleri düşüncesi gösterilebilir. Fakat Yahudi alimlerinin yazdığı Talmud eserinde yazarlar genel bir ayrım yapmaksızın, kural olarak merhamet etmenin gerekliliğini savunanlar da vardır (Çağrıçı,ty:157).

Özbaş' göre (2016) Yahudilik dininde sadece komşuya karşı değil tüm insanlığa karşı merhamet edilmesi buyurulmuştur ama emirlerin yorumlanmasında “komşu” kelimesini yol açtığı bir durum ve yıllarca azınlık olarak yaşamış bu toplumun bu şekilde ayakta kalabileceği düşüncesi Yahudilerde “bizden ve bizden olmayan” anlayışını pekiştirmiştir.

Yahudi olan ve olmayan şeklinde ayırım yapmaksızın, Peygamber Mika, İsrail halkının yalan söyleme, hırsızlık yapma, hak yeme gibi davranışlarının yaygın olduğu dönemde İsrailoğullarını merhamete davet etmiştir (Yılmaz, 2019: 80).

Yasa'nın Tekrarı'nda, (15:7) “yoksul kardeşlerinize eli sıkı davranmayın” şeklinde verilen emirden yola çıkarak, Yahudi inancında özellikle Tanrıya atfedilen merhamet güdüsü aslında insanlarda da olması gerektiği düşünülen bir davranıştır. Uygulamada sadece kendi içlerinde de olsa bu güdünün bu dinde de var olduğu söylenebilir.

2.4.4. Diğer Dinler ve İnanışlar ve Merhamet

Merhametin insanın yaratılışından buyana var olan bir duygu ve/veya davranış olduğu söylenebilir. Öyle ki, Yunan Mitolojisinde de merhametin varlığına ve olması gerektiğine dair düşünceler mevcuttur. Hatta Atina'da merhameti simgeleyen bir yapıdan söz edilmektedir. Bu yapının özellikle pazar yerine kurulduğu ifade edilerek, merhametin Tanrıların ve insanların hayatında çok etkili olduğu vurgulanmak istenmiştir (Meng-Tseu ve Stan. Julien, 1824'den aktaran Schopenhauer, 2020;132).

Budizm öğretileri merhameti bireysel gelişimin bir aydınlanması olarak vurgular ve geliştirilmesi gereken önemli bir özellik olarak ele alır (Pathak ve Dutta, 2020: 4). Başkalarına gösterilen merhamet sadece başkaları için değil bireyin özbenliği içinde önem arz etmektedir. Budist bakış açısına göre; bilgelik ve merhamet, duygusal iyileşmenin temelini oluşturmaktadır (Makransky, 2012: 1).

Hinduizmin temelini oluşturan “Daya”, “Karuna” ve “Anukampa” kavramları sırasıyla nezaket, yumuşaklık ve merhamet anlamlarına gelmektedir (Pathak ve Dutta, 2020: 4). Bu sıfatlara sahip olmak da erdemli bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Hindu prenslerin tuttukları günlüklerde de merhametli olmak ahlaklı olmanın temeli olarak ele alınmıştır (Schopenhauer, 2020: 132).

Merhametin sadece bir dine özgü olmadığı, merhamet duyulan kişi ile farklı dinlere mensup olmamanın önemsiz olduğu düşüncesinden yola çıkarak merhametin kendi içinde rasyonel olduğu söylenebilir (Snow, 1991: 195). Örneğin dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan deprem, sel veya

başka felaketlerden dolayı mağdur olan insanlara karşı dünyanın her bir tarafında merhamet eden insanlar vardır. Hatta bunun için organize olmuş yardım kuruluşları da mevcuttur.

Merhametli olmak tüm ilahi dinlerde vardır ve Hristiyanlık merhametin başlangıcı için ilk gösterilemeyeceği gibi diğer dinlerde de son olmayacaktır (Orwin, 1980: 314-15). Tüm dinler merhameti, diğer insanların sefaletinden yola çıkarak, acıyı ortadan kaldırmak için harekete geçme davranışını önemli bir yetenek olarak ele alır (Pathak ve Dutta, 2020: 5).

Merhamet güdüsü, yardımseverlik ile birlikte düşünülebilir. Çünkü, merhameti empatiden ayıran en önemli nokta davranışlara yansımadır. Yardımseverlik ve dindarlık arasında bir ilişki olup olmadığına dair yapılan çalışmaların bir kısmında iki değişken arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılırken, diğer bir kısımda ise bu ilişkinin negatif yönlü olduğu ifade edilmiştir (Ayten, 2009:76).

Özetle merhamet güdüsü insanoğlunun yaradılışından bu yana bütün insanlarda var olan bir güdü olarak ele alınabilir. İlahi dinler ve diğer inanışlara göre merhamet insanlarda olması gereken erdemli bir davranış olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, merhamet güdüsünü sadece dinlere bağlamak doğru olmayacaktır. “Merhamet ne dindardır ne de dinsizdir” (Orwin, 1980: 316). Merhamet herhangi bir varsayıma, düşünceye, fikre, dogmaya veya dine dayanmamaktadır, çünkü insanın doğasında olan bir duygudur. Bu nedenle her koşulda, her yerde, her ülkedeki insanda görülmektedir (Shopenhauer, 2020: 88).

2.5. Ahlak ve Merhamet İlişkisi

Ahlak konusu ile ilgili çalışmalar Antik Yunan dönemine kadar geriye gitmektedir. Ahlak, gerek geçmişte gerekse günümüzde hala üzerinde çalışmalar yapılan bir konudur. Ahlak'ın bir davranış veya tutum gibi düşünülmesinin yanı sıra, hangi davranışların ahlaklı veya hangi davranışların ahlaka aykırı olduğu sorularına net bir yanıt yoktur. Çünkü ahlaklı olarak ifade edilen davranışlar, çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Çevresel faktörlerden etkilenmesi genel kabul görmüş ahlak kurallarına ulaşmayı zorlaştırmaktır. Fakat genel olarak dini inançların ahlaki yapıyı doğrudan etkilediği düşünülmektedir.

Aristo ve Kant ahlak alanında yapılan çalışmaların öncüsü olarak kabul görmektedir. Merhamet ve ahlak üzerine çalışmaları ile bilinen bazı düşünürler ise Gottfried Leibniz, August Comte, Shopenhauer ve Kropotkin'dir (Kiraz, 2005: 44).

Leibniz, sevgi kavramından yola çıkarak ahlaka ulaşır. Sevgi'yi de bir başkasının mutluluğundan mutlu olmak şeklinde ifade eder (Vimal, 2011: 3). İyilik ve kötülük üzerine kurduğu

ahlak felsefesini teolojiye dayandırmaktadır. İyiliğin ve kötülüğün bir karşılığı olduğunu düşünmektedir.

August Comte'un düşünceleri teolojiden yola çıkarak pozitivizme bağlanır. Bu süreçte insanlık dini adı altında ahlak felsefesine ulaşır. İnsanlık dini, toplumun mutluluğu ve sosyal dayanışma üzerine inşa edilmiştir (Kalelioğlu, 2019: 540).

Shopenhauer, çağının büyük bir düşünürü olan Kant'dan ve Hint düşüncesinden etkilenen bir Alman felsefecisi dir. Ahlak konusu üzerine çalışmaları olan Shopenhauer, ahlakı tam anlamı ile merhamete bağlamıştır. Daha öncesinde Pisagor ve Çiçero'nun eserlerinde de merhametin izlerine rastlanmaktadır (Tanyol,1998: 74). Fakat, Shopenhauer'e kadar gelen ahlak felsefesi Kant'da dahil olmak üzere kaynağını teolojiden almaktadır (Tanyol, 1998: 42).

Shopenhauer'in ahlakı, insanların özdeşliğinden ileri gelen merhamet duygusuna bağlıdır ve insanı, insan ve insalcıl yapan yegâne duyguyu merhamet olarak tanımlar (Shopenhauer, 2020: 6-7). Ahlak ve merhameti ayrılmaz bir bütün olarak ele alan düşünür, her insanın yaratılış itibari ile üç duyguya sahip olduğunu savunur. Bu duygular, iyilik, kötülük ve merhamettir. Fakat bu duyguların hangisinin baskın olduğu bireyin kişiliği ile ilgili bir kavramdır.

Ahlaklı diye tabir edilebilecek kişide bulunması gereken temel güdünün merhamet olduğu düşüncesi kaçınılmaz bir gerçektir (Shopenhauer, 2020: 114).

“Merhamet duygusu insanı, serbestçe hakiki adalet ve insan sevgisine götürür. Bir davranış ancak ve ancak merhamet duygusu ile ortaya çıkarsa ona ahlaki bir değer atfedilebilir. Bunun dışında başka güdü veya duygularla tetiklenen hiçbir davranış için ahlaki olma olasılığı söz konusu dahi değildir” (Shopenhauer, 2020: 88-89).

Kropotkin, Rus bir felsefeci olup anarşizm kuramcısı olarak bilinmektedir. Anarşizm kuramında, otoriter devletin bireylerin ‘iyilik anlayışını’ körelttiğini ifade eder (Günör, 2016: 1242). Ahlaki düşüncesinin merhamet boyutu ise toplumsal dayanışmanın ve yardımlaşmanın düşüncelerinin temeli olmasına bağlanabilir. Yardımlaşmayı fazlasıyla öne çıkaran bu ahlaki düşünce yapısı merhamet güdüsünden ayrı düşünülemez.

Leibniz, August Comte ve Shopenhauer'un ahlak felsefesi düşüncelerinin merhamet güdüsü ile ilişkisi teolojik temellere dayanır. Fakat Kropotkin teolojik temellere dayandırmadan ahlaki felsefeyi yardımlaşma üzerine inşa etmiştir.

Özetle, ahlak, farklı düşünürler tarafından farklı yorumlanmıştır. Fakat özellikle Shopenhauer merhamet ve ahlak denildiğinde ilk akla gelen düşünür olmalıdır. Çünkü ona göre merhamet kullansın veya kullanması hem bütün insanların içinde var olan bir güdüdür, hem de ahlakın temel

yapı taşıdır. İnsanların içinde var olan merhamet güdüsü, iyiye veya kötüye yaklaştıkça artmakta veya azalmaktadır. Bu nedenle söylenebilir ki, merhamet her insanda vardır, fakat eşit düzeyde değildir.

2.6. Sosyal Sorumluluk ve Merhamet İlişkisi

Sorumluluk kendi içinde iki faktör taşımaktadır; bunlardan biri duygu ikincisi ise davranıştır (Özen, 2013: 344). İnsanlar hissettikleri duyguları davranışları ile hayata geçirir, dolayısıyla sorumluluk da bir duygudur ve yaşam içinde tekrar edildikçe davranış boyutu kazanır. Bireysel sorumluluk, sosyal sorumluluğun temellerini oluşturur. Çünkü, insan yapısı gereği toplum içinde yaşamını idame ettirir ve toplum içinde yaşamının yüklediği sorumlulukları üstlenir. Birey çevresini hem etkileyen hem de çevresinden etkilenen bir varlıktır ve bu durum insanın toplum içinde yaşamasının sebeplerindendir (Eraslan, 2011: 82).

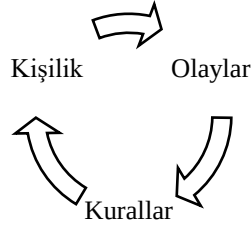
İnsanın içinde yaşadığı toplum, yetiştirilme tarzı, içinde bulunduğu durum gibi dışarıdan öğrenilerek oluşturulan normlar sosyal sorumluluğun parçalarını oluşturur. Çünkü sosyal sorumluluk kazanım ile elde edilir (Berkowitz ve Lutterman, 1968: 170). Normlar, insan davranışlarının sebebi olarak gösterilir ve bireysel normlar da dolayısıyla sosyal sorumluluğu etkiler (Schwartz, 1973: 351). Davranışlarımız da başkalarının gözünde ve kendi gözümüzde nasıl bir insan olduğumuzu tanımlar. Bu nedenle sosyal sorumluluk içsel motivasyon ve dışsal teşvikler ile etkileşim halindedir (Benabout ve Tirolet, 2009: 3). İçsel motivasyon olarak değerlendirilen ahlaki motivasyon da sosyal sorumluluk ile doğrudan bağlantılıdır (Brekke ve Nyborg, 2004: 3).

Sorumluluk duygusu bireysel olarak incelendiğinde psikolojinin konusu olarak gösterilebilirken, sosyal sorumluluk projeleri genel olarak sosyoloji biliminde incelenen bir durumdur. Sosyal sorumluluk sosyolojide karşılıklılık kuramı adı altında ele alınan normlardan bir tanesidir. (Kiremitçi Canıöz, 2019: 19).

Brown (2005: 27) çalışmasında bireysel sosyal sorumluluğu; Birbirimize ne borçluyuz? Nasıl yaşamalıyız? Nasıl bir toplum içinde yaşamak isteriz? sorularına verdiğimiz cevaplar doğrultusunda yüklendiğimiz sorumluluk olarak ifade eder. Bu sorulara verilen cevaplar bireyin toplum içinde üstlendiği sorumluluğunun ve dolayısıyla davranışlarının bir göstergesi olabilir.

Sosyal sorumluluk davranışının oluşumunu Schlenker vd. (1994: 632) Şekil 3’de gösterildiği gibi birbirine bağlı üç durum olarak ifade etmiştir;

Şekil 3: Sosyal Sorumluluk Davranışının Oluşumu

Kaynak: Schlenker vd. (1994: 632)’den uyarlanmıştır.

Olaylar ve kuralla, kurallar ve kişilik, kişilik ve olaylar şeklindedir. Olaylar gerçekleşir ve birey bu olaylar doğrultusunda kendi normlarını belirler. Belirlenen kuralların davranışlar ile temsil edilmesi bireylerin kişiliğini ortaya koyar. Ve son olarak birey kişiliğine ait davranışları yaşanan yeni bir olayda ortaya koyar.

İncelenen çalışmalar doğrultusunda sosyal sorumluluğun çevresel faktörler ile ilişkili olduğu düşüncesi üzerinde fikir birliği vardır. Farklı kültürlerde yetişen bireylerin üstelendiği sosyal sorumluluk derecesi, etnik yapı, aile (ailedeki birey sayısı), meslek, din ve cinsiyet değişkenleri ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir (Triandis, 1989: 512).

Merhamet, “başkalarına karşı sorumluluk”, bağlılık ve saygı duygusuna dayanan zihinsel bir tutumdur (Lama ve Cutler, 1998: 89). Başkalarına karşı sorumluluk hissetmek ve yardımcı olmaya çalışmak, sosyal sorumluluğunda gerekliliklerindendir. Dolayısıyla bu iki kavram birbirleri ile ilişkilidir.

Sosyal sorumluluğun merhamet boyutu, bireysel sorumluluk kavramı ile birlikte düşünülebilir. Daha önce ifade edildiği üzere çevre ile etkileşim içinde olan birey, bireysel normları gereği kendisine birtakım sorumluluklar yükler. Bu sorumluluklar, çevresindeki bireylere yardım etme duygusunu da içinde barındırır. Brown (2005: 27) bireysel sosyal sorumluluk çerçevesinde “Birbirimize ne borçluyuz?” sorusu ile bireylerin kendilerine sorumluluklar yüklediğini ifade etmektedir. İnsanların, şirketlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve hükümetlerin insanlığa karşı sorumluluklarının varlığından söz etmek mümkündür ve karlar kurumun bedeni ise etik vicdanı, vizyon ruhu, merhamet ise kalbidir (Bejou, 2011: 6).

Olağan ve özellikle olağan üstü durumlarda bireyler sosyal sorumluluk projeleri ile ihtiyacı olan insanların ihtiyaçlarının karşılanması gündelik hayatta karşılaşılabilen bir durumdur. Özellikle günümüzde sosyal sorumluluk kapsamında, birçok proje yürütülmektedir. Bu projeler gerek ulusal gerek uluslararası alanda yürütülen sorumluluk projeleridir. İnsan, hayvan, sağlık, eğitim ve çevre gibi toplumun birçok kesimine yönelik yürütülen projelere örnek olarak (URL, 19.09.2020);

- Kansere umut ışığı ol projesi; kanser tedavisi gören kişilere yönelik maddi ve manevi desteğin sağlanması için yürütülen bir projedir.
- El bebek gül bebek projesi; anne karnında gelişimini tamamlayamamış bebeklerin doğumdan sonra gerekli olan ihtiyaçlarına yönelik yürütülen bir projedir.
- Çok yaşa bebek projesi; Türkiye Bankalar Birliği üzerinden tedaviye ihtiyacı olan bebeklerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir projedir.
- Afrika görececek projesi; İHH tarafından yürütülen Afrika’da ki katarakt hastaların tedavilerinin yapılmasına yönelik bir projedir.
- Hayvan barınakları projesi; dışarıda yaşıyan sahipsiz hayvanların mama ve bakım gibi ihtiyaçlarının karşılanması için yürütülen bir projedir.
- Manevi evlat projesi; yardıma ihtiyacı olan kimsesiz yaşlıların maddi ve manevi yanında olmasına yönelik yürütülen bir projedir.
- Dünyayı güzelleştiren insanlar projesi; Latin Amerika kökenli dünyada yardıma ihtiyacı olan yoksul insanlara yardım sağlamak amacı ile yürütülen bir projedir.

Yukarıda sayılan projelere daha birçok örnek verilebilir. Görüldüğü üzere ulusal ve uluslararası alanda yürütülen birçok sosyal sorumluluk projesi vardır. Ve bu projelerin sayıları her geçen gün artmaktadır.

Yürütülen sosyal sorumluluk projelerine insanlar gerek maddi gerekse manevi olarak destek olmaktadır. Projeler için gerekli ihtiyaçlar direkt ihtiyaçların alınması şeklinde olabildiği gibi bağışlar yolu ile de gerçekleştirilmektedir. Organizasyonel olarak gerçekleştirilen projeler bireysel merhametten öte örgütsel merhametin göstergeleridir. Sadece sosyal sorumluluk projelerinde değil her organizasyonel yapıda örgütsel merhametten bahsedilebilir. Öyle ki merhametin var olup olmaması aranmaz, az da olsa her organizasyonda merhametin varlığı kabul edilmektedir (Kanov ve diğeleri, 2004: 816). Hatta, uluslararası alanda insani yardım organizasyonları “evrensel/global merhamet” olarak adlandırılmaktadır (Hoijer, 2003: 24).

2.7. Davranışsal İktisat ve Merhamet İlişkisi

Davranışsal iktisat, sosyoloji, antropoloji ve psikoloji bilimlerini iktisat bilimi ile birleştiren multi-disipliner bir yaklaşımdır (Alm ve Bourdeaux, 2014: 2). Dolayısıyla davranışsal iktisatçılar, harcama, tasarruf, yatırım ve fiyat belirleme süreçlerini analiz ederken insanların güdü, tutum ve beklentilerini de analizlerine dahil ederler (Katona ve Harris, 1978: 14).

Davranışsal iktisat özellikle 2017 yılında Nobel İktisat Ödülünün davranışsal iktisat alanından Richard Thaler’a verilmesi ile birlikte popüler bir hale gelmiştir. Fakat tarihsel olarak 1759 yılında Adam Smith tarafından kaleme alınan “Ahlaki Duygular Teorisi” adlı kitapta ilk defa ele alınmıştır.

Her ne kadar Adam Smith “Ulusların Zenginliği” adlı kitabında davranışsal iktisada dair bir vurgu yapmayıp, klasik iktisadın temellerini atsa da, davranışsal iktisadın da bir öncüsü olarak görölmektedir. Klasik iktisadi düşüncenin hakim olduğu 18. ve 19. yy’da ön planda olan bireysencilik, 20.yy’ da yerini kişiden öte topluma bırakmıştır (O’Boyle., 2007: 328). Dolayısıyla insanın psikolojik yönünün iktisada aktarımı başlamıştır. Çünkü, hem psikoloji hem de iktisat, insan davranışları ile yakından ilişkilidir (Yu, 2007: 1).

Davranışsal iktisat özellikle, klasik iktisatta kesin çizgilerle belirlenen homo-economicus, rasyonelite ve fayda maksimizasyonu kavramlarına eleştirel yaklaşmaktadır. Çünkü klasik iktisat %100 kişisel çıkar, %100 rasyonelite, %100 öz kontrol gibi birçok yardımcı varsayıma dayanmaktadır (Rabin, 2002: 658). Klasik iktisatta kesin çizgilerle belirlenen birey için tam bir genelleme vardır. Bu genellemenin nedeni ise genellikle klasik iktisadın, özellikle matematik bilimi ile açıklanmaya çalışmasına bağlanmaktadır.

Davranışsal iktisat, klasik iktisadın tam anlamı ile karşıtı olarak algılanmamalıdır. Çünkü klasik iktisadın reddedilmesinden öte, psikolojik gerçeklerin ekonomiye dahil edilerek klasik iktisadın geliştirilmesi gerektiği düşünölmektedir (Rabin, 2002: 685).

Davranışsal iktisadın, klasik iktisat ile gerçek yaşam arasındaki boşluğu kapattığı da vurgulanmaktadır (Yu, 2007: 10). Klasik iktisat ve özellikle rasyonel fayda teorisi, tüketicinin harcamalarını nasıl yapması gerektiğini söyler, fakat gerçekte yapılan harcamalar farklı olabilir (Thaler, 1980: 39). Alm ve Bourdeaux (2014: 2) davranışsal iktisadın klasik iktisattan farkını şu şekilde ifade etmiştir;

Davranışsal iktisatta,

- Bireylerin seçimlerinde sınırlar vardır.
- Bireyler faydalarını hesaplama da sınırlarla karşı karşıyadır.
- Bireyler, eylemlerini sonuçlarını yanlış veya hiç algılayamayabilirler.
- Bireyler öz-denetimlerinde sınırlarla karşı karşıyadır.
- Bireyler, sadece kişisel çıkarlarına göre değil aynı zamanda adalet, fedakârlık, empati, sempati, güven, suçluluk, utanç, ahlak, vatan severlik, sosyal gelenekler, sosyal normlar, alturizm gibi güdülerine dayanarak da davranış sergileyebilirler.
- Bireyler içinde bulundukları sosyal durum ve süreçten etkilenirler.

Davranış bilimi, insanların rasyonel olmaktan uzak olduğunu ve rasyonel modellerle alakasız kabul edilen sayısız faktörlerden etkilenmeye yatkın olduklarını ortaya çıkarmıştır (Carvalho ve Mazzon, 2013: 162). Bu nedenle teori oluşturulurken bireylerin davranışlarının psikolojik ve sosyolojik unsurlarının teoriye dahil edilmesi gerekmektedir (Can, 2012: 94). Amaç, daha gerçekçi bir şekilde insan doğası kavramlarının iktisata dahil edilmeye çalışılmasıdır (Rabin, 2002: 657).

İnsan doğasının iktisada dahil edilmeye çalışılması ile birlikte, rasyonalite kavramının tam anlamı ile bireyler arasında var olmayabileceği üzerine düşünceler yoğunlaşmıştır. Çünkü insan doğası güdüler üzerinden hareket eder ve güdüler üzerindeki psikolojik belirleyiciler, kişilik, algılama, öğrenme, tutum, sınırlı bilgi işleme, ekonomik beklentiler, duyular ve refah düzeyi gibi farklı nedenlere bağlanabilir (Yu, 2007: 15).

Rasyonel olarak adlandırılan homo-economicus bir birey her zaman kendi faydasını maksimize etmek ister. Fakat gerçek hayatta bireyin sadece kendi faydasını maksimize ettiğine dair bir kanıt olmamak ile birlikte, başka bireylerin de fayda sağlaması için davranışlar sergileyebileceği düşünülmektedir. Son zamanlarda yapılan deneysel çalışmalar, birbirleri ile etkileşimi olmayan insanların, kendi bireysel çıkarları açısından açıklanamayan insan davranış biçimlerini sergilediklerini ortaya çıkarmıştır (Gintis vd., 2002: 154). Hatta bireylerin harcamalarının sadece kendileri için olmadığı, başkaları için de harcama yaptıkları ve piyasadaki yardım davranışlarının önemli bir orana sahip olduğu belirtilmektedir (Price vd., 1995: 257). Dolayısıyla, ekonomik ajanlar her zaman kendi faydasını maksimum etmek istemeyebilir, başka bir ifade ile irrasyonel davranış sergileyebilirler (Snow, 1991: 201).

Davranışsal iktisat bireyi belirli varsayımlarla kısıtlamak yerine, bireyi psikolojik etkenleri ile birlikte iktisada dahil etmiştir. Bu özelliğinden dolayı merhamet güdüsünün davranışsal iktisat ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü merhamet, psikolojik ve sosyolojik birçok etkene bağlı olarak sergilenen bir davranış şeklidir. Özellikle, klasik iktisatta homo-economicus olarak ifade edilen insan tipi ile açıklanması pek mümkün olmayan bir kavramdır. Bu nedenle rasyonalite kavramına bağlı kalmak problemlerin çözülmesinde yetersiz kalınmasına sebebiyet verebilmektedir (Kitapçı, 2017: 88).

Merhamet güdüsü insan psikolojisi ile birlikte ele alınca açıklanabilir. Psikolojik faktörlerden dolayı da insanlar her zaman rasyonel davranamaz ve bu durum direkt olarak tüketici davranışlarını etkiler (Yu, 2007: 17). Sarıyer (2011: 255), tüketici davranışları ve hayırseverlik üzerine yaptığı çalışmada, tüketicilerin hayır yapma nedenlerini kişisel tatmin olarak belirlemiş ve yapılan yardımların genelde bireylerin tanımadıkları üçüncü şahıslara nakit şekilde olduğunu ortaya koymuştur. Bireyler tanımadıkları üçüncü şahıslara, hayırseverlik adı altında yardımda bulunarak kendileri için tüketebilecekleri paralarını bağışlamaktadır. Bu durum, merhamet güdüsü ile hareket eden bir bireyin tüketici davranışı ile açıklanabilir. Bu nedenle, güdülerin, beklentilerin ve davranışların doğrudan gözlemlenmesi, geleneksel yöntemlerle elde edilenlerden farklı sonuçlara yol açar (Katona ve Harris, 1978: 14).

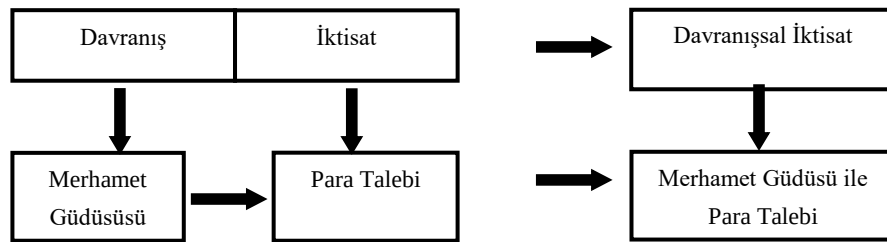
İnsan içinde merhamet gibi birçok farklı duygu barındıran bir canlıdır ve bu duyguların yoğunluğu veya farklılığı insandan insana değişiklik göstermektedir. Bireysel kimliğin sosyal farklılığa dayandığı bir dünyada, ekonomik etkileşim modeline insan davranışlarının da dahil

edilmesi gerekmektedir (Akerlof ve Kranton, 2000: 727). Çünkü, bireysel tercihler günlük yaşamın ekonomik ve sosyal etkileşimleri tarafından şekillenmektedir (Henrich ve vd., 2001: 77).

Merhamet güdüsünün din, dil, ırk gözetmeksizin toplumun her kesiminde ki insanda var olabileceği düşüncesinden hareketle, evrensel olarak adlandırılabilir bir duygunun ekonomik hayatta da varlığından söz edilebilir. Merhamet içsel bir tercihtir ve içinde empati, sempati, acıma, başkalarına yardım etme gibi birçok hissi barındırır. Özellikle tüketici davranışlarını açıklamak için içsel tercihlerin de davranışlara dahil edilmesi gerekmektedir.

Merhamet güdüsü ile hareket eden insanların gelirlerinin belli bir kısmını başka bir insanla paylaşması, kendi tüketecekleri veya tasarruf edecekleri gelirin belli bir kısmından vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Bu durum tüketicinin para talebine de yansıtacaktır. Çünkü bireysel para talebi, kişinin hali hazırda sahip olduğu paradır. Bu paranın nasıl, ne kadar ve ne için harcanacağı ise bireysel para talebi güdülerini belirler. Bilinen para talebi güdülerini işlem, ihtiyat veya spekülasyon güdüleridir. Fakat mevcut para talebi güdülerinden yardımlar için harcanan para talebini ifade etmek mümkün olmayabilir. Hatta neo-klasik iktisatta ki mevcut fayda fonksiyonunu daha işlevsel hale getirebilmek için, insanların birbirlerine bağışladığı milyonlarca dolarında bağışlayan bireye fayda sağladığı da belirtilmelidir (Simon, 1993: 158). Bu nedenle merhamet güdüsünü de para talebi modellerine dahil etmek gerekebilir. Merhamet güdüsünün bir davranış şekli olmasından yola çıkarak, davranışsal iktisat üzerinden para talebi ile olan ilişkisi Şekil 4'te merhamet güdüsü ile para talebi döngüsünde özetlenmiştir.

Şekil 4: Merhamet Güdüsü ile Para Talebi Döngüsü

Merhamet kavramını Klasik veya Keynesyen para talebi modeline dahil etmek, bireyi homo-economicus bir birey olmaktan öteye geçirebilir. Son yıllarda yapılan çalışmalar da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Sürekli sosyal iletişim içinde ve kendine özel tercihlere sahip olan bir bireyin homo-sosyoekonomik bir bireye dönüştüğü ileri sürülmektedir. Ve homo-sosyoekonomik bireyin sahip olduklarını paylaşmak isteyebileceği ve bu seçimi yaparken sadece aklı ile değil kalbi ile de karar verebileceği düşünülmektedir (O' Boyle vd., 2007: 330). Hatta yeni bir isim vermektense homo-economicusun daha duygusal hale geldiği de ifade edilmektedir (Thaler, 2000: 139).

Merhamet güdüsü, literatür kapsamında özellikle davranışsal iktisat alanında ele alınan özgecil teori kapsamında da değerlendirilebilecek bir yaklaşımdır. Merhamet güdüsünün özgecil teori kapsamında değerlendirilmesinin nedeni olarak literatürde kullanılan özgecilik tanımlarının merhamet güdüsü tanımlarıyla benzerlik göstermesi gösterilebilir. Ayrıca TDK'ya göre Arapça kökenli bir kelime olan merhamet ile diğerkamlik eş anlamlı olarak ifade edilirken, diğerkamlığın eş anlamlısı olarak da özgecilik gösterilmektedir. Özetle, Arapça kökenli olan merhamet kavramının Türkçe karşılığı özgeciliktir denilebilir. Literatürde kullanılan özgecilik tanımlar şu şekildedir;

- Özgecilik, kişilerin kendi çıkarlarına bakılmaksızın, diğer kişiler için hareket etmesi ve kahramanca bir fedakarlık olarak tanımlanmıştır (Tinari, 1976:29).

- Özgecilik, dışsal ödüller alma beklentisiyle, dışsal olarak üretilen itici uyaranlardan veya cezalardan kaçınma ile yapılmayan, bir başkasına fayda sağlamaya yönelik gönüllü davranış olarak tanımlanabilir (Eisenberg ve Miller, 1987:92).

- Özgecilik, başkasına fayda sağlamak amacıyla hareket etmektir ve insan doğasının bir parçasıdır (Piliavin ve Charng, 1990:27).

- Özgecilik, kendi refahını azaltırken, başkalarının refahının arttırmak olarak tanımlanmaktadır (Simon, 1993:156).

- Özgecilik, koşulsuz bir davranış biçimidir ve muhakkak bir iyiliğin karşısında yapılması gerekmez (Fehr ve Gächter, 2000:160).

- Özgecilik, dışsal ödüller yerine içsel ödüller kazanmak için ahlaki bir yardım davranışıdır (Batson, 2010:16-17).

Özgecilik tanımlarından ve daha önce bahsedildiği üzere merhamet güdüsü tanımlarından yola çıkılarak, merhamet güdüsünün özgecilik teorisi kapsamında ele alınabileceği söylenebilir. Her iki kavramda karşılık beklemeksizin yapılan yardımları, başkalarına fayda sağlamayı, hayırseverliği, empati ve sempati gibi duygusal motivasyonları içinde barındırmaktadır.

İktisadi alanda yapılan çalışmalarda özgecilik; sınırlı rasyonalite, fayda maksimizasyonu, kaynak dağılımı ve deneysel iktisat konuları çerçevesinde ele alınmıştır.

Özgecil bireylerin kendi çıkarları yerine başka bireylerin çıkarlarını ön plana alması rasyonalite kavramı ile uyuşmamaktadır. Çünkü insan doğası güdüler üzerinden hareket eder ve güdüler üzerindeki psikolojik belirleyiciler, kişilik, algılama, öğrenme, tutum, sınırlı bilgi işleme, ekonomik beklentiler, duyular ve refah düzeyi gibi farklı nedenlere bağlanabilir (Yu, 2007: 15). Bireylerin sınırlı zaman, sınırlı kaynak ve sınırlı zeka ile seçim yaparken dolayısıyla sınırlı rasyonel olabilecekleri ifade edilirken bu durumun sonucunda bireysel seçimlerin daha sezgisel biçimde duygulara bağlı olarak yapıldığı ifade edilmektedir (Mellers vd., 2001:275).

Klasik fayda teorisi kapsamında fayda maksimizasyonu varsayıldığında, ekonomik aktörlerin karar süreçleri ile ilgilenilmeden davranış tahmin edilebilir (Simon, 2000). Dolayısıyla sonuç odaklı bir yaklaşım mevcuttur. Bireylerin karar alırken içsel kararları göz ardı edilmiştir. Kararların nasıl alınacağı belirli sınırlar doğrultusunda varsayılmıştır. Fakat gerçekte yapılan harcamalar belirlenen varsayımların dışına çıkarak, belirlenenden farklı olabilmektedir (Thaler, 1980). Nitekim Bentham (2000) bireysel faydayı açıklarken bireyin zevklerinin yanında, mutluluğu, acıyı, toplumsal yapıyı ve ahlaki normları bir bütün olarak ele almıştır. Bireylerin başka bireylere yaptığı hayırsever bağışların fayda teorisi kapsamında incelendiği çalışmalar da literatürde mevcuttur (Schwartz, 1970; Roberts, 1984; Hamdani vd., 2004).

Özgecil teorinin konu edildiği bir başka iktisadi konu ise kaynak dağılımıdır. Kaynak dağılımı, tek taraflı veya kişiler arasında olabileceği gibi, devlet kurumlarına yada hayırsever kuruluşlarına yönelik de olabilir, bu nedenle özgecil kaynak kullanımı ekonomistler için aşılması gereken bir köprü niteliğinde gösterilmektedir (Phelps, 1975). Özellikle kurumlara yönelik yapılan kaynak aktarımları azımsanamayacak boyuttadır. Nitekim Türkiye’de yaşanan afet durumlarında bu durum gözlemlenebilmektedir.

Deneyisel iktisadın gelişmesi oyun teorisinin kullanılması ile birlikte hız kazanmıştır (Simon, 2000). Oyun teorisi, insanların stratejik durumlarda nasıl davrandığını analiz etmek ve tahmin etmek için kullanılan matematiksel bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Camerer vd., 2004). Dolayısıyla, bir davranış şekli olarak tanımlanan ve her insanda olabileceği varsayılan özgecilik oyun teorisi kapsamında iktisadi alanda ele alınan bir konudur (Sanchez ve Cuesta, 2005; Fletcher ve Zwick, 2006; Röthe, 2021). Dolayısıyla iktisat alanında birçok konuda ele alınan özgecilik kavramı para talebi konusunda da bireyleri doğrudan etkileyen bir faktör olarak düşünülmektedir.

Özetle, davranışsal iktisadın tanımlarından yola çıkarak, merhamet güdüsü ile hareket eden bir bireyin, ekonomik hayatının da bu doğrultuda şekilleneceği düşüncesi akla gelebilir. Çünkü insan doğasının iktisada dahil edilmesi, insana ait evrensel bir güdü olan merhametin de iktisada dahil edilebileceğini göstermektedir. Belirtmek gerekir ki, burada ifade edilen merhamet sadece bir histen öte davranışa aktarılan merhamettir.

İlerleyen bölümde para talebine ilişkin, ampirik çalışmalara yönelik literatür taraması yapılacaktır. Ampirik çalışmalarda kullanılan değişkenler incelenecek ve bu doğrultuda merhamet güdüsünün dahil edildiği yeni bir model kurulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PARA TALEBİ MODELLERİNE YÖNELİK LİTERATÜR

3.1. Para Talebi Analizlerinde Makro- Mikro Ayrımı

Makro düzey para talebi toplam para talebi üzerine kurulmuştur. Nakit yönetim teknikleri, teknolojik gelişmeler, kentleşme, sanayileşme ve küreselleşme gibi ekonominin yapısal özellikleri, gelir ve servetteki artışlar, alternatif likit varlıklar gibi daha genel konular üzerine yoğunlaşmaktadır (Narine, 1997: 23). Yapılan çalışmalar genel olarak ülkeler düzeyinde para talebi istikrarı ve para talebi esneklikleri hesaplamaları üzerinedir. Para talebinin istikrarlı olması, para, faiz oranı ve gelir arasındaki ilişkinin iyi belirlendiğini göstermektedir (Keyder, 2002: 331). Dolayısıyla para politikalarının belirlenmesi amacı ile makro düzeyde para talebi analizlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu politikalar IS-LM modeli olarak adlandırılan mal ve para piyasaları dengelerinden yola çıkmaktadır. “LM” yani para piyasaları dengesi, faiz oranı ve gelir (hasıla) bileşenleri altında para arz ve talep eşitliğine dayanmaktadır.

Mikro düzey para talebi bireysel talebe yöneliktir. Para talebine yönelik bireysel tercihler ön plandadır. Bireylerin işlem, ihtiyat ve spekülasyon güdülleri ve bu güdüler doğrultusunda nasıl davrandıkları incelenmektedir. Mevcut nakit akışı, nakit akışının gelecekteki düzeyi, para ve diğer varlıklar arasında beklenen getiri farkları ve varlık fiyatlarındaki belirsizlik üzerine daha fazla yoğunlaşmıştır (Narine, 1997: 8). İlerleyen bölümde literatürde mevcut makro ve mikro düzey para talebi analizleri ele alınacaktır. Fakat bu çalışma, mikro düzey para talebine yönelik olduğu için mikro analizlerde kullanılan değişkenler ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

3.1.1. Literatürde Mevcut Makro-İktisat Temelli Para Talebi Çalışmaları

Hamburger (1966), “Hanehalkı para talebi, para ikamesi ve para politikası” isimli ABD üzerine yaptığı çalışmasında para talebini M1 üzerinden incelemiştir. GSYH, fiyatlar genel düzeyi, faiz oranı ve kredi derecelendirme kuruluşunun verileri doğrultusunda beklentiler modele dahil edilmiştir. Faiz oranlarının hanehalkı para dengelerindeki kısa vadeli hareketlerinin en önemli belirleyicisi olduğu ifade edilirken, paranın en yakın ikamesi olarak alım satımı olabilen finansal varlıklar gösterilmiştir. Ayrıca, hanehalkının fiyat değişimlerine karşı pozisyon alma sürelerinin yavaş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Barnett (1969), para talebini, vadeli, vadesiz ve tasarruf mevduatları, tasarruflar ve kar payları üzerinden GSYH ve faiz oranları değişkenleri ile birlikte incelemiştir. Vadesiz mevduat talebinin faiz oranları ile bir ilişkisi bulunamamıştır. Vadeli mevduat talebinin, uzun dönem için etkili olduğu (3-5 yıl), tasarruf ve kar payları talebinin ise pazarlanabilir olması durumunda 9-12 aylık dönem için tercih edildiği ifade edilmektedir.

Martin (1978), “hanehalkı para talebi” adlı doktora tezinde para talebinin işlem motifini ele almıştır. Çalışması iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada reel tüketim ve nihai varlıklar, bütçe kısıtı altında fayda maksimizasyonu üzerinden incelenmiştir. Fayda maksimizasyonu en küçük kareler yöntemi ile analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise çıkan sonuçlar üzerinden para talebi fonksiyonu oluşturulmuştur. Bu aşamada ise zaman serisi analizi yapılmıştır. Tüketim, reel gelire ve faiz oranına bağlanmıştır. Para talebinin gelir ve fiyat esneklikleri ölçülmüştür. Gelir esnekliği 0.75, fiyat esnekliği ise 0.36 olarak hesaplanmıştır.

Portes ve Winter (1978) tarafından, merkezi planlı ekonomilerde para ve tüketim malları talebi üzerine yapılan çalışmada Çekoslovakya, Almanya, Bulgaristan ve Polonya ekonomileri ele alınmıştır. Para talebi, GSYH ve faiz oranı değişkenleri ile birlikte ölçülmüştür. Gelir ve para talebi arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya koyulurken, para talebi ve faiz arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Sutanu (1982), belirsizlik altında hanehalkı para talebini ele almıştır. M1, M2 ve M3 para tanımları ayrı ayrı incelenmiştir. ABD’nin 1974-1980 yıllarına ait çeyrek verileri kullanılmıştır. Öncelikle tüketim-yatırım dengesi, sonrasında toplam para talebi ele alınmıştır. Para tanımı genişledikçe gelir esnekliğinin arttığı, işlem maliyetlerinin sadece dar anlamda para tanımı için anlamlı olduğu, faiz oranları ve fiyat düzeylerinin tüketim harcamaları üzerinde dolayısıyla da para talebi üzerinde etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Laumas ve Williams (1983), az gelişmiş ülkelerde para talebi adı altında yaptıkları çalışmada, Hindistan örneğini ele alınmıştır. Kısa ve uzun dönem faiz oranlarını inceleyerek, faizin sadece dar bir para tanımı altında, para tutmanın fırsat maliyeti olarak gösterilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Lane (1992), “Polonya’da hanehalkı para talebi: teori ve uygulama” adındaki makalesinde 1979-1988 yılları arası veriler kullanılmıştır. Tüketim ve fayda maksimizasyonu modelleri üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Makro düzey veriler ile mikro düzey bir çalışma yapılmıştır. Yerli ve yabancı paralar üzerine olan talep, döviz kuru, aylık enflasyon verileri ve net gelir değişkenleri üzerinden ele alınmıştır. Uzun dönemde para talebinin gelir esnekliğinin 0.6 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, para talebinin döviz kuruna fazlaca duyarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Mehra (1993), M2 para talebi fonksiyonunun istikrarı üzerine yaptığı çalışmasında, 1953-1991 yıllarına ait çeyrek veriler kullanılmıştır. M2, GSYH ve faiz oranı üzerinden ABD özelinde yapılan çalışma sonucunda uzun dönemde M2 para talebinin istikrarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Narine (1997), para talebi ölçümü yaptığı doktora tezinde mevduatlar, hazine bonoları, GSYH, fiyat deflatörü ve nüfus verileri üzerinden inceleme yapmıştır. 1971- 1995 yılları arasını, üç döneme bölmüştür. Üç döneme ait para talebinin gelir ve faiz esnekliklerini karşılaştırmıştır.

Petursson (2000), hane halkı para talebini Var modeli ile incelemiştir. Veriler 1962-1995 yıllarına ait İzlanda verileridir. Reel para dengesi, reel çıktı düzeyi ve paranın fırsat maliyeti üzerinden yapılan incelemede, reel çıktıların ve paranın fırsat maliyetinin uzun dönemde zayıf ve dışsal olduğu sonucuna varılmıştır. Uzun dönemde incelediği para talebinin, dönemsel olarak kurumsal çerçevede meydana gelen değişiklikler nedeni ile dalgalanmalar gösterdiğini fakat bunlara rağmen dikkate değer bir ölçüde istikrarlı olduğu ifade edilmiştir.

Stec (2000), “Para talebi ve paranın miktar teorisi üzerine ampirik bir inceleme” isimli doktora tezinde para talebini, para arz-talep eşitliği doğrultusunda, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD üzerinde incelemiştir. Para talebinin gelir esnekliğinin parasal tanımlar genişledikçe artma eğiliminde olduğu, gelirdeki %1’lik bir artışın para talebinde daha yüksek oranda bir artışa sebep olduğu belirtilmiştir. Almanya, İtalya, Japonya ve ABD için para talebinin gelir ile doğru, faiz ile ters orantılı olduğu vurgulanmıştır.

Atta-Mensah (2004) tarafından hazırlanan ve Kanada Merkez Bankası tarafından yayınlanan “Para talebi ve ekonomik belirsizlik” isimli çalışmada para talebi, M_1 , M_2 , reel GSH, fiyat düzeyi üzerinden beklentilerin de analize dahil edilerek incelenmiştir. Artan ekonomik belirsizlik şartları altında kısa dönemde M_1 para talebinin arttığı, dolayısıyla da ihtiyat güdüsü ile elde tutulan para miktarının arttığını bu nedenle insanların gayri menkul değerlere yöneldiği vurgulanmıştır.

Bissoondeal vd. (2010), hane halkı para talebini İngiltere özelinde ele almıştır. Para talebinin uzun dönemde hanehalkı ile ilişkisi incelenmiştir. 1977-2008 yılları arasındaki dönem, Divisia endeksi adı verilen endeks üzerinden makro bileşenler kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda reel gelir, reel fiyatlar ve fırsat maliyetlerin uzun dönem hanehalkı para talebi üzerinde etkili olduğu vurgulanmıştır.

Ruxanda ve Muraru (2011), hanehalkı para talebini VAR analizi çerçevesinde Romanya özelinde ele almışlardır. Para talebini $M1$ ve $M2$ olmak üzere iki ayrı boyutta indirgeyerek, reel gelir, faiz oranı, fırsat maliyetleri, ücretler ve işsizlik verileri ile birlikte incelemişlerdir. İşsizlik verileri beklentilerdeki belirsizlik olarak gösterilirken, faiz oranları fırsat maliyetler olarak belirlenmiştir. Çalışmada para talebinin gelirden doğru, faizden ters orantılı bir şekilde etkilendiği, ayrıca gelirden

etkilenme düzeyinin faizden etkilenme düzeyine göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. İşsizliğin beklentileri olumsuz etkilediğini, bu nedenle tüketimin azaldığını dolayısıyla da işlem güdüsü ile para talebinin ihtiyat güdüsü ile para talebine doğru kaydığı sonucuna varılmıştır.

Tin (2011) “Hane halkı Para Talebinin İstikrarının Boylamsal Bir Analizi” adlı çalışmasında para talebini reel milli gelir ve faiz değişkenleri üzerinden incelemiştir. Makro düzeyde yaptığı bu çalışmaya yaşam döngüsü modelini dahil etmiştir. Vadesiz mevduatta tutulan paranın yalnızca işlem güdüsü ile olduğunu ileri sürmüştür. Bu çalışmasından önce aynı konuda mikro iktisadi düzeyde yaptığı (bkz.Tin, 2008) çalışmanın sonucunda beşeri sermayenin yaşam döngüsü motifini temsil ettiği sonucundan yola çıkarak, makro değişkenlere beşeri sermayeyi de dahil etmiştir. Çalışmasının sonucunda para talebi dengesinin hem ekonomik hem de demografik değişkenlerin istikrarlı bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmüştür.

Seitz ve Landesberger (2012), Euro bölgesi hanehalkı para talebini ölçtükleri makalelerinde, para talebi M3 üzerinden ele alınmıştır. Tüketim, faiz oranı, reel hane halkı servet düzeyleri değişken olarak kullanılmıştır. Yapılan analizde tüketimin ve para tutmanın hem servetten hem de faiz oranlarından etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Ornelas ve Silva (2014), likidite tercihi üzerine yaptıkları çalışmalarında, likidite tercihi, faiz oranı ve piyasa beklentileri üzerinden test edilmiştir. Beklentiler doğrultusunda, gelecek için atılacak adımların, risk, belirsizlik ve anlaşmazlık seviyeleri ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.1.2. Literatürde Mevcut Mikro-İktisat Temelli Para Talebi Çalışmaları

Pesek (1963), “para talebinin belirleyicileri” isimli çalışmasında, bireysel para talebine yoğunlaşmıştır. Çekoslovakya’da 4133 kişi üzerine yapılan çalışmada, para talebini meslekler (10 tane) ve iktisadi değişkenler olarak iki ayrı grup oluşturarak aralarındaki etkileşimi incelemiştir. Parasal varlıklar, gelir, hisse senedi ve tahviller, hayat sigortasının satın alma değeri, reel varlıklar ve bölgesel tarım dışı işgücünün toplam işgücüne oranı alınarak ölçüm yapılmıştır. Çoklu korelasyon analizi altında yapılan çalışmada her defasında analize bir değişken dahil edilerek inceleme yapılmıştır. Sonuç olarak, 7 ayrı analiz yapılmış ve değişkenlerin anlamlı olduğu fakat anlamlılık oranlarının değişken değişiklikleri sebebi ile analizlerde farklılık gösterdiği belirtilmiştir.

Lee (1964), gelir, servet ve para talebi üzerine yaptığı ampirik çalışmasında gelir-servet hipotezini kullanarak, ABD’de 1957-58 yılına ait 1053 kişiye ait bilgileri kullanmıştır. Geliştirilen para talebi modelinde; gelir, net değer, likit varlıklar ve demografik özellikler değişken olarak kullanılmıştır. Likit varlıklar; vadesiz mevduat, vadeli mevduat, tasarruflar ve hisse senetleri, devlet tahvilleri üzerinden ele alınmıştır. Nakit para, likit varlıklar grubuna verisine ulaşılamaması sebebi ile dahil edilememiştir. Sonuç olarak, gelir ve servetin likit varlıklara yönelik talebe pozitif yönlü bir

etki yarattığı ifade edilmiştir. Devlet tahvili dışındaki likit varlıkların para talebi esneklikleri yaklaşık 1 çıkarken, devlet tahvilinin esnekliğinin 1'den küçük olduğu ifade edilmiştir.

Drescher (1977) çalışmasında, para talebini, hanehalkı üretim fonksiyonu üzerinden ele alarak M1, M2 ve M3 olarak ayrı ayrı incelemiştir. Her ne kadar Boumal- Tobin modeli olarak ifade edilse de oluşturulan modelde para talebini spekülâtif, ihtiyat ve işlem motiflerinin hepsine değinilmiştir. Gelir, net değer, fiyatlar, beklentiler, likit varlıklar, ev sahipliği, demografik ve çevresel faktörlerin yanı sıra, hanehalkı zaman değeri (gelir ve çalışma saatleri üzerinden) değişken olarak para talebi modeline dahil edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, bireylerin zaman değerinin, eğitim durumunun, fiyatlar genel düzeyinin ve beşerî olmayan servetin para talebi üzerinde anlamlı düzeyde etkili olduğu vurgulanmıştır.

Fry (1983), para talebini ölçtüğü doktora tezinde işlem güdüsünü ele almıştır. İşlem motifi nakit akışları üzerinden incelenmiştir. Yapılan zaman serisi analizinde hanehalkı tarafından satın alımların toplamı, toplam servet, faiz oranı, hanehalkı zaman değeri, brokır maliyetleri ve borçlanma maliyetleri değişken olarak kullanılmıştır. Mikro bir model olan sermaye teorisi üzerinden, makro veriler kullanılarak analiz gerçekleştirilmiş, bu nedenle belirsizlik ve dönemsel farklılıklara da ayrıca değinilmiştir. Paranın dolaşım hızının kredi kartı kullanıma bağlı olarak arttığı, hanehalkının tüketim için kredi kullandığı ve bu durumun devam eden dönemde nakit para kullanımını azalttığı vurgulanmıştır. Paranın bir satın alma aracı olarak kullanılması durumunda, alternatif bir satın alma aracı olarak kredi ile karşılaştırıldığında, paranın genellikle daha optimal miktarlarda piyasa mallarını satın almak, malları daha düşük fiyatlarla satın almak veya mal satın alma zamanından tasarruf etmek için kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Robert (1971), “para talebi: mikroekonomik bir çalışma” adlı doktora tezinde, modern miktar teorisi üzerinden gelir-servet hipotezini kullanmıştır. ABD’de yaşayan 2117 kişiye ait veriler kullanılmıştır. Para talebi değişkenleri; gelir (geçen seneye ait, bu seneye ait ve beklenen), net değer, likit varlıklar, ev ve araba sahipliği, demografik özellikler ve bölgesel faktörler üzerinden oluşturulmuştur. Beklenen gelirin, bireysel seçimleri doğrudan etkilediği ve parayı elde tutma eğiliminin, gelir beklentileri arttıkça azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yaş faktörünün gelir ve sermaye malları ile doğru yönlü bir ilişki içinde olduğu belirtilmiştir. Son olarak, bölgelere göre borçlanma oranlarının değişiklik gösterdiği ifade edilirken, bu borçlanmaların sebebinin konut kaynaklı ve büyük şehirlerde yaşayanlarda daha yüksek oranda olduğu vurgulanmıştır.

White (1976), kredi kartlarının, hane halkının işlem güdüsü ile vadesiz mevduat talebi üzerindeki etkisini ölçmüştür. Banka hesabı ve kredi kartı olan 649 kişiye ait veriler kullanılmıştır. Para talebi ortalama günlük vadesiz mevduat bakiyesi olarak ele alınmış, yaş, kart maliyetleri, hesaba yatan aylık para miktarı gözlemlenen aya göre 4 ayrı ay üzerinden analiz edilmiştir. Kredi kartının kullanımının para talebini ve paranın dolaşım hızını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bomberger (1993), “hanehalkı servet, gelir ve mevduat parası talebi” adlı çalışmasını Amerika’da yaşayan 4262 bireyden elde ettiği 1962-1963 yıllarına ait verilerden yola çıkarak incelemiştir. Fisher’ın Miktar teorisinin gelirle çalışan fonksiyonunu kullanılmış, ek olarak bu modele servet de dahil edilmiştir. Para talebi M1 olarak ele ifade edilmiş, fakat nakit para talebi verilerine ulaşılamaması nedeni ile sadece mevduat parası talebi üzerinden inceleme yapılmıştır. Para talebi sadece gelir ve servet değişkenleri ile ölçülmüştür. Para talebinin gelir ve zenginlikle güçlü ve doğru yönlü bir ilişki içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Attanasio vd. (1998) para talebi, finansal yenilik ve enflasyonun refah maliyeti konularını İtalya hanehalkı verileri üzerinden incelemiştir. Özellikle bireylerin ATM ve kredi kartı kullanımları dikkate alınmıştır. Gelir, servet, faiz, likit varlıklar, ATM sayısı, demografik özellikler ve bölgesel faktörlerden oluşan bir para talebi fonksiyonu oluşturulmuştur. ATM kartına sahip olmayı seçen hanelerin kart sahibi olmayan hanelere göre, para taleplerinin faiz esnekliğinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, enflasyonun yıllık refah maliyeti tüketim malları üzerinden ortalama 0.1 olarak hesaplanmıştır.

Tin (1998), finansal varlık talebini yaşam döngüsü modeli altında ele almıştır. Geliri emeğe dayalı ve emeğe dayalı olmayan olmak üzere iki başlıkta incelemiştir. Gelir ve finansal varlıkların yanı sıra servet, net değer (varlıklar-yükümlülükler), işlem maliyetleri ve demografik değişkenleri analize dahil etmiştir. Yaş grupları; gelir, servet ve net değer üzerinden üç ayrı regresyon ile incelenmiştir. Çalışmada, servetin ve net değer, finansal varlıklara olan talep üzerinde emek gelirinden daha büyük etkiye sahip olduğu, gençlerin, orta yaşlı veya yaşlılara göre birçok finansal varlığın fiyatlarındaki veya kullanıcı maliyetlerindeki değişikliklere daha duyarlı olduğu, demografik özelliklerin varlık talebi üzerinde etkili olduğu fakat, gelir, servet ve net değer varlık talebine olan etkisinden daha düşük düzeyde olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Tin (1999), kısa ve uzun dönem finansal varlık talebini mikro iktisadi perspektifte ele aldığı makalesinde, finansal varlıkları; servet, işlem maliyetleri ve demografik özellikler üzerinden ele almıştır. Kısa dönemde servette meydana gelebilecek %100 lük bir artışın finansal varlıklara olan talep üzerinde ortalama %44’lük bir artışa sebep olacağı, uzun dönemde ise bu oranın ortalama %14 olduğu ifade edilmiştir.

Tin (2008), para talebinde yaşam döngüsü motifini incelemiştir. Yaşam döngüsü etkisi, para talebi belirleyicilerinin yanında, getirisi olan ve getirisi olmayan finansal varlıklar üzerinden ölçülmüştür. Getirisi olan finansal varlıklar vadeli mevduat toplamlarından, getirisi olmayan finansal varlıklar ise vadeli mevduat toplamları ile ifade edilmiştir. Her iki mevduat türü ayrı ayrı ve birlikte hesaplamaya dahil edilmiştir. Para talebinin gelir esnekliği ile olan ilişkisi, para talebi ve yaşam döngüsü arasında da saptanmıştır. Getirisi olan finansal varlıkların talebi üzerinde doğrudan bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca finansal varlık talebinin, evlilerde bekarlara oranla ve

erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek düzeyde olduğu belirtilerek yaş ile doğru yönlü ve güçlü bir ilişki içinde olduğu ifade edilmiştir.

Tin (2010) para talebinde miras güdüsünü incelediği çalışmasında, gelir, faiz, finansal varlık getirileri ile birlikte ele aldığı para talebi fonksiyonuna demografik özelliklerin yanı sıra miras güdüsünü de dahil etmiştir. Yaşam döngüsü modeli altında yürüttüğü incelemede, 15 yaş üstü ailesi ile birlikte yaşayan sivil ve askerler çalışmanın evreni olarak belirlemiştir. Panel verilerden yatay kesit veriler elde edilmiştir. İncelemenin sonucunda bireylerin miras güdüsü ile para talebinde bulunduklarını ve bu durumun orta yaşlı, evli ve çocuk sahibi olan bireylerde yüksek oranda olduğu kanısına varılmıştır.

İncelenen literatürden yola çıkarak, mikro düzey para talebi çalışmalarının sınırlı sayıda olduğu kanısına varılabilir. Çünkü mikro düzey verilere ulaşmak, makro düzey verilere ulaşmak kadar kolay değildir. Bu durum mikro düzey para talebi çalışmalarını sınırlandırmaktadır.

3.1.2.1. Literatür Kapsamında Mikro Düzey Para Talebi Analizlerinde Kullanılan Değişkenler

Literatür kapsamında incelenen çalışmalar ve bu çalışmalar kapsamında kullanılan değişkenlerin incelenmesi, bir sonraki bölümde yapılması planlanan para talebi modellemesi için gerekli görülmektedir. Dolayısıyla, incelenen para talebi çalışmaları demografik, ekonomik ve çevresel faktörler bazında ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışmalara dahil edilen değişkenler ayrıntılandırılmıştır.

Bağımlı değişken olarak ele alınan para talebi, çalışmalarda farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temel sebebi para talebini dar veya geniş kapsamda incelemelerinden kaynaklanmaktadır. Dar kapsamda (M1) para talebi incelemeleri vadesiz mevduat ve nakit toplamlarından oluşmaktadır. Fakat nakit para miktarı verisine ulaşamadığı durumlarda sadece vadesiz mevduat hesapları para talebi adı altında bağımlı değişken olarak incelenmiştir. Geniş kapsamda para talebi (M2 ve M3) çalışmalarında ise vadeli mevduat hesaba katılırken, bunun yanında finansal varlıkları da analize dahil eden çalışmalarda mevcuttur. Ayrıca çalışmalarda adım adım M1, M2 ve M3 için farklı modeller kurulmuş olup, ayrı ayrı ve beraber incelemeler de yapılmıştır. Özellikle vadesiz mevduat dışındaki varlıkların belirli bir getirisinin olması ayrı bir analiz yapma gerekliliğini doğurmaktadır. Belirtilen bağımlı değişkenler dışında gelir ve net değer verileri de bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak para talebi, çalışmalarda TÜFE oranlarına göre reelleştirilerek kullanılmıştır. Ayrıca bu değerın sayısal olarak çok büyük olması sebebi ile genel itibari ile bu değişkenin logaritması alınarak analizlere dahil edilmiştir. Literatürde para talebine yönelik kullanılan bağımlı değişkenler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Literatürde Para Talebi Analizlerinde Kullanılan Bağımlı Değişkenler

Kaynak	Bağımlı Değişkenler
Pesek (1963)	Tüm finansal varlıkların toplamı servet adı altında bağımlı değişken olarak kullanılmıştır
Lee (1964)	Vadesiz mevduat, vadeli mevduat, hisse senedi ve bono için ayrı ayrı ve hepsinin toplamı şeklinde kullandığı bağımlı değişkenler için sıralı bir analiz yapmıştır.
Robert (1971)	Vadesiz mevduat bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.
White (1971)	Günlük vadesiz hesap hareketleri bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.
Drescher (1977)	Vadesiz mevduat ve vadeli mevduat +bono için iki ayrı analiz yapılmıştır.
Fry (1983)	Nakit ve vadesiz mevduat hesabı toplamı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.
Bomberger (1993)	Vadesiz mevduat bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.
Attanasio vd. (1998)	Banka kart sahipliği olup olmama durumuna göre nakit dengesi bağımlı değişken olarak incelenmiştir.
Tin (1998)	Bütün mevduat hesapları ve diğer finansal varlıkları için ayrı ayrı toplamda 7 farklı model için 7 farklı bağımlı değişken kullanılmıştır.
Tin (1999)	Bütün finansal varlıkların toplamı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.
Tin (2008)	Getirisi olmayan finansal varlıklar, Getirisi olan finansal varlıklar ve her ikisinin toplamı olmak üzere 3 farklı modelleme yapılarak 3 farklı bağımlı değişken kullanmıştır.
Tin (2010)	Getirisi olan ve getirisi olmayan varlıklar iki farklı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Para talebi analizlerinde bağımsız değişkenler kapsamında her çalışmada kullanılan en önemli değişken gelirdir. Fakat analizlerde kullanılan gelir değişkenleri birbirleri ile farklılık gösterebilmektedir. Şöyle ki, cari (mevcut) gelir, sürekli gelir, gelir tüketim eşitliğinden yola çıkarak tüketim harcamaları aylık veya yıllık olarak gelir değişkeni kapsamında analizlere dahil edilmektedir. Mevcut gelir kullanılan çalışmalarda son bir aylık gelirle hesaplamalar yapılırken sürekli gelir değişkeni kullanılan çalışmalarda gelir değişkeninin son birkaç aylık ortalaması alınmıştır. Son birkaç aylık gelir verilerine ulaşılması zor olduğundan genel itibari ile mevcut gelir değişkeni kullanılmıştır. Bu değişkenin kullanımı kategorik ve sayısal olmak üzere farklılık göstermektedir. Sayısal olarak kullanılan veriler çalışmalara reel şekilde eklenmiştir. Reel para talebinin logaritmik olarak ele alındığı çalışmalarda, gelirin net değeri hesaba katılıyor ise bu değişkenin de logaritması alınarak analizlere dahil edilmiştir. Gelir değişkeninin literatürde kullanım şekilleri Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Literatürde Gelir Değişkeninin Kullanımı

Kaynak	Gelir Değişkeni
Pesek (1963)	Reel Gelir (Yıllık)
Lee (1964)	Reel Gelir
Robert (1971)	Sürekli Gelir
White (1971)	Reel Gelir (Günlük)
Drescher (1977)	Sürekli Gelir - Reel Gelir
Bomberger (1993)	Reel Gelir
Attanasio vd. (1998)	Gelir=Tüketim Harcamaları
Tin (1998)	Reel Gelir
Tin (1999)	Reel Gelir
Tin (2008)	Reel Gelir
Tin (2010)	Sürekli Gelir

Mikro düzey para talebi analizleri kapsamında farklılık gösteren önemli bir değişken de faiz değişkenidir. Analizlerde farklılık göstermesinin sebebi ise genel itibari ile elde edilen verilerin aynı döneme ait veriler olmasından kaynaklı olarak sabit kabul edilebilir olmasıdır. Aynı döneme ait faiz oranları olduğu durumlarda faiz oranları sabit kabul edilip dolayısıyla analizlere dahil edilmemiştir. Bir diğer seçenek olarak faiz, finansal varlıkların getirisi üzerinden hesaplanarak analizlere dahil edilmiştir. Aynı dönemde olsa dahi bölgesel olarak farklılık gösteren faiz oranlarının varlığı durumunda ve yıllık veri kullanılan çalışmalarda faiz değişkeni para talebi analizlerin de oran olarak kullanılmıştır.

Tablo 3: Literatürde Faiz Değişkeninin Kullanımı

Faiz Değişkeni	Kaynak
Faizin Sabit Kabul Edildiği Çalışmalar	Bomberger (1993), Drescher (1977), Robert (1971), Pesek (1963), Lee (1964),
Faizin Finansal Varlığın Getirisi Üzerinden Ele Alındığı Çalışmalar	Tin (1998), Tin (2008), Tin (2010)

Mikro düzey para talebi hesaplamaları genel itibari ile finansal varlıklar üzerinden yapılmaktadır. Analizlerde finansal varlıkların mevcut değerleri, reelleştirilerek para talebine dahil edilmektedir. Getirisi olan finansal varlıkların da getiri oranları ayrıca değişken olarak kullanılmıştır.

Tablo 4’de literatürde kullanılan finansal varlıklara yer verilmiştir. Tablo’dan da görüldüğü üzere hesaplamalara en çok dahil edilen ekonomik değişken vadesiz mevduat hesaplarıdır. Buna karşılık en az kullanılan/kullanılabilen değişken ise nakit değişkenidir. Bunun sebebi, “hali hazır şekilde kullanılan anketlerdeki veri yetersizliği” olarak ifade edilmektedir (Bomberger, 1993; Drescher, 1977; Tin, 1998; Tin, 1999; Tin, 2008; Tin, 2010). İncelenen literatürde nakit para sadece

Pesek (1963) tarafından parasal varlıklar kısmına eklenmiştir. Fakat Pesek çalışmasında makro verileri nüfusa bölerek bireysel ve hane halkı verileri olmak üzere hesaplama yapmıştır.

Tablo 4: Literatürde Kullanılan Ekonomik Değişkenler

	Nakit	Vadesiz Mevduat	Vadeli Mevduat	Tasarruf Mevduatı	Yatırım Fonu	Hisse Senedi	Tahvil	Bono
Pesek (1963)	x	x	x				x	x
Lee (1964)		x	x	x				x
Robert (1971)		x	x	x				x
White (1971)		x						
Drescher (1977)		x	x					x
Fry (1983)		x						x
Bomberger (1993)		x						
Attanasio vd. (1998)		x	x		x	x	x	x
Tin (1998)		x	x	x	x	x	x	x
Tin (1999)		x	x	x	x	x	x	x
Tin (2008)		x	x	x	x	x	x	x
Tin (2010)		x	x	x	x	x	x	x

Bireysel para talebi modellerinde demografik değişkenlerin para talebi üzerindeki etkisi çokça ele alınmış bir konudur. Bu kapsamda literatürde kullanılan değişkenler Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Literatürde Kullanılan Demografik Değişkenler

	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Meslek	Medeni Durum	Hane halkı Büyüklüğü
Pesek (1963)				x		x
Lee (1964)	x	x				x
Robert (1971)	x	x	x		x	
White (1971)	x					
Drescher (1977)	x	x	x	x	x	x
Bomberger (1993)	x	x				x
Attanasio vd. (1998)	x	x	x			x
Tin (1999)	x	x	x		x	x
Tin (2008)	x	x	x		x	x
Tin (2010)	x	x	x		x	x

Bireysel para talebi üzerine yapılan çalışmalara dahil edilen bir diğer faktör de çevresel faktörler adı altında ele alınabilir. Genel itibari ile bireylerin yerleşim yerleri şehir ve bölge bazında ayrıştırılarak değişkenler atanmıştır. Ve bu değişkenler kukla değişkenler olarak analizlere dahil edilmiştir.

Tablo 6: Literatürde Kullanılan Çevresel Faktör Değişkenleri

	Kullanılan Değişken	Değişkenlerin Kullanım Şekli
Pesek (1963)	Sanayileşme Oranı	Sanayileşme oranı çevresel faktör olarak analize dahil edilmiş ve harcama birimlerinin bildirildiği üç ilden birindeki tarım dışı işgücünün toplam işgücü içindeki yüzdesi olarak analize dahil edilmiştir.
Lee (1964)	Bölge	3 ayrı bölge analize dahil edilmiştir. Her üç bölge ayrı ayrı analizde kullanılmıştır. Kuzey merkezde yaşayanlar için 1, yaşamayanlar için 0, güney bölgesinde yaşayanlar için 1, yaşamayanlar için 0 ve son olarak batı bölgesinde yaşayanlar için 1, yaşamayanlar için 0 olmak üzere 3 ayrı kukla değişken kullanılmıştır.
Robert (1971)	Şehir ve Bölge	Bölgesel bazda kuzey merkez, güney ve batı bölgeleri, şehirselsel bazda 5000-50000 nüfuslu köylerde yaşayanlar ve 50000 ve üzeri nüfuslu şehirlerde yaşayanlar olmak üzere her biri için ayrı ayrı analiz edilmiştir.
Peterson (1974)	Şehir	Nüfusu 10000'den çok olan yerleşim yerlerinde yaşayanlar için 1 (şehir), 10000'den az olan yerleşim yerlerinde yaşayanlar için 0 (köy) olmak üzere kukla değişken kullanılmıştır.
Drescher (1977)	Şehir	Şehir merkezlerinde yaşayanlar için 1, diğer bölgede yaşayanlar için 0 atanarak kukla değişken olarak analize dahil edilmiştir.
Attanasio vd. (1998)	Şehir ve Bölge	Bölgesel bazda, kuzey, güney ve merkez olmak üzere üç bölge kullanılmış. Diğerleri ise yaşanan şehrin kırsal, şehir merkezi, banliyö ve yarı-merkez olarak 4 farklı şekilde ayrıştırılmıştır.
Tin (1998)	Bölge	Kuzeydoğu bölgesinde yaşayanlar için 1, yaşamayanlar için 0 olmak üzere kukla değişken kullanılmıştır.

Yeni bir para talebi modellemesi yapılmadan önce ayrıntılı bir şekilde incelenen değişkenlerin yanında literatürde kullanılan para talebi fonksiyonlarının da incelenmesi gerekli görülmektedir. Literatürde kullanılan para talebi modelleri özetle aşağıda belirtildiği gibidir.

Pesek (1963); Pesek çalışmasında 7 tane farklı eşitlik kullanmıştır.

$$1.M_1 = \text{Gelir düzeyi}$$

$$2.M_2 = M_1 + \text{Sanayileşme (sanayileşme çevresel faktör olarak tanımlanmıştır)}$$

$$3.M_3 = M_2 + \text{Toplam varlıklar (Hisse senetleri ve tahviller + Hayat sigortası + Gayri menkul değeri)}$$

$$4.M_4 = M_2 + \text{Hisse senedi ve tahviller}$$

$$5.M_5 = M_2 + \text{Hayat sigortası}$$

$$6.M_6 = M_2 + \text{Gayri menkul değeri}$$

$$7.M_7 = M_2 + \text{İkamet edilen ilin ekonomik özelliği}$$

Bu eşitlikler doğrultusunda analiz yapılmıştır.

Peterson (1974); Mevcut lineer para talebi regresyonu olarak adlandırdığı lineer regresyon modeli;

$$\log M = b_0 + b_1A + b_2N + b_3E + b_4RA + b_5OC + b_6C + b_7ST + b_8\log R + b_9\log Y + b_{10}\log TA$$

Bağımsız değişkenler sırasıyla; yaş, ailedeki birey sayısı, eğitim, ırk, meslek, ikamet edilen şehir tipi, Hisse senedi sahipliği, faiz, gelir, toplam varlık.

Para talebi 3 ayrı şekilde incelenmiştir;

- Dar kapsamda; NM = Vadesiz mevduat+ nakit
- Geniş kapsamda; BM = NM + vadeli mevduat
- Likit Varlıklar; LA = BM + diğer likit varlıklar

Robert (1971); Gelir; mevcut gelir, geçmiş sene ve beklenen sene için ve beklenen gelir ile olan farkları hesaplanmıştır. Net değer de değişken olarak kullanılmıştır.

$$Y_V = X_V\beta_V + U_V$$

$Y_V = N \times 1$ vth tane varlık kadar ile olan matrisi

$X_V = N \times K_V$ bağımsız değişkenlerin N tane matrisi

$B_V = K_V \times 1$ bağımsız değişkenlerin varyans matrisi

$U_V = N \times 1$ tane hataların matrisi

$$\begin{pmatrix} Y_1 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ Y_V \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} X_1 & 0 & \cdot & \cdot & \cdot & 0 \\ 0 & X_2 & \cdot & \cdot & \cdot & 0 \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ 0 & 0 & \cdot & \cdot & \cdot & X_V \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \beta_1 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ \beta_V \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} U_1 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ U_V \end{pmatrix}$$

$$Y_* = X_*\beta_X + \varepsilon_*$$

.

$$Y_1=M(t,\theta), Y_2=F(t,\theta), Y_3=B(t,\theta), Y_4=E(t,\theta) \text{ and } Y_5=G(t,\theta).$$

M= Vadesiz mevduat (DD)

F= Finansal varlıklar

B=Borçlar (ev kredisi gibi)

E= Sahip oldukları (ikinci ev, şirket, tarla vb.) eksi borçları

G= Ev ve arabanın net değeri

Öncelikle istihdam kategorisine göre karşılaştırma yapılmaktadır (çiftçi, memur, emekli vb. 10 kategori). Yapılan karşılaştırmaların devamında demografik değişkenler eklenmiştir. Gelir, net değer ve demografik değişkenler her bir bağımlı değişken (DD, B, F, E, G) için ayrı ayrı analiz edilmiştir.

DD(t)= F(t)= B(t)= E(t)= G(t) = net değer, beklenen gelir ve mevcut gelir arasındaki fark, beklenen gelir, cinsiyet, yaş, okul, şehir, bölge

Feige ve Swamy (1974); Her tüketicinin davranışı, türünün bir davranış denklemi olarak karakterize edilmiştir. Değişkenler, i kişisi için n bölgesinde t zamanında şeklinde tanımlanmıştır.

$$A_{int} = \beta_{1in} + \beta_{2in}r_{dint} + \beta_{3in}r_{tint} + \beta_{4in}r_{sint} + \beta_5Y_{int} + u_{int}$$

r_d =Vadesiz mevduat tutma maliyeti (mevduat hesabı hizmet bedeli)

r_t = Vadeli mevduat faiz getirisi

r_s = Hisse senedi faiz getirisi

Bu eşitlikten bireysel gözlem içermediği gerekçesi ile “i” alt değişkeni çıkartılmıştır. Çıkartıldıktan sonra matrisleri hesaplanmıştır.

Lee (1964); Anket verilerinden dolayı sürekli gelir hesaplaması yapamamıştır. Fakat net değer verisini sene sonu ve sene başı olmak üzere iki kere anket yaparak elde etmiştir.

Likit varlıklar / vadesiz mevduat para talebini aşağıdaki gibi ifade etmiştir, her bir likit varlık için ayrı ayrı ve toplam olmak üzere 6 adet regresyon düzenlemiştir.

$$L = A_0 + B_1Y + B_2Y^2 + B_3NW$$

Veriler üstteki eşitlik kapsamında analiz edildikten sonra analize demografik değişkenler (ailedeki birey sayısı, yaş, bölge, ırk) dahil edilerek tekrar analiz edilmiştir.

Drescher (1977); Peterson’un kullandığı eşitliği hali hazır şekilde kullanmıştır. Yatay kesit veriler için kullanılabilir bir model olduğunu ifade edilmiştir.

Tin (2007); Tin Baumol- Tobin modelini referans aldığı çalışmasında işlem ve ihtiyat güdüsü ile para talebini ;

$$\ln m_t = \alpha_1 + \alpha_2 \ln y_t + \alpha_3 \ln \sigma_t^2 + \alpha_4 \ln i_t + \theta/D_t + \varepsilon_t$$

şeklinde ifade etmiştir.

y = gelir (aylık reel)

i = faiz

D = demografik değişken

$$\sigma_t^2 = \frac{\sum_{t=1}^n (y_t - \bar{y})^2}{n - 1}$$

y= nominal gelir

ȳ= reel gelir

n= ankette toplanan toplam aylık gelir sayıları

Tin 2010’da miras güdüsü ile para talebini incelediği çalışmada ise reel gelir yerine sürekli gelir değişkenini kullanmıştır. 2007’de kullandığı aynı denklemden gelirin varyansını çıkartarak, diğer finansal varlıkları, finansal varlıkların çapraz getirisini ve miras motifini ekleyerek yeni bir denklem elde etmiştir.

Son olarak incelenen literatür kapsamında kullanılan veri tipi analiz yöntemleri Tablo 7’ de gösterilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere kullanılan veri tipleri aynıdır. Panel veri setine sahip çalışmalarda dahi (Tin, 2010), belirli değişkenlerin (gelir) ortalamalarının alınması için kullanılmıştır. Sonrasında tekrar yatay kesit veriye çevrilmiştir. Nitekim mikro düzey verilerle panel veri analizi yapabilmek için aynı bireylerden belirli zaman aralıkları ile tekrar veri toplanması gerekmektedir.

Tablo 7: Literatürde Kullanılan Veri Tipi ve Analiz Yöntemi

	Veri Tipi	Analiz Yöntemi
Lydall (1958)	Yatay Kesit	Korelasyon Analizi
Peterson (1974)	Yatay Kesit	Çoklu Regresyon
Attanasio vd. (1998)	Yatay Kesit	Log-Lineer Regresyon
Bomberger (1993)	Yatay Kesit	En Küçük Kareler
White (1976)	Yatay Kesit	En Küçük Kareler
Drescher (1977)	Yatay Kesit	Lojistik Regresyon
Lee (1964)	Yatay Kesit	Doğrusal Regresyon
Pesek (1963)	Yatay Kesit	Çoklu Regresyon
Robert (1971)	Yatay Kesit	En Küçük Kareler
Tin (1998)	Yatay Kesit	En Küçük Kareler
Tin (1999)	Yatay Kesit	En Küçük Kareler
Tin (2008)	Yatay Kesit	Log-Lineer Regresyon
Tin (2010)	Yatay Kesit	En Küçük Kareler

Literatür kapsamında incelenen para talebi modelleri ve bu modellerde kullanılan değişkenler doğrultusunda ilerleyen bölümde merhamet güdüsünün dahil edildiği yeni bir para talebi modeli kurulacaktır. Kurulacak olan model kapsamında saha çalışmasından elde edilen veriler ile istatistiki analiz yapılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MERHAMET GÜDÜSÜ İLE PARA TALEBİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu bölümde, öncelikli olarak, yapılması planlanan ampirik çalışma için veri setine ilişkin evren, örneklem ve tanımlayıcı istatistikler verilecektir. Sonrasında ele alınacak olan ampirik kısım iki aşamadan oluşturulacaktır. İlk aşamada merhamet güdüsünün para talebi içinde varlığı yoklanacak, ikinci aşamada ise, merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörler incelenecektir.

4.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi olarak ifade edilen Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinde ikamet eden kişi sayısıdır. 2022 yılı itibari ile adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde, belirtilen şehirlerde ikamet eden nüfus sayısı 2.690.038’dir Belirlenen 6 şehir doğrultusunda nüfus dağılımı Tablo 8’ de verilmiştir.

Tablo 8: Evren Sayısı ve İllere Göre Dağılımı

Şehir	Nüfus	Toplamdaki Ortalama Payı
Artvin	169.403	% 6
Giresun	450.862	% 17
Gümüşhane	144.544	% 5
Ordu	763.190	% 29
Rize	344.016	% 13
Trabzon	818.023	% 30
Toplam	2.690.038	% 100

Kaynak: TÜİK

Araştırmanın evreni içinde merhamet güdüsü ile para talebinde bulunanların sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte, %90, %80 ve %50 görülme sıklığına göre örneklem sayısı aşağıda verilen eşitlik ile hesaplanacaktır (Kılıç, 2012: 141).

$$n = \frac{Nt^2(pq)}{s^2(N - 1) + s^2(pq)}$$

N= Araştırmanın evreni (2.690.038),

p= İncelenen durumun görülme sıklığı (%90, %80, %50),

q=1-p incelenen durumun görülmemesi sıklığı,

t= %5 hata düzeyi için (1,96 kabul edilmektedir),

s= araştırmacı tarafından kabul edilen örneklem hatası şeklinde belirtilmiştir.

Belirlenen formül doğrultusunda 2.690.038 evren için ölçülen örneklem hacmi Tablo 8’de gösterilmiştir. İncelenen durumun görülme sıklığına daha önce yapılan araştırmalar doğrultusunda karar verilmektedir. Sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda, 0.05 örneklem hatası ve %50 görülme sıklığı genel kabul görmektedir (Kılıç, 2012: 141; Koç Başaran, 2017: 493). Bu nedenle ve en yüksek örneklem hacmini sağlaması sebebi ile tez kapsamında %50 görülme sıklığı kabul edilmiştir. Bu şartlar altında, Tablo 9’da görülebileceği gibi, asgari örneklem hacmi 384 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 9: Minimum Örneklem Sayısı

	Görülme Sıklığı		Örneklem Hacmi
0.03 Örneklem Hatası	%90	p=0.9 q=0.1	384
	%80	p=0.8 q=0.2	682
	%50	p=0.5 q=0.5	1066
0.05 Örneklem Hatası	%90	p=0.9 q=0.1	138
	%80	p=0.8 q=0.2	246
	%50	p=0.5 q=0.5	384

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Saha çalışması kapsamında toplamda kullanılabilir 486 adet anket elde edilmiştir. Elde edilen anketlerden sadece merhamet güdüsü ile para talebinde bulunanlar analize dahil edilmiştir. Merhamet güdüsü ile para talebinde bulunmadığını belirten toplamda 25 kişi vardır. Dolayısıyla merhamet güdüsü ile para talebinde bulunduğunu belirten kişi sayısı ortalama %95’tir. İl bazında anket gerçekleştirilen toplam kişi sayısı ve merhamet güdüsü ile para talebinde bulunduğunu belirten kişi sayıları Tablo 10’da gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere rastgele seçilen örneklem için merhamet güdüsü ile para talebinde bulunduğunu ifade eden kişi ortalama %92’dir. Bu oran azımsanamayacak bir boyuttadır.

Tablo 10: Merhamet Güdüsü ile Para Talebinde Bulunan Kişi Sayısı

İl	Merhamet Güdüsü İle Para Talebi Olan Kişi Sayısı	Merhamet Güdüsü ile Para Talebi Olmayan Kişi Sayısı	Toplam	Ortalama
Trabzon	124	10	134	%93
Ordu	147	13	160	%92
Giresun	57	1	58	%98

Tablo 10: Devamı				
İl	Merhamet Güdüsü İle Para Talebi Olan Kişi Sayısı	Merhamet Güdüsü ile Para Talebi Olmayan Kişi Sayısı	Toplam	Ortalama
Rize	65	0	65	%100
Artvin	29	1	30	%97
Gümüşhane	39	0	39	%100
Tüm İlerde	461	25	486	%95

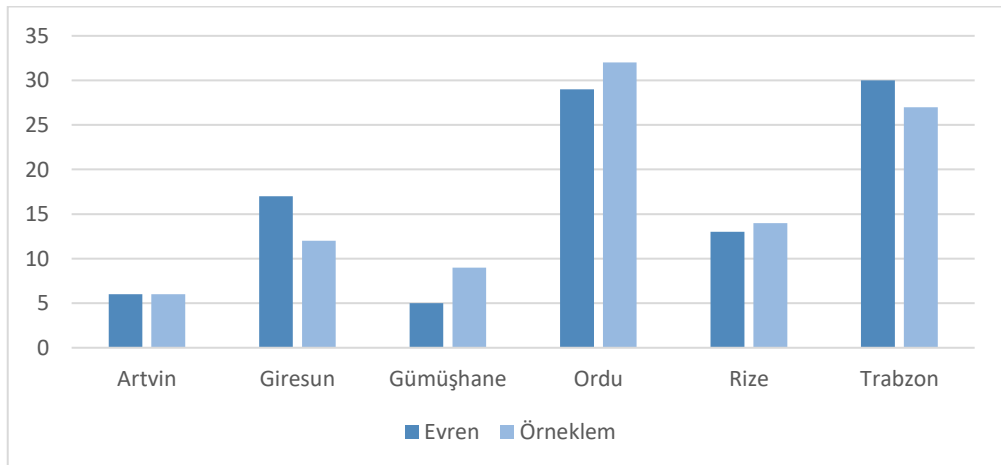
Bu çalışmanın örneklem hacmi ise 461'dir. Dolayısıyla daha önce belirlenen minimum örneklem hacminin üzerindedir. Analizde kullanılacak olan anketlerin şehir bazında sayıları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11: İl Bazında rneklem Sayıları ve rneklem Dağılımı

İBBS	şehir	rneklemdeki Nüfus Sayısı	rneklem % Dağılımı
TR901	Trabzon	124	%27
TR902	Ordu	147	%32
TR903	Giresun	57	%12
TR904	Rize	65	%14
TR905	Artvin	29	%6
TR906	Gümüşhane	39	%9
TR90	Doğu Karadeniz	461	%100

Örneklem evreni temsil edebilmesi adına, belirlenen şehirlerde ikamet eden kişi sayılarının, örneklem dağılımı ile paralel olması beklenmektedir. Grafik 1'de görüldüğü üzere, şehir bazında nüfus sayısının genel toplamda ortalaması ile örneklemdeki anket sayılarının il bazında dağılımı, birebir aynı olmasa dahi birebire oldukça yakındır.

Grafik 1: Evren ve rneklem Yüzdelik Dağılımı

4.2. Veri Toplama Aracı ve Yöntemi

Tez kapsamında verilere ulaşabilmek adına anket yöntemi kullanılmıştır. Saha çalışmasında 18 yaş üstü gelir sahibi olan bireyler ile anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasının yaklaşık %90'ı interaktif kanallar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nitekim günümüzde anket bazında saha çalışmalarının büyük bir kısmı interaktif kanallar üzerinden gerçekleştirilmektedir.

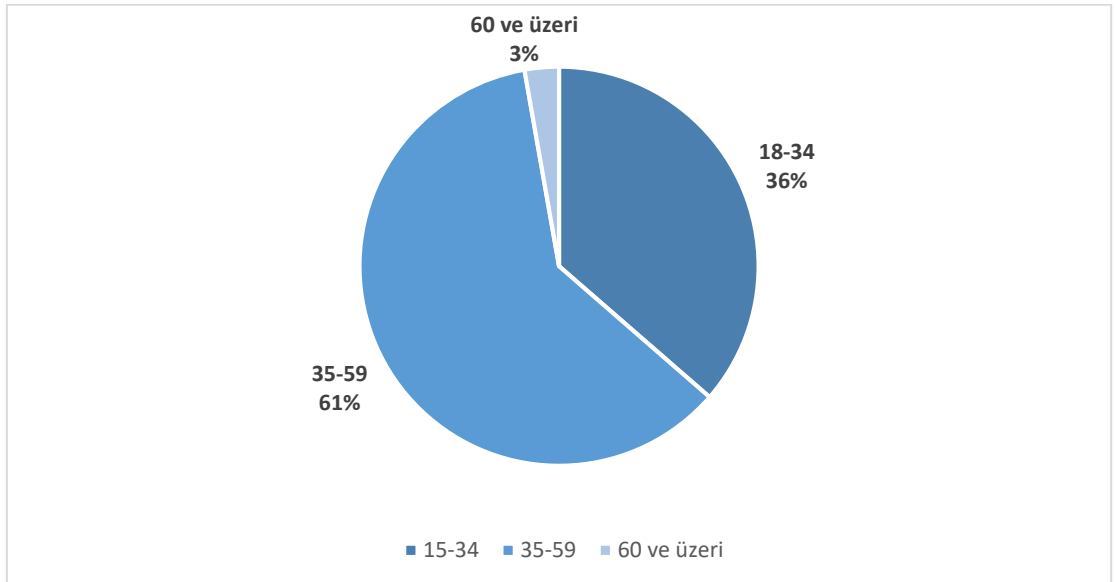
Anket çalışması Haziran-2022'de başlatılmış, Mart-2023 içinde tamamlanmıştır. Söz konusu anket çalışmasına EK-1'de yer verilmiştir.

4.3. Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı istatistikler kapsamında anket katılımcılarına yönelik; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir dağılımı incelenecektir.

Analize dahil edilen anket katılımcılarının 181 tanesi kadın, 280 tanesi erkektir. Katılımcıların yaşı 19-73 aralığındadır. Grafik 2'de gösterildiği üzere, katılımcıların %3'ü 60 yaş ve üzeri, %36'sı 15-34 yaş arası, %61'lik kısmı ise 35-59 yaş aralığındadır.

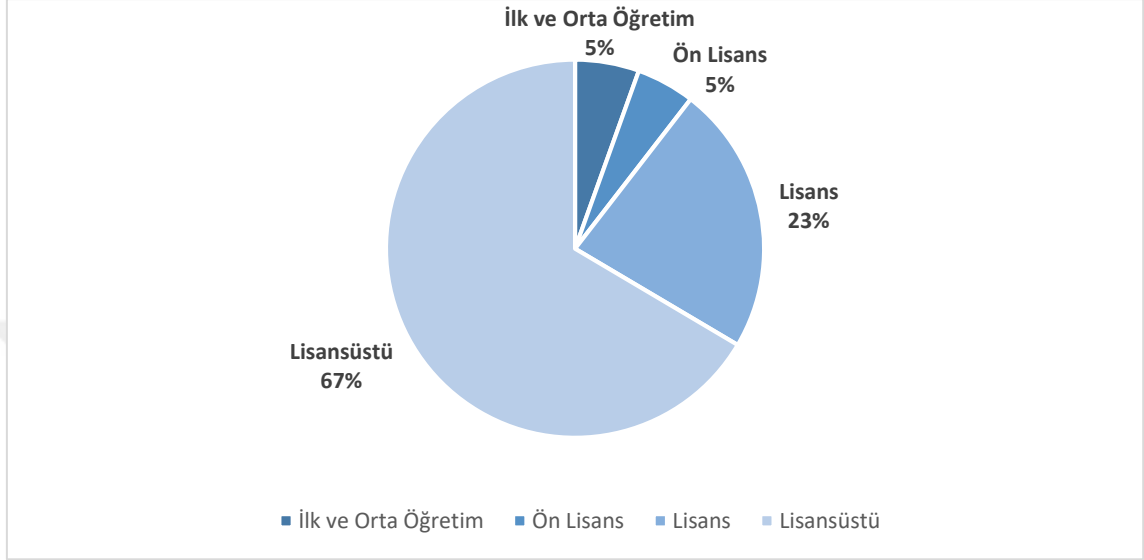
Grafik 2: Örneklemin Yaş Dağılımı

Örneklemin eğitim durumu incelendiğinde büyük bir kısmının lisansüstü katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Bunun en büyük sebebi, üniversitelerde görev alan öğretim elemanlarının/ üyelerinin anket geri dönüşlerinin, diğer kesimlerde çalışanlara oranla daha yüksek olmasından

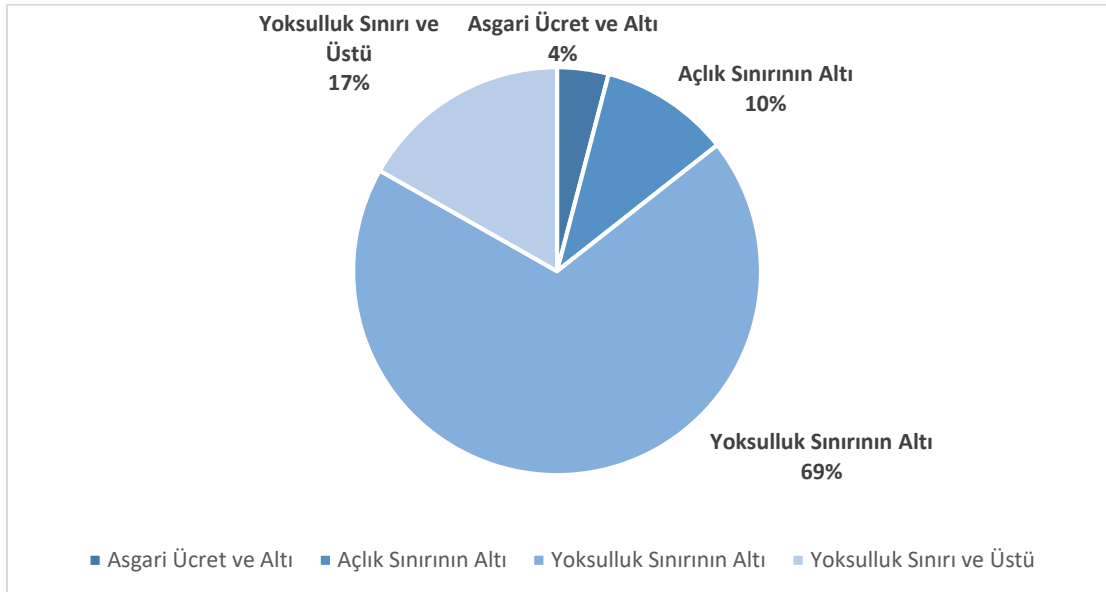
kaynaklanmaktadır. Grafik 3’te de görüldüğü üzere, örneklem dahilinde eğitim durumu dağılımı; ilk ve orta öğretim ve ön lisans mezunları %5, lisans mezunları %23, lisansüstü mezunlarının ise %67 şeklindedir.

Grafik 3: Örneklemin Eğitim Durumu Dağılımı

Örnekleme dahil olan katılımcıların gelir düzeyleri anketin doldurulduğu tarih için belirlenen; asgari ücret ve altı, asgari ücretin üstü - açlık sınırı ve altı, açlık sınırının üstü - yoksulluk sınırının altı, yoksulluk sınırı ve üstü olarak dört kategoriye ayrılmıştır. Grafik 4’te de gösterildiği üzere örneklemin %69’luk büyük bir kısmı açlık sınırının üstünde – yoksulluk sınırının ise altındadır.

Grafik 4: Örneklemin Gelir Dağılımı

İncelenen örneklem doğrultusunda, önceki bölümde belirtildiği üzere, ilk aşamada merhamet güdüsünün para talebi içinde varlığı yoklanacak, ikinci aşamada ise merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörler incelenecektir. Birinci aşamada lineer regresyon analizinin varsayımları incelenerek, regresyon analizi yapılacaktır. İkinci aşamada ise, modele dahil edilecek faktörlere ilişkin, faktör analizi, geçerlik analizi, doğrulayıcı faktör analizi yapılacak, devamında ise, ölçüm modeli ve yapısal model kurularak yapısal eşitlik modeli koşturulacaktır.

4.4. Araştırma Modelinin Birinci Aşaması

Bağımlı değişkenin para talebi olduğu ilk analizde; paranın kendi getiri oranı, diğer finansal varlıkların getirileri oranları ve merhamet ölçeği bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bu aşamada Tin'in (2010) miras güdüsü ile para talebi fonksiyonu çerçevesinde, miras güdüsü yerine merhamet güdüsü kullanılarak benzer bir fonksiyon elde edilmiştir. İlgili fonksiyon eşitlik 18'de gösterilmiştir.

$$m_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_t + \alpha_2 i_t + \sum_{j=1}^n \delta_j i_{jt} + \alpha_3 \mu_t + \varepsilon_t \quad (18)$$

Burada m_t : reel para talebini, y_t : geliri, i_t : paranın kendi faiz oranı, i_{jt} : jt finansal varlığının getirisi; μ_t : merhamet güdüsünü; ε_t : hata terimini, α_0 : sabit terimi; α_1 , α_2 , α_3 ve δ_j : tahmin edilecek katsayıları temsil etmektedir.

Reel para talebi kapsamında, Türk lirası cinsinden elde edilen tüm değerlerler enflasyon oranına göre reelleştirilerek kullanılacaktır. Ayrıca Tin'in (2010) çalışmasında olduğu gibi elde edilen değerlerin logaritması alınarak analize dahil edilecektir. Dönüştürülen denklem eşitlik 19'da gösterilmiştir.

$$\log m_t = \alpha_1 + \alpha_2 \log y_t + \alpha_3 \log i_{ot} + \sum_{j=1}^n \delta_j \log i_{jt} + \alpha_3 \mu_t + \varepsilon_t \quad (19)$$

Tin (2010) eşitlik 19'da finansal varlıkların getirilerini toplayarak bir ortalama almıştır. Fakat saha çalışmasından elde edilen veri setinde tahvil ve bono sahipliği olmaması sebebi ile, sadece hisse senedinin beklenen getirisi analize dahil edilmiştir. Dolayısıyla, analiz kapsamında kullanılan fonksiyon, eşitlik 20'de gösterildiği gibidir.

$$\log m_t = \alpha_1 + \alpha_2 \log y_t + \alpha_3 \log i_{ot} + \delta_j \log i_{jt} + \alpha_3 \mu_t + \varepsilon_t \quad (20)$$

Belirlenen fonksiyon doğrultusunda kullanılması planlanan bağımlı ve bağımsız değişkenler açıklamaları ile birlikte Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12: Birinci Aşamada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Özet Bilgiler

Bağımlı Değişken	Açıklama
Para talebi (m)	Nakit-vadesiz mevduat, döviz, altın, vadeli mevduat, hisse senedi, bes ve hayat sigortası poliçe değerlerinin toplamı
Bağımsız Değişken	Açıklama
Gelir (y)	Ortalama aylık gelir
Paranın kendi getiri oranı (i_own)	Vadeli mevduatın getirisi ve vadeli mevduatın toplam tutarı üzerinden getiri oranı hesaplaması yapılmıştır.
Diğer finansal varlıkların getirisi (i_cross)	Diğer finansal varlıkların getirileri ve finansal varlığın mevcut değeri üzerinden getiri oranı hesaplaması yapılmıştır.
Merhamet ölçeği (mscale)	Ölçeğin ortalaması alınmıştır.

4.4.1.Reel Para Talebi

Bağımlı değişken olarak para talebinin kullanıldığı çalışmalarda, para talebi için dar kapsamda para talebi, geniş kapsamda para talebi ve tüm finansal varlıkların toplamı olarak farklı şekillerde hesaplamalar yapılmıştır. Sadece vadesiz mevduatın bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmaların (Robert, 1971; Bomberger, 1993) yanı sıra, getirisi olmayan ve getirisi olan varlıkların ayrı ayrı ve beraber analize dahil edildiği çalışmalar da (Lee, 1964; Tin 1998; Tin, 2008; Tin, 2010) literatürde mevcuttur. Para talebi en kapsamlı şekilde, tüm finansal varlıkların toplamı olarak servet adı altında da bağımlı değişken olarak kullanılmıştır (Pesek, 1963; Tin, 1999). İlgili literatürden yola çıkarak yapılacak olan analizde para talebi değişkeni; nakit, vadesiz mevduat, vadeli mevduat, hisse senedi, döviz, altın, bireysel emeklilik poliçe değeri ve hayat sigortası poliçe değeri toplamlarından oluşmaktadır. Yapılan anket çalışmasında hiçbir katılımcının tahvil ve bono sahipliği olmamasından dolayı, tahvil ve bono değerleri analiz dışında bırakılmıştır. Daha önce belirtildiği üzere tüm parasal değerler TL cinsinden hesaplanarak, tüketici fiyat endeksi kullanılarak reelleştirilmiştir. İstatistiki problemleri önlemek amacı ile verilere logaritmik dönüşüm uygulanmıştır.

4.4.2. Gelir

Gelir ampirik düzeyde para talebi çalışmalarının hepsinde kullanılan ortak bir ölçüttür. Nitekim para talebi fonksiyonun en önemli belirleyicilerinin biri olarak gösterilebilmektedir. Gelir değişkeni yıllık, aylık veya birkaç ayın ortalaması olarak kullanılmaktadır. Bu çalışma kapsamında aylık ortalama gelir baz alınmıştır.

4.4.3. Paranın Kendi Getiri Oranı

Zaman serisi analizlerinde faiz ikincil bir veri olarak, merkez bankalarından veya istatistik kurumlarından elde edilmektedir. Fakat yatay kesit veri analizlerinde zamansal değişime bağlı olarak değişen bir değişkenin kullanılamamasından dolayı, bu çalışmada faiz; paranın kendi getiri oranı üzerinden hesaplanmaktadır. Paranın kendi getiri oranı; paranın getirisinin, kendisine bölünmesi ile elde edilmektedir (Tin,2010: 272). Bu çalışma kapsamında getiri oranı aylık getiri oranı olarak hesaplanarak kullanılmıştır.

4.4.4.Finansal Varlıkların Getirisi

Finansal varlıkların getirisi, beklenen getiri üzerinden oranlanarak kullanılmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, anket çalışmasında tahvil ve bono sahipliği olmadığı için sadece beklenen hisse senedi getirisi ele alınmıştır. Paranın kendi getirisinin hesaplarken kullanılan yöntem ile aynı olup, hisse senedinin beklenen getirisi, hisse senedinin değerine bölünerek hesaplanmıştır. Diğer finansal varlıkların olması durumunda, diğer finansal varlıkların getiri oranı, getiri oranlarının ortalaması alınarak kullanılmaktadır (Tin, 2010).

Paranın kendi getiri oranı hesaplanırken vadeli mevduat getirileri, finansal varlıkların getiri oranları hesaplanırken ise hisse senedinin beklenen getirisi kullanılmıştır. Vadeli mevduat ve hisse senedi sahibi olmayan katılımcılar için bu eksik veri, veri setinin ortalaması alınarak kullanılmıştır. Bu yöntem, eksik verilerin tamamlanması için kullanılan istatistiki bir yöntemdir (Kalaycı, 2018: 27).

4.4.5. Merhamet Ölçeği

Merhamet ölçeği, psikolojik bir güdü olan merhametin sayısallaştırılmasına imkan sağlayan bir ölçektir. Neff (2003) ve Pommier vd.(2020), tarafından geliştirilen bu ölçek, Türkiye’de Akdeniz ve Deniz (2016) tarafından Türkçe’ye uyarlanıp, geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Ölçek; sevecenlik, umursamazlık, paylaşımların bilincinde olma, bağlantısızlık, bilinçli farkındalık ve ilişki kesme olmak üzere 6 alt boyuttan, toplamda 24 sorudan ve 5’li likert cevaplardan oluşmaktadır. Kendi içinde ters soruları da barındıran bu ölçeğin, ters soruların puanlaması yapılarak ortalaması alınmış ve bu şekilde analize dahil edilmiştir.

4.4.6. Analiz Yöntemi

Ampirik çalışmanın ilk bölümünde kullanılması planlanan analiz yöntemi, doğrusal regresyon modelidir. Bu modele göre parametreler En Küçük Kareler (Least Squares) yöntemi ile tahmin edilmektedir (Büyükuysal ve Öz, 2016: 110). Modelde; bağımsız değişkenlerin (k), bağımlı

değişkenin (y) doğrusal bir fonksiyonu olduğu ifade edilmektedir (Watson, 1967: 1679). EKK analizine geçmeden önce, analiz modelinin varsayımlarının incelenmesi gerekmektedir. Analiz için IBM SPSS 27 ve Eviews 13 programları kullanılmıştır.

4.4.6.1. Analiz Varsayımları

Regresyon modelinin; tüm veri seti için doğrusallık varsayımı, bağımsız değişkenlere ilişkin çoklu bağlantı probleminin olmaması varsayımı, hatalara ilişkin dağılımların; normal, bağımsız ve homoskedastic (aynı varyanslara sahip) olması varsayımları vardır (Marshall vd., 1995: 213).

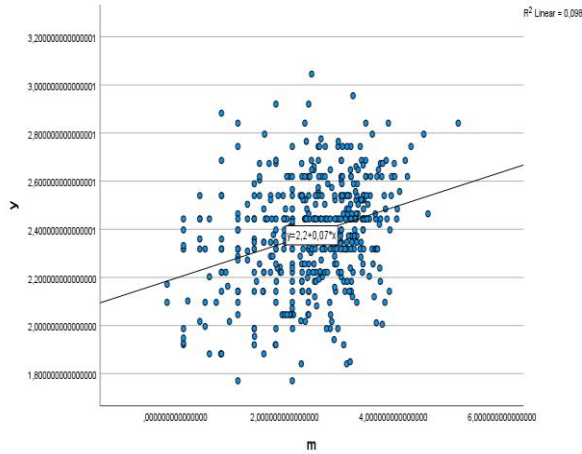
Doğrusallık varsayımı, her bir gözlemin bağımlı değişkenin doğrusal bir fonksiyonu olarak ifade edilebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Marshall vd., 1995: 213). Veri seti üzerinden doğrusallık varsayımı sonuçları Tablo 13’te gösterilmiştir. Tablo 12’de ki sonuçlarda da görüldüğü üzere bağımsız değişkenler ve bağımlı değişken arasında doğrusal ilişki mevcuttur.

Tablo 13: Doğrusallık Varsayımı

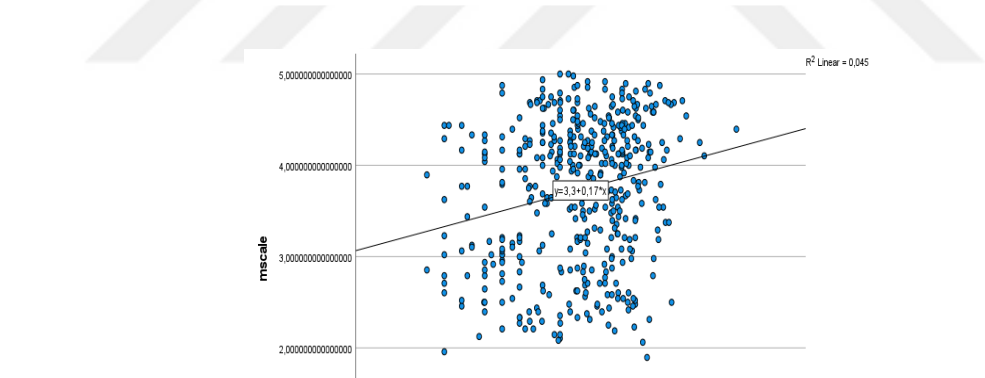
Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken “m” ile İlişkileri
y	$y = -0.7 + 1.33x$
i_own	$y = 0.9 - 1.06x$
i_cross	$y = 2.4 + 0.18x$
mscale	$y = 1.49 + 0.26x$

Bağımlı değişken olan para talebinin (m), bağımsız değişkenler ile olan doğrusallık ilişkisinin grafiksel olarak gösterimi Grafik 5’te gösterildiği gibidir.

Grafik 5: Bağımlı Değişken ve Bağımsız Değişkenler Arası Doğrusallık Grafikleri

Scatter plot showing the relationship between L_{cross} (Y-axis) and m (X-axis) for the linear model. The regression line is $y = 0.34 + 2.2E-4 * x$. The R^2 linear value is 0.045.

70

Tablo 14: Korelasyon Tablosu

		m	y	i_cross	i_own	mscale
Pearson Correlation	m	1,000	,313	,006	-,125	,212
	y	,313	1,000	,050	-,018	,428
	i_cross	,006	,050	1,000	,036	,015
	i_own	-,125	-,018	,036	1,000	,001
	mscale	,212	,428	,015	,001	1,000
Sig. (1-tailed)	m	.	,000	,447	,004	,000
	y	,000	.	,144	,349	,000
	i_cross	,447	,144	.	,220	,371
	i_own	,004	,349	,220	.	,492
	mscale	,000	,000	,371	,492	.

Çoklu doğrusal bağlantının yoklandığı testlerden bir diğeri ise VIF (variance inflation factor) ve tolerans değerleridir. VIF ve tolerans, bir regresyon modelinde i'inci bağımsız değişkenin diğer bağımsız değişkenlerle çoklu bağlantı derecesinin ölçüsü olarak yaygın olarak kullanılmaktadır (O'Brien, 2007: 673). Bu ölçümlerde dikkate alınan VIF değerlerinin 10'dan küçük olması, tolerans değerlerinin de 0.1'den büyük olması istenmektedir (Miles, 2014: 2). Analiz'e ait VIF ve tolerans değerleri tablo 15'te gösterildiği üzere, istenen değerlerdedir.

Tablo 15: Çoklu Doğrusal Bağlantı İstatistikleri

Değişken	Tolerans	VIF
y	,815	1,227
i_cross	,996	1,004
i_own	,998	1,002
mscale	,817	1,224

Modelde otokorelasyon olmadığını gösteren bir başka değer ise Durbin Watson değeridir. Bu değer 1,5-2,5 arasında olması, bu teste göre modelde otokorelasyon olmadığını göstergesi olarak kabul edilmektedir (Kalaycı, 2018: 267). Modelin Durbin Watson istatistik değeri; 2,081'dir.

Hataların aynı varyanslara sahip olması varsayımında, hataların dağılımının homojen olması istenmektedir. Analizde hataların varyansı tüm gözlemler için sabitse, homoskedastic olduğu söylenmektedir (Griffiths, 2001: 82). Bunu test etmek amacı ile heteroskedasticity testi yapılmaktadır. Bu test sonuçlarının 0.05'ten büyük olması durumunda H_0 reddedilir. H_0 'ın reddedilmesi hataların heterojen bir dağılım göstermediği, homojen bir dağılım gösterdiği anlamına gelmektedir. Bu çalışma kapsamında heteroskedasticity prob.(olaslık) değerleri >0.05 şeklindedir,

bu sonuç hataların aynı varyansa sahip olduğunu göstermektedir. Heteroskedasticity test sonuçları Tablo 16’da gösterilmiştir.

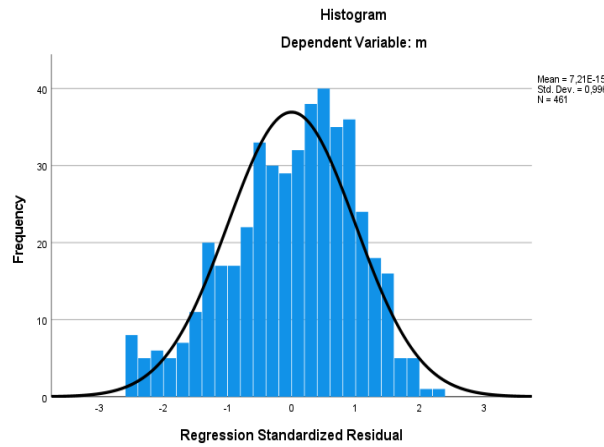
Tablo 16: Heteroskedasticity Test Sonuçları

Yokluk Hipotezi: Homoskedasticity Olması

F-istatistik değeri	2.245339	Prob. F(4,456)	0.0633
Obs*R-kare	8.904454	Prob. Chi-Square(4)	0.0635
Açıklanan Kareler Toplamı	7.481680	Prob. Chi-Square(4)	0.1125

Hataların normal dağılması gerektiğine yönelik olan varsayımın test edilmesi aşamasında, hataların dağılım grafiğine de bakılmaktadır. Eğer elde edilen histogram eğrisi çan eğrisi şeklinde ise hataların normal dağıldığı söylenebilmektedir. Çan eğrisinin simetrik bir yapıya sahip olması normal dağılımın bir göstergesi kabul edilmektedir (Kalaycı, 2018: 12). Aksi durumda, hataların normal dağılımı reddedilmektedir. Grafik 7’de görüldüğü üzere, analiz sonucundan elde edilen, hataların dağılımı çan eğrisi şeklinde ve dolayısıyla normal dağılıma sahiptir.

Grafik 7: Hataların Dağılımı

Son olarak ele alınacak varsayım ise verinin normal dağılıma sahip olup olmadığına yöneliktir. Modelde finansal varlıkların getirisi normallik varsayımına uymamaktadır. Fakat, regresyon analizlerinde kullanılan verinin normal dağılım varsayımının tüm durumlar için gerekli olmadığını savunulmaktadır. Evrenden seçilen örneklemin yeterli büyüklükte olması durumunda, örneklemin evreni temsil ettiği düşüncesinden yola çıkılmaktadır. Kullanılan verinin dağılımının evrende de normal bir dağılım göstermediği düşüncesine dayandırılmaktadır. Dolayısıyla, örneklem sayısının 30’dan büyük ($n > 30$) olduğu durumlarda normallik varsayımının aranmadığı ifade edilmektedir. Dexter ve Chestnut (1995: 900) ellerinde bulunan veri setlerini, normal dağılım dönüşümü uygulamadan ve uyguladıktan sonra incelemiş ve $n > 10$ dan sonra inceledikleri gruplarda

sonuçlarda anlamlı bir farklılık elde etmemiş, $n>30$ dan sonra sonuçların yüksek düzeyde benzerlik gösterdiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Kul (2014: 28) “Uygun İstatistiksel Test Seçim Kılavuzu” isimli çalışmasında, örneklemin 30’dan büyük olduğu durumlarda, mevcut veri setine parametrik testlerin uygulanabileceğini ifade etmiştir.

Merkez limit teorisi doğrultusunda normallik varsayımının sınanmadığı ve normal dağılıma sahip olmayan veri setlerine parametrik testlerin uygulandığı birçok çalışma literatürde mevcuttur. Develi (2008) doktora tezinde, İstanbul ilinde gerçekleştirdiği 455 anket çalışması doğrultusunda, normallik varsayımını merkez limit teorisine dayandırmıştır. Benzer şekilde Çömlekçi (1989), Çakır ve Sesli (2013) ve Koçak vd. (2019) çalışmalarında merkez limit teorisi varsayımını kullanmıştır.

Varsayım testleri sonuçlarına göre modelin regresyon analizine uygun olduğu ortaya koyulmuştur. Bu aşamada son olarak kullanılacak olan değişkenlere ait ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerin kullanıldığı tanımlayıcı istatistiklere Tablo 17’de yer verilmiştir.

Tablo 17: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Std. Sapma	Gözlem
m	2,461829149361487	,957213330846971	461
y	2,377959597392208	,225069882529928	461
i_own	-1,477104059527823	,113049730005083	461
i_cross	,338155697529162	,033593323581791	461
mscale	3,727449385394067	,777436263735956	461

Değişken	Minimum	Maksimum	Gözlem
m	-,158844773634988	5,191485248816371	461
y	1,770574152079305	3,045275209020937	461
i_own	-2,303695587278073	-1,016341174013086	461
i_cross	,221975582685905	,499445061043285	461
mscale	1,895833333333333	5,000000000000000	461

4.4.7. Analiz Sonuçları

Analizin birinci aşamasında reel para talebinin bağımlı değişken olarak kabul edildiği, gelir, paranın kendi getiri oranı, diğer finansal varlıkların getiri oranları ve merhamet ölçeğinin bağımsız değişken olarak kabul edildiği en küçük kareler yöntemi uygulanan modele ilişkin analiz sonuçlarına Tablo 18’de yer verilmiştir.

Tablo 18: EKK Analiz Sonuçları

Model		B	Std. Error	Standardilize Beta	t	Anlamlılık Düzeyi
1	(Constant)	-2,170	,819		-2,650	,008***
	y	1,148	,207	,270	5,546	,000***
	i_own	-1,017	,372	-,120	-2,731	,007***
	i_cross	-,122	1,254	-,004	-,097	,923
	mscale	,119	,060	,096	1,980	,048***

Açıklama: Tabloda yer alan ***, **, * sembolleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesindeki anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Analizden elde edilen sonuçlara göre:

Gelir (y) değişkeninin reel para talebi üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Gelirin standart sapmasında meydana gelecek olan bir birimlik artış, para talebi üzerinde 0,270 oranında bir artışa sebep olmaktadır. Nitekim para talebi analizlerinde gelir anlamlı ve pozitif yönlü bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Paranın getirisi (i_own), faiz olarak düşünülmesi gereken bir değişkendir. Paranın kendi getiri oranında meydana gelen bir artış, reel para talebinde bir azalmaya neden olmaktadır. Bu etkileşimde, getiri oranının standart sapmasında meydana gelen bir birimlik bir artışın, para talebinin standart sapmasında 0,120 birimlik bir azalışa yol açmaktadır. Çıkan sonuç para talebi teorileri ile de uyumludur. Çünkü faiz ile reel para talebi arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Faiz, parayı elde tutmanın maliyeti olarak gösterilebilir. Dolayısıyla, faiz oranında meydana gelen bir artış, elde para tutmanın maliyetini arttırdığı için, para talebinde bir azalmaya yol açacaktır.

Finansal varlıkların getirisi (i_cross), reel para talebi fonksiyonunda, paranın getirisine benzer şekilde reel para talebi ile negatif yönlü bir ilişki sergilese dahi, bu model içinde anlamlı bir değişken olarak çıkmamıştır.

Merhamet güdüsü (mscale) değişkeni, gelir değişkenine benzer bir şekilde para talebi ile pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Gelir kadar, para talebi üzerinde etkili olmasa da, 0,096 düzeyinde bir etkiye sahiptir. Şöyle ki, merhamet düzeyinde meydana gelen bir birimlik bir artış merhamet güdüsü ile para talebini 0,096 oranında arttırmaktadır. Dolayısıyla, çıkan sonuçlara göre merhamet güdüsünün para talebinin anlamlı bir değişkeni olduğu sonucuna varılmıştır. Merhamet güdüsü ile para talebinin varlığı kabul edilmiştir. Şimdi merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörlerin belirlenmesi için ampirik kısmın ikinci aşamasına geçilecektir.

4.5.Araştırma Modelinin İkinci Aşaması

Analizin ikinci aşamasında kullanılacak olan model, Yapısal Eşitlik Modelidir (YEM). Yapısal eşitlik modeli analizleri, birden fazla bağımsız ve bağımlı değişkenin yanı sıra, gözlemlenen değişken kümelerinin temsil edebileceği varsayımsal gizil yapıları da analize dahil ederek, sıradan regresyon modellerinin ötesine geçen bir analizdir. (Savalei ve Bentler, 2006: 1). Birçok bilim alanında yaygın olarak kullanılan YEM analizi, değişkenlerin hem kendi içlerinde birbirlerine olan etkilerinin ölçülebilmesi, hem de aracı değişkenlerin etkilerinin ölçülebilmesini sağlayan bir model olmasından dolayı tercih edilmektedir (İlhan ve Çetin, 2014: 27). YEM analizinde faktörleri oluşturan değişkenler, bağımsız (dışsal) değişkenler olarak tanımlanırken, dışsal değişkenlerin oluşturduğu her bir faktör latent (gizil) değişkenler olarak ifade edilmektedir. Latent değişkenler üzerinden açıklamak gerekirse, bu değişkenler hem etkilenen (içsel), hem etkileyen (dışsal) değişkenler olarak analizde yer almaktadır.

YEM analizleri kendi içinde yapısal model ve ölçüm modeli olmak üzere iki ayrı model barındırmaktadır. Lomax, yapısal modeli eşitlik 21’de, ölçüm modelini ise eşitlik 22-23’de olduğu gibi ifade etmiştir (Lomax, 1983: 580);

$$\eta = B(\eta)\eta + \Gamma(\xi)\xi + \zeta \quad (21)$$

Yapısal modelde $B(m \times m)$ ve $\Gamma(m \times n)$ yapı katsayısının matrisleri $\zeta(m \times 1)$ denklem hatalarından kaynaklanan bir kalıntı vektörüdür. $g = 1, \dots, G$ ilgili örneği tanımlar. $E(\eta) = E(\zeta) = E(\xi) = 0$ olduğu ζ ile ξ ilişkisiz olduğunu ve $I - B$ ’nin tekil olmadığını varsayılmaktadır.

$$y = \Lambda_{y(g)}\eta + \epsilon \quad (22)$$

$$x = \Lambda_{x(g)}\xi + \delta \quad (23)$$

Ölçüm modelinde, $\epsilon(p \times 1)$ ve $\delta(q \times 1)$ sırasıyla y ve x ’teki ölçüm hatalarının (benzersizliklerin) vektörleridir. Y ve x vektörleri ilgili ortalamalardan sapmalar olarak ölçülür. $\Lambda_{y(g)}(p \times m)$ ve $\Lambda_{x(g)}(q \times n)$ sırasıyla y ’nin η , x ’in ξ regresyon matrisleri olarak ifade edilmektedir. ϵ ölçüm hatalarının, δ ölçüm hatalarıyla korelasyonsuz olduğu ve onlarında η , ξ ve ζ ile korelasyonsuz olduğu varsayılmaktadır. YEM analizi yapılırken belirlenen model, yol (path) diyagramı ile görselleştirilmekte ve belirlenen yol diyagramı üzerinden çözüm gerçekleştirilmektedir. Yol diyagramı, göz önünde bulundurulmuş değişkenler arasında varsayılan nedensel ve nedensel olmayan ilişkileri temsil eden yapısal denklemleri içermektedir (Land, 1969: 7). Bu çalışma kapsamında YEM analizi hesaplamasında SPSS AMOS 26 programı kullanılmıştır.

Alkış (2016: 108-109), yapısal eşitlik modelinin; model belirleme (model specification), model tanımlama (model identification), model tahminleme (model estimation), model uyumu (model fit) ve model değiştirme (model respecification) olmak üzere beş aşamadan oluştuğunu ifade etmiştir. Bu aşamalar analiz kapsamında yapılmış olup, bu çalışma kapsamında elde edilen nihai model incelenecektir. Bu aşamalar kendi içinde faktör analizi, güvenirlik analizi ve yol analizini içermektedir. Dolayısıyla devam eden bölümde, analiz modeli, analiz modelini oluşturan faktörler ve bu faktörlere ilişkin istatistiki bilgiler verilecektir.

4.5.1.Araştırma Modeli

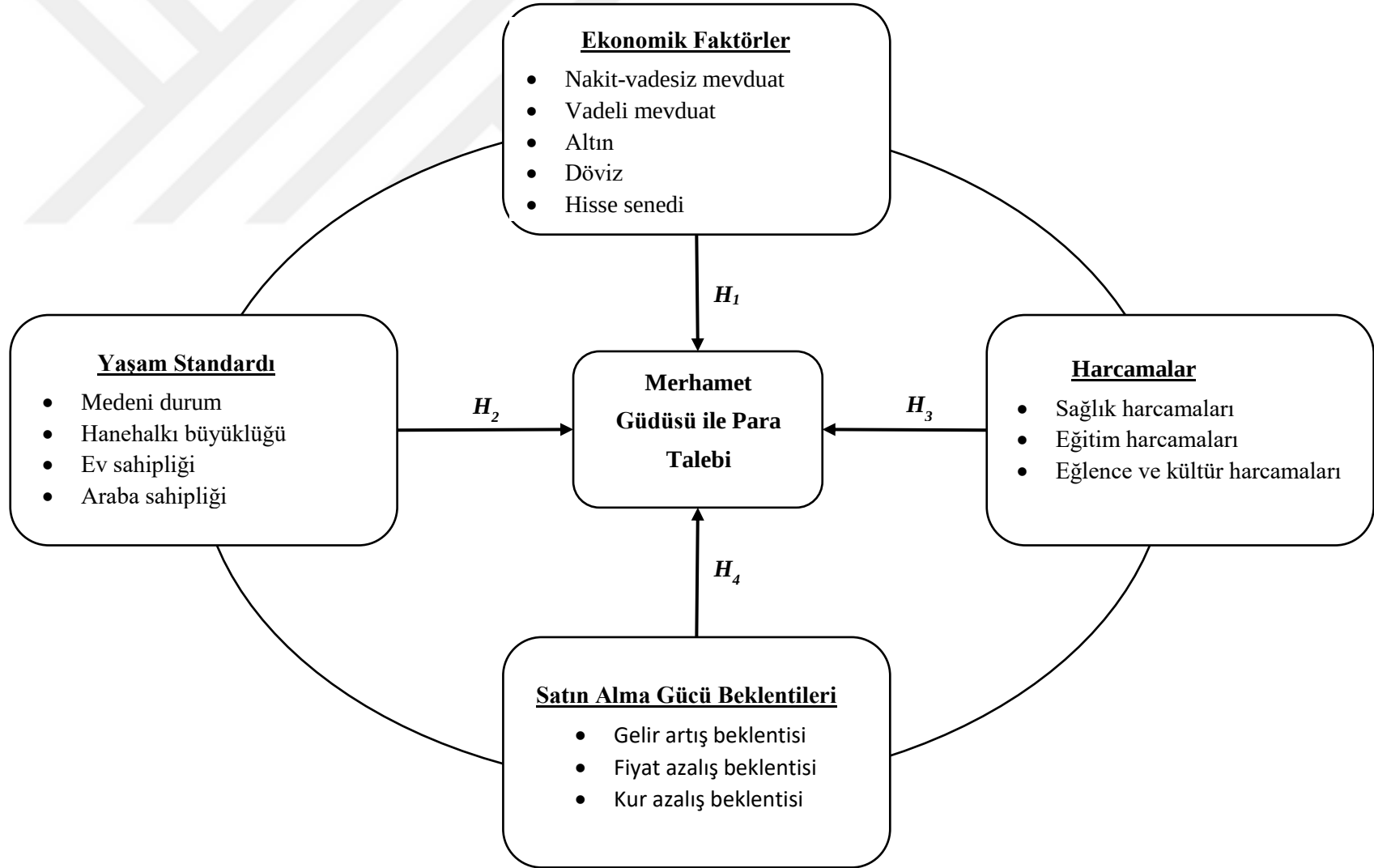
Araştırma modeli oluşturulurken, öncelikli olarak belirlenen modele yönelik faktör, güvenirlik ve yol analizleri yapılmış olup, model uyumluluğu sağlamayan değişkenler modelden çıkarılmıştır. Bu nedenle, EK-1’de paylaşılan anket formunda sorulan bütün soruların cevapları bu çalışma kapsamında değişken olarak kullanılamamıştır.

Araştırma modelinde bağımsız değişkenler 4 faktörden oluşmaktadır. Bağımlı değişken ise bir önceki aşamada analiz edilen merhamet güdüsü ile para talebidir. Dolayısıyla, belirlenen faktörlerden hangilerinin merhamet güdüsü ile para talebini etkilediğine yönelik bir analiz yapılacaktır. Oluşturulan modelde faktörler; yaşam standardı, ekonomik faktörler, satın alma gücü beklentileri ve harcamalardan oluşmaktadır. Her faktör kendi içinde bağımsız değişkenler barındırmaktadır. Belirlenen faktörlerin hangi değişkenlerden oluştuğu, değişkenlerin nasıl hesaplandığı ve değişkenlerin oluşturduğu her bir faktörün güvenirlik analizleri sonuçlarına, ilgili başlık altında yer verilecektir. Faktörlere ilişkin hipotezler, her bir faktörün altında belirtilecektir. Bu kapsamda oluşturulan araştırma modeli Şekil 5’te gösterilmiştir.

Faktörlerin güvenirlik analizi yapılırken, Cronboach’s Alpha değerleri dikkate alınacaktır. Bu değer, ölçek içindeki iç tutarlılığı göstermektedir. İç tutarlılık, bir testteki tüm maddelerin aynı kavramı veya yapıyı, ne ölçüde ölçtüğünü ve dolayısıyla testteki maddelerin birbirleriyle olan ilişkisiyle bağlantılı olduğunu ifade etmektedir (Tavakol ve Dennick, 2011:53). Güvenirlik (α) katsayısına bağlı olarak ölçek aşağıdaki gibi yorumlanmaktadır (Kalaycı, 2018: 405);

- “ $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenirliği düşüktür,
- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir,dir,
- $0,80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.”

Şekil 5: Araştırma Modeli

4.5.2. Merhamet Güdüsü ile Para Talebi

Merhamet güdüsü ile para talebi, YEM analizinin bağımlı değişkenidir. Merhamet güdüsü ile para talebi eşitliğinde, EKK analizinden çıkan sonuçlara göre anlamlı olarak kabul edilen gelir, paranın getirisi ve merhamet leği değişkenleri, YEM analizinin bağımlı değişkenlerini oluşturacaktır.

EKK analizinden farklı olarak gelir değişkeni bu aşamada kategorik kullanılmıştır. Kategorik şekilde kullanılmasının sebebi, harcama değişkenlerinin gelire oranlanmış olmasından dolayı oluşabilecek istatistiki problemi önlemek içindir. Gelir değişkeninin kullanımı Tablo 19’da gösterildiği gibidir. Belirlenen kategoriler anketin doldurulduğu tarihe göre hesaplanmıştır.

Tablo 19: Gelir Değişkeninin Kullanımı

Değişken	Kısaltması	Hesaplanması
Gelir kategorik	y_k	Asgari cret ve altı için 1, Asgari cret st-Açlık sınırı (dahil) arası 2, Açlık sınırı st- Yoksulluk sınırı arası 3, Yoksulluk sınırı ve üstü için 4.

4.5.2.1. Ekonomik Faktörler

Ekonomik faktörler, bireylerin elinde bulundurduğu nakit-vadesiz mevduat, vadeli mevduat, hisse senedi, altın ve döviz değişkenlerinden oluşmaktadır. Bu değişkenlerin toplam para talebine oranı alınmıştır. Altın ve döviz değişkeni anketin doldurulduğu gündeki altın ve döviz kuru baz alınarak Türk Lirasına çevrilmiş ve ilgili değişkenlere kendi içlerinde logaritmik dönüşüm uygulanmıştır.

Tablo 20: Ekonomik Faktörler

Değişken	Kısaltması	Hesaplanması
Nakit ve vadesiz mevduat	e_cash	Toplam para talebine oranlanmıştır.
Vadeli mevduat	e_time	
Hisse senedi	e_stock	
Altın	e_gold	
Döviz	e_exchange	

Ekonomik faktörlere ilişkin güvenirlik analizi, Cronboach’s Alpha değeri; ,906’dır. Bu ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu anlamına gelmektedir. Ekonomik faktörlere ilişkin kurulan hipotez;

$$H_1 = \text{Ekonomik faktörler merhamet güdüsüyle para talebi üzerinde doğrudan etkilidir.}$$

4.5.2.2. Yaşam Standardı

Yaşam standardı faktörü altında incelenen değişkenler, medeni durum, hanehalkı büyüklüğü, ev sahipliği ve araba sahipliğidir. Ev sahipliği ve araba sahipliği değişkenlerinin doğrudan yaşam standardı üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, literatür kapsamında para talebi analizlerinde kullanılan, medeni durum ve hanehalkı büyüklüğü de yaşam standardı üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 21: Yaşam Standardı Faktörü

Değişken	Kısaltması	Hesaplaması
Medeni durum	y_mrd	Bekar ise 1, Boşanmış - dul ise 2, Evli ise 3.
Hanehalkı büyüklüğü	y_household	Hanedeki çocuk sayısı
Ev sahipliği	y_house	Ev sahibi değilse 0, Ev sahibi ise 1.
Araç sahipliği	y_car	Araba sahibi değilse 0, Araba sahibi ise 1.

Yaşam standardı faktörüne ilişkin güvenilirlik analizi, Cronboach's Alpha değeri; ,656'dır. Bu ölçeğin oldukça güvenilir olduğu anlamına gelmektedir. Faktöre ilişkin kurulan hipotez:

$H_2 = \text{Yaşam standardı faktörleri merhamet güdüsüyle para talebi üzerinde doğrudan etkilidir.}$

4.5.2.3. Harcamalar

Harcamalar faktörü altında üç değişken ele alınmıştır. Bunlar; eğitim, sağlık ve eğlence ve kültür harcamalarıdır. İlgili değişkenler gelire oranlanmıştır. Ekonometrik problemlere yol açmaması için elde edilen sonuçlara logaritmik dönüşüm uygulanmıştır.

Tablo 22: Harcamalar Faktörü

Değişken	Kısaltması	Hesaplaması
Eğitim harcamaları	h_edu	Tüm harcamama kalemleri gelire oranlanmıştır.
Sağlık harcamaları	h_health	
Eğlence ve kültür harcamaları	h_culter	

Bu faktörüm Cronboach's Alpha değeri ,609'dur. Bu ölçeğin oldukça güvenilir olduğu anlamına gelmektedir. Bu faktöre ilişkin kurulan hipotez:

$H_3 = \text{Harcama faktörleri merhamet güdüsüyle para talebi üzerinde doğrudan etkilidir.}$

4.5.2.4. Satın Alma Gücü Beklentileri

Satın alma gücünü etkileyen değişkenler olarak gelir seviyesi, fiyatlar genel düzeyi ve kur düzeyi gösterilebilir. Bu değişkenlerden hareketle satın alma gücü beklentileri analize dahil edilmiştir. Analize dahil edilen bu değişkenler 5’li likert ölçek şeklindedir. Anket içinde 5’li ölçek “kesinlikle azalır, azalır, değişmez, artar, kesinlikle artar” şeklindedir. Fakat, satın alma gücü olarak tanımlanan bu faktör için, fiyatlar genel düzeyi beklentisi ve kur beklentisi sorularının ters ölçeği kullanılmıştır. Nitekim, satın alma gücü beklentisi içinde gelirden bir artış beklenmesi, satın alma gücü beklentisinde bir artış olacağı anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, fiyatlar genel düzeyinde ve kurda beklenen bir artış, satın alma gücü beklentisinde bir azalmaya sebep olacaktır. Dolayısıyla, beklentilerin aynı yönlü olması, yorumlanabilmesi adına kolaylık sağlayacaktır. Bu değişkene ait kodlama Tablo 23’te gösterilmiştir.

Tablo 23: Satın Alma Gücü Beklentisi

Değişken	Kısaltması	Hesaplaması
Gelir artış beklentisi	sag_wage	Kesinlikle azalır 1, Azalır 2, Değişmez 3, Artar 4, Kesinlikle artar 5.
Fiyat azalış beklentisi	sag_price	Kesinlikle azalır 5, Azalır 4,
Kur azalış beklentisi	sag_exchange	Değişmez 3, Artar 2, Kesinlikle artar 1.

Bu faktörün Cronbach’s Alpha değeri ,694’tür. Bu değer ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu faktöre ilişkin kurulan hipotez;

$H_4 = \text{Satın alma gücü beklentileri merhamet güdüsüyle para talebi üzerinde doğrudan etkilidir.}$

Yapısal eşitlik modellemesi kapsamında kullanılacak olan değişkenlere ait ortalama değer, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerine Tablo 24’te tanımlayıcı istatistikler başlığı altında yer verilmiştir.

Tablo 24: Tanımlayıcı İstatistikler

	Gözlem	Minimum Değer	Maksimum Değer	Ortalama	Std. Sapma
y_k	461	1	4	3,15	,544
i_own	461	-2,303695587278073	-1,016341174013086	-1,477104059527820	,113049730005083
mscale	461	1,895833333333333	5,000000000000000	3,727449385394070	,777436263735956
e_cash	461	-,102033868419238	2,191636801733970	,709110669589669	,294011016823461
e_time	461	,031393928945522	,954822867380031	,543560568966358	,207182309352010
e_stock	461	-,035072291379533	1,069598949431790	,739854178980273	,129846804343990
e_gold	461	-,036528528037247	1,143463470117465	,565849935309213	,211386006123549
e_exchange	461	-,037904328252972	1,684427646545592	,590197844619794	,234739645703316
y_house	461	0	1	,51	,500
y_car	461	0	1	,73	,445
y_mrd	461	1	3	2,56	,810
y_household	461	0	8	1,34	1,247
h_health	461	-4,322219294733919	,113943352306837	-1,538706795262443	,555353022195385
h_culter	461	-4,322219294733919	-,054357662322593	-1,325278203908267	,432301570664029
h_edu	461	-4,322219294733919	,000000000000000	-1,226840692186968	,502607804808258
sag_wage	461	1,00	5,00	2,8829	1,20477
sag_price	461	1,00	5,00	4,3471	,99615
sag_exchange	461	1,00	5,00	4,1952	1,06977
Valid N (listwise)	461				

4.5.3.Faktör Analizi

Faktör analizi, gözlemlenen değişkenler arasında ilişkilerden (korelasyon veya kovaryans) yola çıkmaktadır. Yüksek korelasyona sahip ölçümler muhtemelen aynı faktörlerden etkilenirken, göreceli olarak korelasyonsuz olanlar muhtemelen farklı faktörlerden etkilenmektedir (DeCoster, 1998: 1). Değişkenler arası korelasyonu yüksek olanlar aynı faktör altında toplanmaktadır. Aynı faktör altında toplanan değişkenlerin, aynı yapıyı ölçtüğü düşünülmektedir. Faktör analizinin uygunluğu, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's Test istatistiği sonucuna bakarak yorumlanmaktadır.

KMO testi için istatistiki değerinin; 0.8 ve 1 arasında olması durumunda örneklemin faktör analizi için yeterli olduğu, 0.7 ve 0.79 arasında ise orta düzeyde olduğu, 0.6 ve 0.69 arasında vasat olduğu, 0.6'nın altında değerlerin yetersiz olduğu, 0,5'den küçük olması durumunda ise uygun olmadığı sonuçlarına varılmaktadır (Shrestha, 2021: 6). Barlett's test istatistik değerinin ise 0.05'den küçük olması gerekmektedir (Rusuli vd., 2013: 233). Analiz sonuçlarına göre KMO test istatistik değeri; 0.758, Barlett's test istatistik değeri ise 0.000 çıkmıştır. Çıkan sonuçlara göre belirlenen faktörler Tablo 25'te gösterilmiştir.

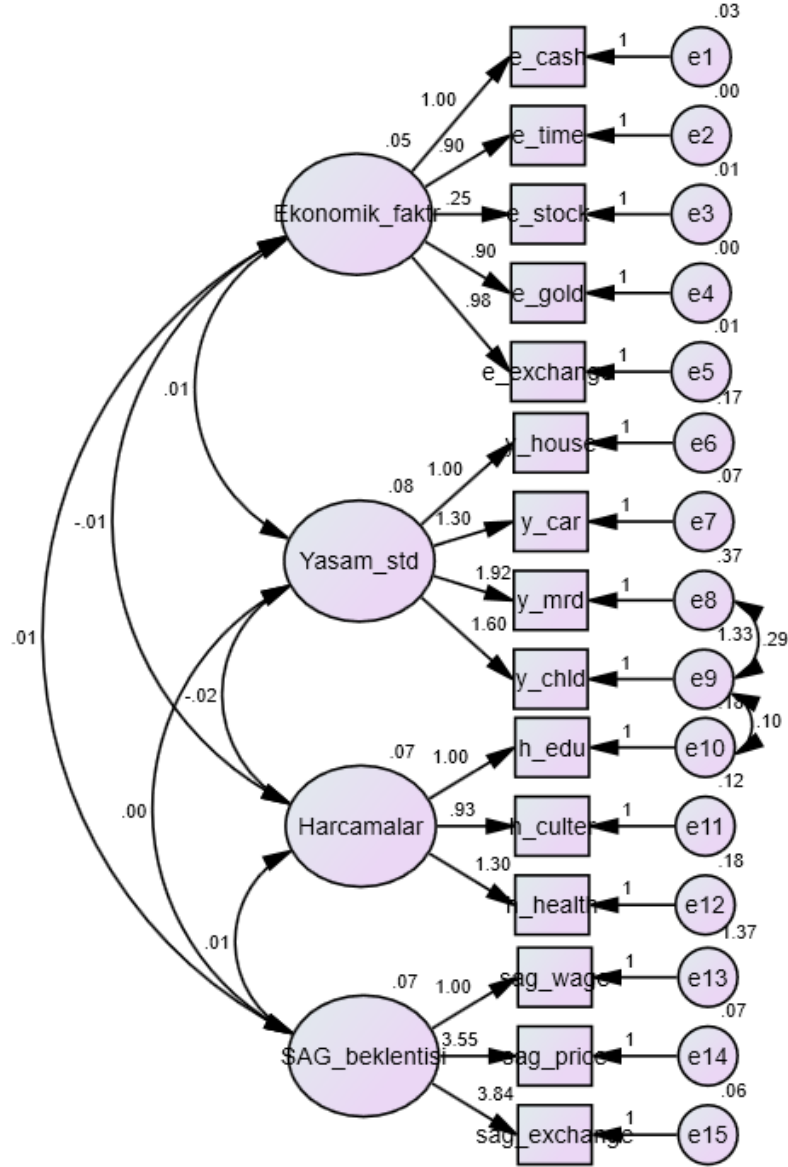
Tablo 25: Değişkenlerin Faktör Dağılımı

Değişkenler	Ekonomik Faktörler	Yaşam Standardı	Harcamalar	SAG Beklentileri
e_time	,965			
e_gold	,951			
e_exchange	,951			
e_cash	,849			
e_stock	,488			
y_mrd		,829		
y_car		,765		
y_household		,689		
y_house		,640		
h_health			,765	
h_edu			,765	
h_culter			,694	
sag_price				,941
sag_exchange				,934
sag_wage				,413

YEM analizi yapılmadan önce yapılacak olan son analiz ise Doğrulamalı Faktör Analizidir (DFA). Doğrulamalı faktör analizi, model uyumluluğunu test etmek ve gerekli düzenlemeleri yapmak

için uygulanmaktadır. Bu düzenlemeler; aralarında yüksek ilişki çıkan değerlerin belirlenmesi, değişkenler arası etkileşim olması mümkün ise kovaryansların çizimi, gerekirse değişken çıkarılması aşamalarını içermektedir. Ölçüm modeline ilişkin DFA analizi Şekil 6’da gösterilmiştir.

Şekil 6: Ölçüm Modeli DFA Analizi

Ölçüm modeline ilişkin DFA her bir faktörün birbiri ile ilişkisini ve her faktörün altında ki dışsal değişkenlerin faktör üzerindeki ağırlıklarını hesaplamaktadır. Dolayısıyla, çizilen yol şeması vasıtasıyla, merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörler hesaplanabilmektedir. DFA sonuçlarına göre; medeni durum ve hanehalkı büyüklüğü (e8 ve e9), hanehalkı büyüklüğü ve eğitim harcamaları (e9 ve e10) arasında yüksek ilişki çıkmıştır. Medeni durum ve hanehalkı büyüklüğü sayısı arasında bağlantı çıkması beklenilebilen bir durumdur. Ayrıca hanehalkı büyüklüğünün, çocuk sayısı arttıkça artacağı düşüncesiyle eğitim harcamalarının artması da beklenen bir durum olarak kabul

edilebilir. Teorik olarak ilişkisi uygun bulunan bu değişkenler arasında kovaryans çiziminde bir problem olmadığı düşünülmektedir.

DFA modelinde faktörler arası çizilen kovaryanslar, faktör ilişkilerini temsil etmektedir. Faktörlerin birbirleri ile olan ilişkileri, model tahmini için ön bilgi niteliği taşımaktadır. Faktörlere ilişkin korelasyonlar Tablo 26’da gösterilmiştir. Bu inceleme sonucunda; ekonomik faktörler ile yaşam standardı, ekonomik faktörler ve satın alma gücü beklentileri arasında, harcamalar ile yaşam standardı arasında, son olarak harcamalar ve satın alma gücü beklentileri arasında ilişkiler belirlenmiştir.

Tablo 26: Faktörler Arası Korelasyon

	(1)	(2)	(3)	(4)
Ekonomik faktörler(1)	1			
Yaşam standardı(2)	,013***	1		
Harcamalar(3)	-,016	-,015***	1	
SAG beklentisi(4)	,014***	-,004	,008*	1

Açıklama: Tabloda yer alan ***, **, * sembolleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesindeki anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

- Ekonomik faktörler ile yaşam standardı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Bu demektir ki, ekonomik faktörlerde meydana gelen bir artış, yaşam standardının da bir artışa sebep olmaktadır. Ekonomik faktörlerin serveti temsil ettiği düşünüldüğünde, servette meydana gelen bir artış, kaçınılmaz olarak yaşam standartlarında da bir artışa sebep olacaktır.

- Ekonomik faktörler ile anlamlı düzeyde ilişkili olan bir diğer faktör ise satın alma gücü beklentisidir. Bu sonuca göre ekonomik faktörlerde meydana gelen bir artış, satın alma gücü beklentisinde pozitif yönlü bir etki yaratmaktadır. Ekonomik faktörler bir önceki maddede olduğu gibi servet olarak ele alındığında, servet arttıkça geleceğe yönelik beklentilerinde olumlu yönde arttığı, servet oranı azaldıkça beklentilerinde azaldığı söylenebilir. Özetle, içinde bulunulan ekonomik durumun, bireylerin beklentilerini o yönde etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

- Harcamalar ve yaşam standardı arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki çıkmıştır. Burada çıkan negatif yönlü ilişkinin sebebi harcama kalemlerinin hesaplanırken gelire oranlanmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü, yaşam standardı faktörünü etkileyen en önemli değişken ilerleyen bölümde de gösterileceği üzere gelirdir. Gelir arttıkça yaşam standardının artması beklenen bir durumdur. Ayrıca anket cevapları incelendiğinde, katılımcıların harcama kalemleri arasında çok büyük farklar yoktur. Fakat buna karşılık gelir değişkenleri arasında farklar daha fazladır. Dolayısıyla gelirden meydana gelen değişim, harcama kalemlerinde meydana gelen değişimden fazladır. Bu durum oransal olarak bir azalmaya sebep olmaktadır.

• Satın alma gücü beklentisi ve harcamalar arasında ki ilişki de pozitif yönlü bulunmuştur. Fakat anlamlılık düzeyi düşüktür. Çıkan sonuca göre, satın alma gücü beklentisinin pozitif olması, yapılan harcamaları arttırmaktadır. Geleceğe yönelik olumlu beklentiler, bugün yapılan harcamaların artmasına sebep olmaktadır. Nitekim gelecek için gelirden bir artış beklenmesi, harcama kalemlerinde bir artışa sebep olabilir. Satın alma gücünün artacağı düşüncesi, ihtiyat güdüsü ile para talebini azaltırken, diğer yandan harcamaların dahil edilebileceği işlem güdüsü ile olan para talebini arttırabilmektedir.

Ölçüm modeline ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları incelenirken, model uyumluluğunun da incelenmesi gerekmektedir. Model uyumluluğu için sınır değerler Tablo 27’de gösterilmiştir (Baday Yıldız vd., 2021:265). Belirlenmiş olan sınır değerler doğrultusunda modelden elde edilen değerler aynı tablo içinde incelenmiştir. X^2/df test istatistiği kabul edilebilir uyum, GFI (Goodness of Fit Index) iyi uyum, CFI (Comparative Fit Index) iyi uyum, RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) iyi uyum olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 27: DFA Model Uyum Sonuçları

Model Uyum İstatistikleri	DFA Sonuçları	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
x^2/df	2.064	$0 < CMIN/DF \leq 2$	$2 < CMIN/DF \leq 3$
GFI	.955	$.95 \leq GFI \leq 1$	$.90 \leq GFI < .95$
CFI	.980	$.97 \leq CFI \leq 1$	$.95 \leq CFI < .97$
RMSEA	.048	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$

Kaynak: Baday Yıldız, 2021:265 ve Yazar hesaplamaları

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin model uyum istatistikleri Tablo 26’da karşılaştırılmıştır. Aynı karşılaştırma yapısal eşitlik modeli analiz edilirken de yapılacaktır. Dolayısıyla model sonucunda bu değerlerde değişimler meydana gelecektir.

YEM analizine geçilmeden önce son olarak Tablo 28’de faktörlere ilişkin bulgular verilmiştir. Faktörleri oluşturan değişkenler ve bu değişkenlerin faktör yükleri gösterilmiştir. Görüldüğü üzere, faktör yükleri ,40’tan yüksektir. Dolayısıyla her bir faktör altında bulunan değişkenlerin, her birinin aynı gizil yapıyı ölçtüğü söylenebilmektedir. Faktörlerin Cronboach’s Alpha değerlerinin hepsi ,60’ın üzerindedir. Bu sonuçlar güvenilirlik analizi için yeterli görülmektedir. Oluşturulan modelde açıklanan varyans da %65,9 olarak hesaplanmıştır.

YEM analizi için yapılması gereken tüm analizler yapılmış ve bu kapsamda gerekli istatistiki değerlere yer verilmiştir.

Tablo 28: Faktörlere İlişkin Bulgular

Faktörler	Değişkenler	Faktör Yükleri	Cronboach's Alpha	Açıklanan Varyans %
<i>Ekonomik Faktörler</i>	Nakit ve vadesiz mevduat (e_cash)	,849	,906	25,272
	Vadeli mevduat (e_time)	,965		
	Hisse senedi (e_stock)	,488		
	Altın (e_gold)	,951		
	Doviz (e_doviz)	,951		
<i>Yaşam Standardı</i>	Ev (y_house)	,640	,656	15,110
	Araba (y_araba)	,765		
	Medeni durum (y_mrd)	,829		
	Hanehalkı büyüklüğü (y_household)	,689		
<i>Harcamalar</i>	Eğitim harcamaları (h_edu)	,765	,609	11,400
	Sağlık harcamaları (h_health)	,765		
	Eğlence ve kültür harcamaları (h_culter)	,694		
<i>Satın Alma Gücü Beklentileri</i>	Gelir beklentisi (sag_gelir)	,413	,694	14,153
	Fiyat beklentisi (sag_price)	,941		
	Kur beklentisi (sag_exchange)	,934		
Kümülatif Açıklanan Varyans				65,935
<u>Diğer İstatistiki Değerler</u>				
KMO	,758			
Barlett's Test	,000			
df	66			
Chi Squared	4361			
Gözlem Sayısı	461			

4.5.4.Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Analiz Sonuçları

Bağımlı değişkeni merhamet güdüsü ile para talebi, faktörleri ise ekonomik faktörler, yaşam standardı, satın alma gücü beklentileri ve harcamalar olan YEM'e ilişkin model uyumluluğu sonuçları Tablo 29'da gösterildiği gibi kabul edilebilir düzeydedir. Model uyumluluğunun sağlanmasının ardından YEM analizine geçilmiştir. YEM analiz sonuçlarına Tablo 30'da yer verilmiştir.

Tablo 29: Model Uyumluluk Sonuçları

Model/Uyumluluk İstatistikleri	Değer	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/df	2.307	$0 < CMIN/DF \leq 2$	$2 < CMIN/DF \leq 3$
GFI	.937	$.95 \leq GFI \leq 1$	$.90 \leq GFI < .95$
CFI	.965	$.97 \leq CFI \leq 1$	$.95 \leq CFI < .97$
RMSEA	.053	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$

Kaynak: Yıldız Baday vd., 2021:265 – Analiz Sonuçları

Tablo 30: YEM Analiz Sonuçları

		Std.Estimate	S.E.	C.R.	P
MGpara_talebi <---	Ekonomik_faktor	.133	.080	1.967	.049**
MGpara_talebi <---	Yasam_standardı	.534	.111	3.896	<.000***
MGpara_talebi <---	Harcamalar	-.207	.082	-2.649	.008**
MGpara_talebi <---	SAG_beklentisi	.100	.058	1.704	.088*
e_cash <---	Ekonomik_faktor	.772			
e_time <---	Ekonomik_faktor	.987	.036	25.342	<.000***
e_stock <---	Ekonomik_faktor	.432	.026	9.470	<.000***
e_gold <---	Ekonomik_faktor	.964	.037	24.500	<.000***
e_exchange <---	Ekonomik_faktor	.950	.041	24.012	<.000***
y_house <---	Yasam_standardı	.660			
y_car <---	Yasam_standardı	.729	.126	7.789	<.000***
y_mrd <---	Yasam_standardı	.613	.202	7.435	<.000***
y_chld <---	Yasam_standardı	.335	.236	5.324	<.000***
h_edu <---	Harcamalar	.506			
h_culter <---	Harcamalar	.585	.146	6.782	<.000***
h_health <---	Harcamalar	.674	.226	6.488	<.000***
sag_wage <---	SAG_beklentisi	.226			
sag_price <---	SAG_beklentisi	.969	.727	4.885	<.000***
sag_exchange <---	SAG_beklentisi	.970	.803	4.751	<.000***
mscale <---	MGpara_talebi	.344			
y_k <---	MGpara_talebi	.855	.406	4.279	<.000***
i_own <---	MGpara_talebi	-.021	.023	-.381	.703

Açıklama: Tabloda yer alan ***, **, * sembolleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesindeki anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

YEM analiz sonuçlarına göre elde edilen bulgular şu şekilde değerlendirilebilir:

Kurulan hipotezlerde, yokluk hipotezi olan H_0 reddedilir. H_1 , H_2 , H_3 ve H_4 kabul edilir. Buradan ekonomik faktörlerin, yaşam standartlarının, harcamaların ve satın alma gücü beklentilerinin merhamet güdüsü ile para talebini etkilediği sonucuna varılmaktadır. Analizin birinci aşamasında bağımsız değişken olan gelir ve merhamet güdüsü değişkenleri, EKK analizinde olduğu gibi, pozitif ve anlamlı bir ilişki sergilerken, paranın getirisi negatif fakat anlamsız bir ilişki sergilemektedir. EKK analizinde paranın getirisi anlamlı çıkarken, diğer faktörlerin analize dahil edilmesi ile anlamsız duruma gelmiştir. Paranın kendi getiri oranı değişkeninin teori ile uyuşan en önemli noktası para talebi ile negatif bir ilişki içinde olmasıdır. Parayı elde tutmanın maliyeti paranın getirisidir. Dolayısıyla, paranın getirisi arttıkça elde tutulan para miktarı azalmaktadır.

Merhamet güdüsü ile para talebi, faktörler bazında incelendiğinde:

- Ekonomik faktörler, merhamet güdüsü ile para talebini etkilemektedir ve bu etkinin yönü pozitiftir. Ekonomik faktörlerde meydana gelen bir birimlik artış, merhamet güdüsü ile para talebini (,133) oranında arttırmaktadır. Bu durum beklenen bir sonuçtur. Çünkü ekonomik faktörleri oluşturan; nakit, vadesiz mevduat, vadeli mevduat, hisse senedi, altın ve döviz değişkenleridir. Bu değişkenlerde meydana gelen bir artışın merhamet güdüsü ile para talebini arttırması muhtemeldir. Nitekim meydana gelen bir azalış da, merhamet güdüsü ile para talebinde bir azalmaya neden olacaktır.
- Merhamet güdüsü ile para talebini en çok etkileyen faktör ise yaşam standartlarıdır. Yaşam standartlarında meydana gelen bir birimlik pozitif bir artış, merhamet güdüsü ile para talebini (,534) oranında arttırmaktadır. Bu sonuçlara göre bir karşılaştırma yapılacak olursa, örneğin; yaşam standartları faktörünün değişkenlerinden biri olan ev sahipliği ile merhamet güdüsü ile para talebi ele alındığında, ev sahibi olan kişilerin olmayanlara göre daha fazla merhamet güdüsü ile para talep ettiği sonucuna ulaşılabacaktır. Ev ve araba sahipliği değişkenleri, her ne kadar bireyin yaşam standartları faktörü altında ele alınsa da, ekonomik faktörler ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, bir önceki madde de ekonomik faktörlerin merhamet güdüsü ile para talebini pozitif yönlü etkilediği sonucu, bu sonucu destekler niteliktedir.
- Merhamet güdüsü ile para talebini negatif yönlü etkileyen tek faktör, harcamalardır. Şöyle ki, harcamalarda meydana gelen bir birimlik bir artış, merhamet güdüsü ile para talebini (-,207) oranında azaltmaktadır, ya da tam tersi.

- Satın alma gücü beklentisi, merhamet güdüsü ile para talebini (,100) etkilemektedir. Satın alma gücü beklentilerinde meydana gelen bir birimlik artış (burada artış, olumsuzdan olumluya doğrudur), merhamet güdüsü ile para talebini 0,100 birim arttırmaktadır. Beklentilerin olumlu yönde olması, geleceğe yönelik kaygıları azaltmaktır. Bu durumun da, merhamet güdüsü ile para talebini pozitif etkilemesine sebep olabileceği düşünülmektedir.

Analizin ilk aşamadaki EKK analizinde bağımlı değişken olarak ele alınan, aynı zamanda ikinci aşamada ki YEM analizinde Merhamet güdüsü ile para talebi gizil değişkenini oluşturan; gelir, paranın kendi getiri oranı ve merhamet güdüsü değişkenlerinin diğer faktörler ile olan etkileşimleri Tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31: Gelir, Paranın Kendi Getiri Oranı ve Merhamet Güdüsü Üzerinden Toplam Etkiler

	SAG_beklentisi	Harcamalar	Yasam_standardı	Ekonomik_faktor
i_own	-.001	.002	-.004	-.001
y_k	.171	-.378	.752	.272
mscale	.098	-.217	.433	.157

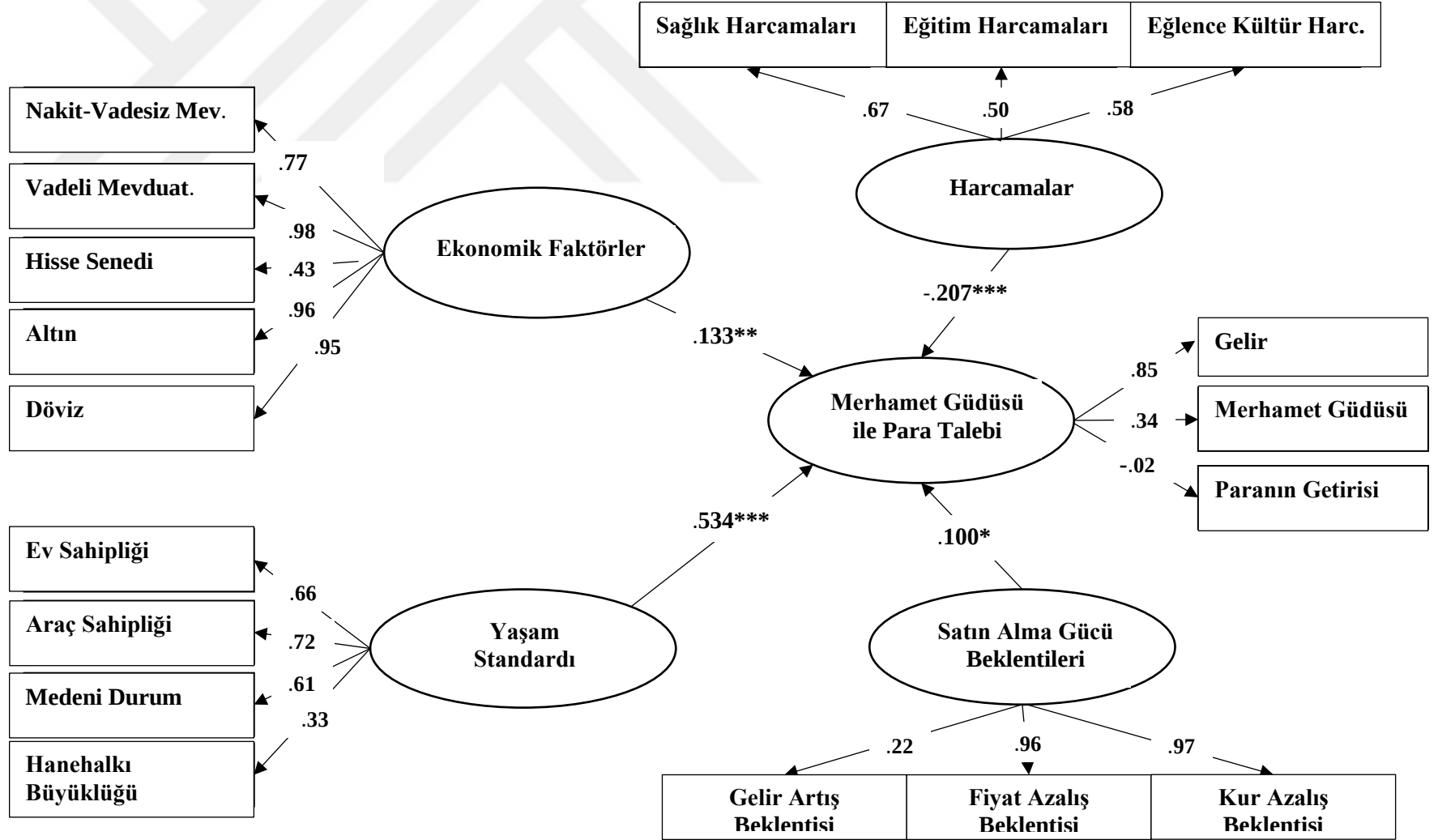
- *Paranın kendi getiri oranının* diğer faktörler üzerindeki etkisi incelendiğinde, bu etkinin çok düşük seviyelerde olduğu söylenebilir. Fakat, etkileşimin yönüne bakıldığında, faiz oranındaki artışın satın alma gücü beklentilerinde, yaşam standartlarını ve ekonomik faktörlerde bir azalışa sebep olduğu görülmektedir. Pozitif yönlü olduğu tek faktör harcamalardır. Parayı elde tutmanın maliyetinde meydana gelen bir artış, harcamaları arttırmaktadır sonucuna ulaşılabilir. Parayı elde tutmanın maliyeti arttıkça insanlar parayı elde tutmaktan vazgeçecektir. Dolayısıyla insanlar elde tutmaktan vazgeçtikleri parayı yatırımlara yönlendirebileceği gibi bu parayı harcamayı da seçebilirler.
- *Gelir* değişkeninin en çok yaşam standardını (,752) etkilediği görülmektedir. Gelir düzeyi arttıkça yaşam standartları da artmaktadır. Gelirin pozitif yönlü etkilediği (,272) bir diğer faktör ise ekonomik faktörlerdir. Gelir düzeyi arttıkça, elde tutulan finansal varlıklar da artmaktadır. Gelirin pozitif yönlü etkileşimde olduğu son faktör ise satın alma gücü beklentisidir (,171). Buradan gelir düzeyi arttıkça, beklentilerin de olumlu yöne doğru hareket ettiği sonucu çıkartılabilir. Harcamalar ve gelir düzeyi arasında ise (-,165) negatif bir ilişki çıkmaktadır. Bunun sebebi, bir önceki bölümde de belirtildiği üzere harcama kalemlerinin gelire oranlanmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, geliri 1000 lira olan bir kişinin 100 liralık sağlık harcaması yapması durumunda, %10 düzeyinde bir sağlık harcaması çıkmaktadır. Fakat geliri 10000 lira olan bir kişinin, 100

liralık sağlık harcamasında bulunması durumunda, %1'lik bir harcama olarak hesaplanmaktadır. Nitekim, anket cevaplarına bakıldığında, katılımcılar arasında harcama kalemlerinde çok büyük farklar görölmemektedir. Buna karşılık gelir düzeyleri arasında belirgin farklar bulunmaktadır.

- *Merhamet güdüsü* değişkeninin yaşam standartları, ekonomik faktörler, satın alma gücü beklentileri ve harcama faktörleri ile olan ilişkileri incelendiğinde, yaşam standartları (0,448) ve ekonomik faktörler (0,56) ile pozitif yönlü bir ilişki içinde olduğu görölmüştür. Bu durumda, yaşam standartları ve ekonomik faktörlerin düzeyi arttıkça merhamet güdüsünün de arttığı sonucuna ulaşılabilir. Merhamet güdüsü ile satın alma gücü beklentileri arasında da aynı yönlü bir ilişki görölmektedir (0,098). Satın alma gücü beklentisi arttıkça, merhamet güdüsünün de arttığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Harcamalar ve merhamet güdüsü ilişkisine bakıldığında aralarında negatif yönlü (-0,068) bir ilişki olduğu görölmektedir. Bu durum sağlık, eğitim ve eğlence harcamalarının gelirdeki payı arttıkça, merhamet güdüsünde bir azalma meydana geldiğini işaret etmektedir.

Sonuç ve öneriler bölümüne geçmeden önce, Şekil 7'de yapısal eşitlik modellemesinin sonuçları yol diyagramı üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 7: Yol Diyagramı

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmanın ilk bölümünde belirlenen hedefleri gerçekleştirebilmek adına para talebi modelleri, merhamet kavramı ve ilgili literatür incelenmiştir. Yapılan bu çalışmaların devamında hedeflendiği üzere;

- Para talebi modeline yeni bir değişken eklenerek yeni bir para talebi modeli geliştirilmiştir.
- Para talebine merhamet güdüsü ilave edilerek, para talebine davranışsal bir boyut kazandırılmıştır.
- Oluşturulan para talebi modeli EKK yöntemi kullanılarak analiz edilmiş ve merhamet güdüsü ile para talebinin olduğu ortaya koyulmuştur.
- Son olarak merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörler belirlenmiştir.

Yapılan analiz doğrultusunda *gelir*, *paranın kendi getiri oranı* ve *merhamet güdüsü*, analizin ilk aşamasında yani reel para talebinin bağımlı değişken olduğu EKK analizinde, anlamlı çıkan bağımsız değişkenlerdir. Bu değişkenler YEM analizinde merhamet güdüsü ile para talebi gizil değişkenini oluşturan değişkenlerdir. Belirlenen değişkenlerden *gelir*, incelenen modellere benzer şekilde pozitif yönlü ve anlamlı bir değişken olarak çıkmıştır. Nitekim kurulan teorilerde bu yöndedir.

Paranın kendi getiri oranı her iki analize göre de negatif katsayılı çıkmıştır (birinci analizde anlamlı, ikinci analizde anlamsız). Bu sonuç, reel para talebi modellerinde kabul edilen bir durumdur. Gerek makro iktisatta, gerek mikro iktisatta kurulan teoriler paranın getiri oranı (faizi), dolayısıyla da elde tutulma maliyeti arttıkça, elde tutulma oranının düşeceği yönündedir. Laumas ve Williams (1983), Attonasi vd. (1998) ve Bayram ve Uca (2019) analiz sonuçlarına benzer şekilde paranın kendi getiri oranını/faizi negatif olarak hesaplamışlardır. Bu sonuçların aksine Pesek(1963), Drescher (1977) ve Bomberger (1993) analizlerinde bu değişkeni pozitif olarak bulmuşlardır. Bunlara ek olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus ise reel para talebinde paranın kendi getiri oranı anlamlı bir değişken olarak hesaplanırken, merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörlere yönelik yapılan analizde bu değişken anlamsız bir değişken olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla merhamet güdüsü ile talep edilen paranın faiz etkilenmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, merhametli olmanın bir takım kazanımlardan vazgeçildiğini göstermektedir.

Merhamet güdüsü, bu hesaplandığı şekilde diğer para talebi çalışmalarında, para talebi fonksiyonuna dahil edilmediği için tam anlamı ile bir karşılaştırma mümkün olmamıştır. Fakat, bu çalışmada, merhamet güdüsü ile para talebinin başlangıç noktası olarak Tin'in (2010) *miras motifi ile para talebi* gösterilmiştir. Miras motifi ile para talebi denklemindeki miras motifi yerine bu çalışmada merhamet motifi kullanılmıştır. Tin miras motifini, para talebinin anlamlı bir değişkeni olarak hesaplanmıştır. Bireylerin kendisi tüketmek yerine, gelecek nesillere aktarmayı tercih ettiği

para talebine dikkat çeken çalışmasında, miras motifi hayat sigortası sahipliği ile ölçülmüştür. Bunun yanı sıra, Tin'in çalışmasında, miras motifi bir "alturistik davranış" şekli olarak ifade edilmektedir (Tin, 2010: 274). Nitekim, alturistik davranışın kavramsal karşılığı olarak özgecilik ve dolayısıyla da merhamet davranışı gösterilebilir. Bu bilgiler ışığında, bu tez çalışmasının ve Tin'in çalışmasının sonuçlarının birbirleri ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Fakat, Tin miras güdüsünü, hayat sigortası sahibi olunması ve olunmaması durumuna göre ölçmüştür. Bu çalışmada ise merhamet güdüsü, psikoloji alanında kullanılan merhamet ölçeği ile ölçülmüştür. Özetle, iki çalışma arasında sonuçlar benzerlik gösterse de, ölçüm için kullanılan yöntemler ve değişkenler farklılık göstermektedir.

Yapısal eşitlik modeli kapsamında, merhamet güdüsü ile para talebini etkileyen faktörler ele alındığında;

- Ekonomik faktörler arttıkça, merhamet güdüsü ile para talebinin arttığı görülmektedir. Ekonomik faktörler servet veya finansal varlıklar olarak değerlendirildiğinde, para talebi üzerinde etkisi beklenen bir sonuç olarak görülmektedir. Nitekim, ilk analizde reel para talebi denkleminin bağımlı değişkeni, bu finansal varlıkların toplamından oluşturulmuştur. Benzer şekilde, Attonasi vd. (1998) ampirik çalışmasının sonucunda finansal servet arttıkça reel para talebinin arttığını ifade etmiştir.
- Yaşam standartları arttıkça merhamet güdüsü ile para talebinde artış görülmektedir. Yaşam standardına ait değişkenler incelendiğinde; ev ve araç sahipliği değişkenlerini para talebi çalışmasında ele alan Pesek (1963), para talebi ile bu değişken arasında, bu çalışmanın sonucuna benzer şekilde pozitif anlamlılık bulmuştur. Yaşam standardı gizil değişkenini oluşturan diğer değişkenler olan, medeni durum ve hanehalkı büyüklüğü değişkelerinin, analizlerde farklı şekillerde hesaplandığı görülmektedir. Bu çalışmada ise her iki değişkenin yaşam standardını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Medeni durum değişkeni, evli olan kişilerin yaşam standardının daha yüksek olduğu sonucunu göstermektedir. Evli olma durumunda eğer "eş" çalışıyor ise gelir artacak ve dolayısıyla para talebinde de artış yaşanacaktır. Hanehalkı büyüklüğünde yaşanan bir artış aynı şekilde para talebinde bir artışa sebep olacaktır. Nitekim, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda da, medeni durum ve hanehalkı büyüklüğü arasında da yüksek düzeyde bağlantı olduğu gösterilmiştir.
- Satın alma gücü beklentileri incelendiğinde, Pesek (1963) gelir beklentisi ile para talebini bu çalışmanın sonucunda olduğu gibi pozitif yönlü bulmuştur. Kur ve enflasyon *beklentisi* incelenen çalışmalarda değişken olarak kullanılmamıştır. Algan ve Gencer (2011), yaptıkları zaman serisi analizlerinde, kur düzeyi ve enflasyon düzeyi arttıkça para talebinin

azaldığını ifade etmişlerdir. Bu durum beklentilerin, mevcut durumlar ile benzerlik gösterdiğini işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında da enflasyon ve kurun artacağı beklentisi, para talebini üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.

- Son olarak harcama faktörü ele alındığında, incelenen ampirik çalışmalar kapsamında, harcamaların para talebinin değişkeni olarak kullanılmadığı görülmektedir. Bu çalışmadan farklı bir şekilde, Attonasi vd.(1998) çalışmalarında para talebini harcama fonksiyonu üzerinden ele almışlardır. Harcamaları toplayarak para talebinin yerine kullanmışlardır.

Yapılan analizler doğrultusunda merhamet güdüsü ile para talebinin olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca merhamet güdüsü ile para talebinin ekonomik faktörlerden, yaşam standartlarından, satın alma gücü beklentilerinden ve harcamalardan etkilendiği sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda bireyin sahip olduklarını paylaşmak isteyebileceği ve bu seçimi yaparken hisleri ile hareket edebileceği kanısına varılabilir. Bireyin bu davranış şekli aslında bireyin homo-sosyoekonomik olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Elde edilen bulgular örnekleme ilişkin demografik faktörler üzerinde değerlendirilecek olursa;

- Örneklemin %67'sinin eğitim durumunun lisansüstü olması, anketin doğru bir şekilde doldurulduğu fikrini destekler niteliktedir. Ayrıca bu durum lisansüstü eğitim almış olan bireylerin merhamet güdüsü ile para talebinde bulunduğu bir göstergesi olarak kabul edilebilir.
- Örneklemin sadece %17'sinin yoksulluk sınırının üstünde olmasına, dolayısıyla %83'lük büyük bir kısmının yoksulluk sınırının altında olmasına rağmen merhamet güdüsü ile para talebinde bulunduğu belirlenmiştir. Bu durum, gelirin az veya çok olmasının merhamet güdüsünün varlığını etkilemediğini göstermektedir. Gelirin azlığının veya çokluğunun sadece merhamet güdüsü ile para talebinin miktarını etkilediği söylenebilir. Nitekim analizlerden elde edilen bulgular bu yöndedir.

Bu çalışma kapsamında, mevcut para talebi teorilerine yeni bir değişken eklenerek, para talebi teorilerine yönelik yeni bir bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışma vasıtasıyla, para talebi teorisine psikolojik bir faktör eklenerek para talebi multidisipliner bir boyuta taşınmıştır. Bu yönü ile bu çalışma, psikoloji alanında kullanılan merhamet ölçeğinin para talebi boyutunda ve iktisat biliminde kullanıldığı ilk çalışma olmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın, kullanılan yöntemler ve elde edilen bulgular ışığında literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yapılan tez çalışması sonucunda, merhamet güdüsü ile para talebinin varlığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla, elde edilen bulgular ışığında para politikası uygulayıcıları, merhamet güdüsü ile para

talebinin toplam para talebindeki oransal boyutunu sorgulayarak para talebi fonksiyonunu daha sağlıklı tahmin edilebilecek ve böylece para arzını kontrol edebileceklerdir. Teoriden kaynaklı eksikliklerin giderilmesi, politika uygulamalarının etkinliklerini ve beklenen sonuçlarını etkileyebilecektir.

Yapılan saha çalışması sonucu, 486 kişiden 461'inin merhamet güdüsü ile para talebinde bulunduğunu dolayısıyla yardım davranışının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Fakat uluslararası hayırseverlik endeksinde Türkiye'nin puanının 5 üzerinden 2,50-2,99 aralığında olduğu ifade edilmiştir (IUPUI, 2022: 10). Saha çalışmasında elde edilen sonuçlar ile Türkiye'nin uluslararası hayırseverlik puanının örtüşmediği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni olarak, yine aynı raporda Türkiye'de bir dizi gayri resmi hayırseverlik ağı olduğu, fakat gerekli yapılanmaların henüz tamamlanamadığı gösterilmiştir (IUPUI, 2022: 18). Mevcut durum aslında kayıtdışı bir yardımlaşma ağının olduğunu desteklemektedir. Dolayısıyla yardımlaşma ağının boyutunu daha sağlıklı bir şekilde tahmin edebilmek için, bu kaynak aktarımlarının net bir şekilde belirlenmesi, bunun belirlenebilmesi için de uygulamalar geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Gelecek çalışmalara öneriler ve çalışmanın kısıtlarını belirtmeden önce Tablo 32'de para talebini ampirik şekilde inceleyen çalışmalara ait sonuçlar ile bu çalışmadan çıkan sonuçların karşılaştırma tablosuna yer verilmiştir.

Tablo 32: Sonuçların Karşılaştırması

Değişken		Sonuç	Anlamli Olduğu Diğer Çalışmalar ve Katsayı İşareti
Gelir		Pozitif Anlamli	• Pesek (1963), Lee (1964), Robert (1971), Drescher (1977), Tin (2007), Algan ve Gence (2011) - pozitif • Tin (1998)- negatif
Paranın kendi getiri oranı /faiz		Negatif ilk analizde anlamli/ikinci analizde anlamsız	• Drescher (1977)- M1 için pozitif, M3 için negatif • Algan ve Gencer (2011) - negatif • Tin (2007)- negatif • Tin (2008)- pozitif
Merhamet güdüsü		Pozitif Anlamli	-
Ekonomik faktörler		Pozitif Anlamli	• Drescher (1977) toplam varlıklar - pozitif, • Pesek (1963) toplam varlıklar - poizitif
Ev sahipliği/Araç sahipliği		Pozitif Anlamli	• Pesek(1963)- pozitif
Medeni durum		Pozitif Anlamli	• Robert (1971) - negatif (evli olma durumu yokluk hipotezi olarak kabul edilmiştir). • Tin (2007) -negatif • Tin (2010)- pozitif
Hanehalkı büyüklüğü/ Çocuk sayısı		Pozitif Anlamli	• Drescher (1977)- negatif • Tin (2007) negatif • Tin (2010)- negatif
Satın Alma Gücü Beklentileri	Gelir artış beklentisi	Pozitif Anlamli	• Pesek (1963) gelir beklentisi - pozitif • Drescher (1977) fiyat beklentisi- M1’de negatif, M3’de pozitif • Algan ve Gencer (2011) enflasyonun ve kurun yüksek olduğu zamanlarda yapılan ölçümlerde her iki değişkenin de etkisi- negatif
	Fiyat azalış beklentisi	Pozitif Anlamli	
	Kur azalış beklentisi	Pozitif Anlamli	
Harcamalar		Negatif Anlamli	• İncelenen para talebi fonksiyonlarında harcama değişkeni kullanılmamıştır.

Bu alanda yapılacak olan diğer çalışmalara yönelik öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Merhamet ölçeği psikoloji alanında kullanılan bir ölçektir ve bu çalışma kapsamında ölçek hali hazır şekilde kullanılmıştır. Fakat para talebine yönelik farklı sorular ölçeğe eklenerek ölçek geliştirilebilir. Bu amaçla geliştirilen ölçek para talebi içinde merhamet güdüsünün daha etkin bir şekilde hesaplanmasını sağlayabilir.
- Anket çalışması kapsamında, vadeli mevduat sahiplerinin çoğunlukta olması sağlanırsa paranın kendi getirisi daha kapsamlı bir şekilde hesaplanabilir.
- Harcama değişkenleri (gıda, kira vb.) artırılabilir.
- Kredi borcunun veya diğer ödenmesi gereken zorunluluklar anket formuna soru olarak eklenerek net değer üzerinden para talebi çalışması yapılabilir. Bu bilgiler doğrultusunda harcama faktörlerinin yorumlanması daha da anlamlandırılabilir.
- Evli olan bireylere, eşlerin çalışıp çalışmadığı sorusu yönlendirilebilir. Bu sorunun cevabı, evli olma durumunda gelirden bir artış olup olmadığını daha net ortaya koyulmasını sağlayabilecektir.
- Bu çalışma kapsamında, merhamet güdüsü ile yardımda bulunan bireylere yönelik para talebi incelemesi yapılmıştır. İlerleyen çalışmalarda yardım alan bireylere yönelik para talebi üzerine de çalışmalar yapılabilir.
- Yapılan anket çalışmasında, bireylerin merhamet güdüsü ile para talebinde bulunma oranı ortalama %95 olarak belirlenmiştir. Merhamet güdüsü ile para talebinde bulunmayanların, örneklemden sayısı artırılabilirse iki durum arasında karşılaştırma yapılabilir.

Çalışmanın kısıtları:

- Anket formunda (Ek-1) yer alan, ekonomik faktörler başlığı altında bulunan *merhamet güdüsü ile para talebine* ilişkin soru da, statü ve ya vergi gibi sebeplerden dolayı yapılan yardımları dışarda bırakmak için özellikle “*merhamet güdüsü ile yapılan yardımlar*” sorulmuştur. Dolayısıyla bireyin yaptığı yardım davranışının statü ve vergi gibi sebeplerden olmadığı varsayılmaktadır.
- Vadeli mevduat kullanan birey sayısının gözlem sayısı ile birebir aynı olmamasından kaynaklı kayıp veri sorunu yaşanmıştır. Kayıp veri problemi serinin ortalaması alınarak ortadan

kaldırılmaya çalışılmıştır. Aynı durum, diğer finansal varlıkların getirisi değişkeni hesaplanırken de yaşanmıştır.

- Anket sorularının fazla olması ve çok sayıda ekonomik bileşen içermesi, ankete katılım oranını düşürmüştür.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, Seher (2014), **Farklı Merhamet Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinde Depresyon, Anksiyete, Stres ve Duygusal Zekanın İncelenmesi**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Akdeniz, Seher ve Deniz, Mehmet Engin (2016), “Merhamet Ölçeği’nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, **The Journal of Happiness and Well-Being**, 4(1), 50-61.
- Akerlof, George A. ve Kranton, Rachel E. (2000), " Economics and Identity", **The Quarterly Journal of Economics**, 115(3), 715-753.
- Aktan, Coşkun Can ve Bahçe, Abdullah Burhan (2015), "Kamu Tercihi ve Oyun Teorisi Perspektiflerinden Alturizmin (Hayırseverliğin/Yardımseverliğin) Eleştirisi", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 7(1), 25-56.
- Aktan, Coşkun Can (2010), “Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 2(1), 168-187.
- Aktaş, Vezir ve Coştur, Recai (2007), "Sorumluluk Yükleme Çerçevesinde Öfke ve Sempatî Duyguları ile Yardım Etme ve Saldırganlık Davranışları”, **Türk Psikoloji Dergisi**, 22(59), 15-37.
- Algan, Neşe ve Gencer, Salih (2011), “Türkiye’de Para Talebi Fonksiyonunun Modellenmesi”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 20(1), 195-212.
- Alkış, Nurcan (2016), “Bayes Yapısal Eşitlik Modellemesi: Kavramlar ve Genel Bakış”, **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, 2(3), 105-116.
- Alm, James ve Bourdeaux, Carolyn (2014), "Applying Behavioral Economics to the Public Sector", **Tulane Economics Working Paper Series**, 1045, 1-53. Alsahafi, 2009: 48
- Andaiyani, Sri vd. (2019), “Testing Baumol-Tobin Model Toward Millennials in Palembang City”, **Advances in Economics, Business and Management Research**, 142, 25-27.
- Aras, Osman Nuri (1998), **Başlıca Para Talebi Teorileri ve Finansal Sistemdeki Gelişmelerin Türkiye’de Para Talebine Etkisi**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ardor, Hakan Naim ve Varlık, Serdar (2012), “Keynes’in Likidite Tercihi Kuramı’nda Finans Motifi İle Para Talebinin Önemi ve Etkileri”, **Ekonomik Yaklaşım**, 23, 195-220.
- Atta-Mensah, Joseph (2004), “Money Demand and Economic Uncertainty”, **Bank of Canada**, Working Paper 2004-25.
- Attanasio, Orazio vd. (1998), “The Demand for Money, Financial Innovation, and the Welfare Cost of Inflation: An Analysis with Households’ Data”, **Centre for Studies in Economics and Finance, Working Paper No:3**. Aydın, 2004: 29

- Ayten, Ali (2009), **Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayyub, Muhammad (2007), **İslami Finansı Anlamak**, (Çev. Suna Akten Çürük ve Raif Parlakkaya), İktisat Yayınları, İstanbul.
- Baday Yıldız vd., (2021), “Scrutinizing Innovation Performance of Family Firms In Efficiency-Driven Environment”, **Journal of Business Research** 129 (2021), 260–270.
- Balıkçioğlu, Betül ve Karacaoğlu, Korhan (2007), "Sosyal Bir Ürün Olarak Topluma Pazarlanan Hayırseverlik: Stratejik Hayırseverlik", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9 (2) , 121-141 .
- Barnett, Stephen Harold (1969), **The Household Demand for Demand Deposits, Savings And Time Deposits at Commercial Banks, and Savings and Loan Shares**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Graduate School of Business Administration of New York University.
- Batson, Daniel C. (2010), “Empathy-Induced Altruistic Motivation”, M. Mikulincer ve P. R. Shaver (Ed.) **Prosocial Motives, Emotions, and Behavior: The Better Angels of Our Nature içinde**, American Psychological Association.
- Baumol, William J. (1952), “The Transactions Demand for Cash: An Inventory Theoretic Approach”, **The Quarterly Journal of Economics**, 66(4), 545-556.
- Baycan, Abdulmuttalip (2019), "Dini ve Sosyolojik Boyutlarıyla Dayanışma- Yardımlaşma Olgusu", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 21(39), 199-225.
- Bayram, Onur ve Uca, Hasan Fevzi (2019), “Türkiye’de Para Talebi Fonksiyonunun Belirlenmesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 59, 1-12.
- Bejou, David (2011), "Compassion as the New Philosophy of Business", **Journal of Relationship Marketing**, 10(1), 1-6.
- Benabout, Roland ve Tirolet, Jean (2009), “Individual and Corporate Social Responsibility", **Economica**, 2010(70), 1-19.
- Bentham, Jeremy (2000), **An Introduction to the Principles of Morals and Legislation**, Kitchener, Batoche Books.
- Berkowitz, Leonard ve Lutterman, Kenneth G. (1968), "The Traditional Socially Responsible Personality", **American Association for Public Opinion Research**, 32(2), 169-185.
- Bissoondeal, Rakesh K. vd. (2010), “Household-Sector Money Demand for The UK”, **The Manchester School**, 90–113.
- Bocutoğlu, Ersan (2012), **İktisadi Düşünceler Tarihi**, 2. Baskı, Murathan Yayınevi, Trabzon.

- _____ (2013), **Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, 6. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- _____ (2015), **Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, 12. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Bomberger, William A. (1993), "Income, Wealth, and Household Demand for Deposits", **The American Economic Review**, 83(4), 1034- 1044.
- Brekke, Kjell Arne ve Karine, Nyborg (2004), "Moral hazard and moral motivation: Corporate Social Responsibility as Labor Market Screening", **Memorandum**, 25, 1-29.
- Brown, Alexander (2005), "If We Value Individual Responsibility, Which Policies Should We Favour?", **Journal of Applied Philosophy**, 22(1), 23-44.
- Brunner, Karl ve Meltzer, Allan (1964), "Some Further Investigations of Demand and Supply Functions for Money", **The Journal of Finance**, 19(2), 240-283.
- _____ (1971), "The Uses of Money: Money in the Theory of an Exchange Economy", **The American Economic Review**, 61(5), 784- 805.
- _____ (1972), "Money, Debt, and Economic Activity", **Journal of Political Economy** 80(5), 951-977.
- Buhari, **Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (1992) el-Câmiu's-Sahîh**, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Büyükuysal, Mustafa Çağatay ve Öz, İbrahim İlker (2016), "Çoklu Doğrusal Bağıntı Varlığında En Küçük Karelere Alternatif Yaklaşım: Ridge Regresyon", **Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 6(2): 110-114.
- Callero, Peter L. vd. (1987), "Helping Behavior as Role Behavior: Disclosing Social Structure and History in the Analysis of Prosocial Action", **Social Psychology Quarterly**, 50(3), 247-256.
- Camerer vd., (2004), "Behavioural Game Theory: Thinking, Learning and Teaching", S. Huck (Ed.), **Advances in Understanding Strategic Behaviour içinde**, Palgrave Macmillan.
- Can, Yeşim (2012), "İktisatta Psikolojik İnsan Faktörü: Davranışsal İktisat", **Hukuk ve Araştırmaları Dergisi**, 4(2), 91-98.
- Carvalho, Hamilton Coimbra ve Mazzon, Jose' Afonso (2013), "Homo Economicus and Social Marketing: Questioning Traditional Models of Behavior", **Journal of Social Marketing**, 3(2), 162-175.
- Crisp, Roger (2003), "Equality, Priority, and Compassion", **Ethics**, 113(4), 745-763.
- Çağrıcı, Mustafa (ty), Komşu, <http://islam-portal.com/ansiklopedi/dia/pdf/c26/c260096.pdf> (19.10.2020).
- Çakır, Pınar ve Sesli, Fak Ahmet (2013), "Arsa Vasıflı Taşınmazların Değerine Etki Eden Faktörlerin ve Bu Faktörlerin Önem Sıralarının Belirlenmesi", **Electronic Journal of Map Technologies**, 5 (3), 2-16.
- Çetin, Ensar (2014), "Bir Sosyal Yardımlaşma Pratiği Olarak Askıda Kahve Ve Sadaka Taşı", **Akademik Bakış Dergisi**, 41, 1-12.

- Çömlekçi, Necla (1989),” Maksimum Bilgi İçin Optimal Örneklem Büyüklüğünün Tasarımı”, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 5(21),5-20.
- Danziger, Leif (1978), “The Transactions Demand for Cash: A Note on the Baumol-Tobin Theory”, **The Scandinavian Journal of Economics**, 80(4), 440-448.
- David, Howden (2013), “The Quantity Theory of Money”, **Journal of Prices & Markets** 1(1), 17-30.
- Davidson, Paul (1965), “Keynes's Finance Motive”, **Oxford Economic Papers**, 17(1), 47-65.
- DeCoster, Jamie (1998), **Overview of Factor Analysis**, Retrieved <month, day, and year you downloaded this file> from <http://www.stat-help.com/notes.html>.
- Demir, Konur Alp (2019), "Hristiyanlık Dininin Devlet Yönetimi Üzerine Etkileri", **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 23, 137-151.
- Develi (2008), **Sosyal Pazarlama Açısından Kamu Sektörü Reklamlarında Hedef Kitle Tutumu**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- Dexter, Farnklin ve Chestnut, David H. (1995), “Analysis of Statistical Tests to Compare Visual Analog Scale Measurements among Groups”, **Anesthesiology**, 82, 896-902.
- Dimand, Robert W. (2013), “David Hume and Irving Fisher on The Quantity Theory of Money in The Long Run And The Short Run” , **The European Journal of the History of Economic Thought**, 20(2), 284-304.
- Dornbush, Rudiger vd (1978), **Makroekonomi**, (Çev. Salih Ak (2007), Gazi Yayınevi, Ankara.
- Dökmen, Üstün (1988), "Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 21(1), 155-190.
- Drescher, Sol (1977), “**The Demand For Money: A Household Production Function Approach**”, Doktora Tezi, City University of New York
- Dünya İncil Birliğinin (2011), **Çok Dinli Bir Dünyada Hristiyan Tanıklığı Tutum Tavsiyeleri**, <https://missionrespekt.de/fix/files/ChZ-tuerkisch.pdf> (09.10.2020).
- Eisenberg, Nancy ve Miller, Paul A. (1987),” The Relation of Empathy to Prosocial and Related Behaviors”, **Psychological Bulletin**, 101(1), 91-119.
- Eraslan, Levent (2011), "Bireysel Sosyal Sorumluluk Ölçeğinin (BSS) Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması", **Aile ve Toplum Eğitim ve Kültür Araştırma Dergisi**, 7(24), 81-91.
- Fazzari, Steve ve Minsky, Hyman (1984), “Domestic Monetary Policy: If Not Monetarism, What?”, **Journal of Economic Issues**, 18(1), 101-116.
- Fehr, Ernst ve Gächter, Simon (2000), “Fairness and Retaliation: The Economics of Reciprocity”, **Journal of Economic Perspectives**, 14(3), 159–181

- Feige, Edgar L. ve Swamy, P. A. V. B. (1974), "A Random Coefficient Model of the Demand for Liquid Assets", **Journal of Money, Credit and Banking**, 6(2), 241-252.
- Fisher, Irvig (1911), **The Purchasing Power of Money**, Macmillan & Co., Limited.
- Fletcher, Jeffrey A. ve Zwick, Martin (2006), "The Evolution of Altruism: Game Theory in Multilevel Selection and Inclusive Fitness", **Journal of Theoretical Biology**, 245, 26–36
- Friedman, Milton (1970), "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", **Journal of Political Economy**, 78(2), 193-238.
- Fry, James Byron (1983), **The Household Transactions Demand for Money: A Capital Theoretic Approach**, Yayınlanmış Doktora Tezi, University of Maryland.
- Gilbert, Paul (2014), "The Origins and Nature of Compassion Focused Therapy", **British Journal of Clinical Psychology**, 53, 6–41.
- Giles, John ve Yoo, Kyeongwon (2007), "Precautionary Behavior, Migrant Networks, and Household Consumption Decisions: An Empirical Analysis Using Household Panel Data from Rural China", **The Review of Economics and Statistics**, 89(3), 534-551.
- Gintis, Herbert vd. (2002), "Explaining Altruistic Behavior in Humans", **Evolution and Human Behavior**, 24 (2003) 153–172.
- Goetz, Jennifer L. vd. (2010), "Compassion: An Evolutionary Analysis and Empirical Review", **Psychol Bull**, 136(3), 351–374.
- Göksu, Turgut (2007), **Sosyal Psikoloji**, <http://turgutgoksu.com/FileUpload/ks7441/File/1spgrs2011.pdf> (20.10.2020).
- Griffiths, William E. (2001), "Heteroskedasticity", (Ed.) Baltagi, Badi H., **A Companion to Theoretical Econometrics içinde** (82-100) Blackwell Publishing Ltd.
- Günör, Recep Batu (2016), "Pyotr Kropotkin Düşüncesinde Karşılıklı Yardımlaşma Kavramının Önemi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(43), 1241-1248.
- Hagemann, Harald ve Rühl, Christof (1990), "Nicholas Johannsen and Keynes's "Finance Motive"", **Journal of Institutional and Theoretical Economics**, 146(3), 445-469.
- Hamburger, Michael J. (1966), "The Demand for Money by Households, Money Substitutes, and Monetary Policy", **Journal of Political Economy**, 74(6), 600-623.
- Hamdani, Syed Nisar Hussain vd., (2004), "Study of Philanthropic Behaviour in Divine Economics Framework [with Comments]", **The Pakistan Development Review**, 43(4), 875-894.
- Hatipoğlu, Yıldız Zeliha (2021), "Metodolojik Bireye Bir Eleştiri; Özgecilik Kavramı ve Ültimatim Oyunu Uygulaması", **İnsan ve Toplum**, 139-177.

- Hayes, Frank (1989), The Quantity Theory of Money, 30-36.
<https://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Quantity%20Theory%20of%20Money%20By%20Frank%20Hayes.pdf> , (14.01.2024).
- Henrich, Joseph ve vd. (2001), "In Search of Homo Economicus: Behavioral Experiments in 15 Small-Scale Societies", **The American Economic Review**, 91(2), 73-78.
- Hicks, J. R. (1937), "Mr. Keynes and the "Classics"; A Suggested Interpretation", **Econometrica**, 5(2), 147-159.
- Hiebert, Dennis W. (2012), "The Community, Courage, and Compassion of the Christian Sociologist", **The Journal for the Sociological Integration of Religion and Society**, 2(2), 15-22.
- Höijer, Birgitta (2003), "The Discourse of Global Compassion and the Media", **Nordicom Review**, 24(2), 19-29.
- Ingham, Geoffrey (2000), "“Babylonian Madness”: On The Historical And Sociological Origins Of Money” içinde What is Money?, **Routledge International Studies in Money and Banking**, 16-41.
- IUPUI (2022), **The Global Philanthropy Environment Index 2022**, Indiana University Lilly Family School of Philanthropy, <https://scholarworks.iupui.edu/handle/1805/28098> , (ET: 15.05.2023).
- İlhan, Mustafa ve Çetin, Bayram (2014), "LISREL ve AMOS Programları Kullanılarak Gerçekleştirilen Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) Analizlerine İlişkin Sonuçların Karşılaştırılması", **Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi**, 5(2), 26-42.
- İncil, Luka, 6. Bölüm, <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1555&mc=2&sc=1531> (21.12.2020).
- ____Matta, 5. Bölüm, <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1505&mc=2&sc=1480> (21.12.2020).
- ____Romalılar, 12.Bölüm, <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1621&mc=2&sc=1616> (21.12.2020).
- ____Yakup, 2. Bölüm, <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1763&mc=2&sc=1760> (21.12.2020).
- Kalaycı, Şeref (2018), **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Dinamik Akademi, Ankara.
- Kalelioğlu, Uğur Berk (2019), "Auguste Comte'un İnsanlık Dini Kurgulamasında Üç Hal Kanunu'nun Rolü ve Pozitif Dinin Nitelikleri", **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3(3), 535-544.
- Kanov, Jason M. vd. (2004), "Compassion in Organizational Life", **American Behavioral Scientist**, 47(6), 808-827.
- Karagöz, İsmail (2014), Allah, İnsan ve Merhamet, **Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları**, Ankara.
- Kasapoğlu, Abdurrahman (2006), "Empati ve Sempatı Olgusuna Vurgu Yapan Bazı Ayetler", **Bilimname**, 10(1), 33-61.
- Katona, George ve Harris, Donald J. (1978), "Behavioral Economics", **Challenge**, 21(4), 14-18.

- Keleş, Ali (1998), **İslam’a Göre Para Kavramı**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Keyder, Nur (2002), **Para Teori-Politika- Uygulama**, Geliştirilmiş 8. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Keynes, John Maynard (1930), **Para Üzerine Bir İnceleme** (Çev. Cihan Gerçek 2020, 5. Basım), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- _____(1936), “The General Theory of Employment”, **The Quarterly Journal of Economics**, 51(2), 209-223.
- Kılıç, Selim (2012), “Örnek Büyüklüğü, Güç Kavramları ve Örnek Büyüklüğü Hesaplaması”, **Journal of Mood Disorders**, 2(3), 140-142.
- Kiraz, Celil (2005), **Kur’an’da Ahlak İlkeleri -Tevrat, Zebur ve İnciller Mukayeseli Bir Çalışma-**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kirby, James N. (2017), "Compassion Interventions: The Programmes, The Evidence, and Implications for Research and Practice", **Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice**, 90, 432–455.
- Kiremitçi Canioz, Elvan (2019), **Sosyal Kimliğin Yardım Etme Davranışı Üzerindeki Etkisinin Empati Ve Öznel İyi Oluş Değişkenlerine Göre İncelenmesi**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kitapçı, İsmail (2017), "Rasyonaliteden İrrasyonaliteye: Davranışsal İktisat Yaklaşımı ve Bilişsel Önyargılar", **Research Journal of Public Finance**, 3(1), 85-102.
- Koca, Ferhat (2012), "Rahmet ve Merhamet Çağrısı Olarak İslam", **Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi içinden**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Koç Başaran, Yağmur (2017), “Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5(47), 480-495.
- Koçak, Burçak vd. (2019), “Fen Bilimleri, Matematik ve Sınıf Öğretmen Adaylarının FeTeMM Öğretimine İlişkin Yönelimleri”, **Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi**, 7(2), 168-188.
- Kul, Seval (2014), "İstatistik Sonuçlarının Yorumu: P Değeri ve Güven Aralığı Nedir?", **Plevra Bülteni**, 8(1) 11-13.
- Kur'an, Beled Suresi, Enbiya Suresi, Fetih Suresi, İsra Suresi, Kasas Suresi, Mearic Suresi, Nur Suresi. Mealleri; www.diyaret.org.
- Laidler, David (1991), “The Quantity Theory is Always and Everywhere Controversial- Why?”, **The Economic Record**, 289-306.
- Lama, Dalai ve Cutler, Howard C. (1998), **The Art of Happiness**, 10th Edt., British Library, London.

- Land, Kenneth C. (1969), "Principles of Path Analysis", **Sociological Methodology** 1, 3-37,
- Lane, Timothy D. (1992), "Household Demand for Money in Poland: Theory and Evidence", **Staff Papers -International Monetary Fund**, 39(4), 825-854.
- Laumas, Prem S. ve Williams, Martin (1983), "Household Demand for Money in an Underdeveloped Economy : A Case Study of India", **The Pakistan Development Review**, 22(1), 37-46.
- Lee, Tong Hun (1964), "Income, Wealth, and the Demand for Money: Some Evidence From Cross-Section Data", **Journal of the American Statistical Association**, 59(307), 746-762.
- Linklater, Andrew (2007), "Towards a Sociology of Global Morals With An Emancipatory Intent", **Review of International Studies**, 33, 135-150.
- Lomax, Richard G. (1983), "A Guide To Multiple-Sample Structural Equation Modeling", **Behavior Research Methods & Instrumentation**, 15(6), 580-584.
- Lotti, Francesca ve Marcucci, Juri (2007), "Revisiting The Empirical Evidence on Firms' Money Demand", **Journal of Economics and Business**, 59, 51-73.
- Lydall, H. F., (1958), "Income, Assets, and the Demand for Money", **The Review of Economics and Statistics** , 40(1), 1-14.
- Macbeth, Angus ve Gumley, Andrew (2012) "Exploring Compassion: A Meta-Analysis of The Association Between Self-Compassion and Psychopathology", **Clinical Psychology Review**, 32, 545-552.
- Makransky, John (2012), "How Contemporary Buddhist Practice Meets the Secular World in Its Search for a Deeper Grounding for Service and Social Action", **Dharma World Online Journal**, 1-5.
- Mankiw, Gregory N. (2007), **Makroekonomi**, (Çev. Ömer Faruk Çolak (2010), Efil Yayınevi, Ankara.
- Marcuzzo, Maria Cristina (2002), "The Demise of The Quantity Theory of Money", **History of Economic Ideas**, 10(1), 49-62.
- _____(2006), " **Keynes ve Cambridge**" içinde Keynes (2008), 119-134 Dost Kitapevi, Ankara
- _____(2017), "The "Cambridge" Critique of The Quantity Theory of Money: A Note On How Quantitative Easing Vindicates It", **Journal of Post Keynesian Economics**, 40(2), 260-271.
- Marshall P. vd., (1995), "Testing The Distributional Assumptions of Least Squares Linear Regression", **The Forestry Chronicle**, 71(2), 213-218.
- Martin, Robert Dee (1978), **The Household Demand for Money**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Southern Methodist University.
- McCallum, Bennett T. ve Goodfriend, Marvin S. (1978), **Theoretical Analysis of The Demand For Money, Federal Reserve Bank of Richmond**, The Macmillan Press, Ltd.
- Mehra, Yash P. (1993), "The Stability of the M2 Demand Function: Evidence from an Error-Correction Model", **Journal of Money, Credit and Banking**, 25(3), 455-460.

- Mellers, Barbara vd., (2001), “Group Report: Effects of Emotions and Social Processes on Bounded Rationality”, (Ed.) Gigerenzer, Gerd ve Selten, Reinhard, **Bounded Rationality içinde** (263-279), The MIT Press.
- Meltzer, Allan H. (1963), “The Demand for Money: The Evidence from the Time Series”, **Journal of Political Economy**, 71(3), 219- 246.
- Miles, Jeremy (2014), **Tolerance and Variance Inflation Factor**, John Wiley & Sons.
- Narine, Kenneth (1997), **Money Demand Estimation: An Application of The Bootstrap**, Yayınlanmış Doktora Tezi, The City University of New York.
- Nas, Eşref ve Sak, Ramazan (2020), "Merhamet ve Merhamet Odaklı Terapi", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18 (1), 64-84.
- Neff, Kristin D. (2003), “The Development and Validation of a Scale to Measure Self-Compassion”, **Self and Identity**, 2(3), 223-250.
- Nirun, Nihat (1966), Sosyal Düzensizlikte Şahsi Davranışın Yeri, **Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi**, 04 (1966), 175-192.
- O’Boyle, Edward J. (2007), "Requiem for Homo Economicus", **Journal of Markets & Morality**, 10(2), 321-337.
- Orman, Sabri (1992), “Modern İktisat Literatüründe Para” içinde **Para, Faiz ve İslam**, 3. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Ornelas, Jose Renato Haas ve Silva, Antonio Francisco de Almeida (2014), “Testing The Liquidity Preference Hypothesis Using Survey Forecasts”, **Emerging Markets Review**, 23, 173–185.
- Orwin, Clifford (1980), "Compassion", **The American Scholar**, 49(3), 309-333.
- Öz, Fatma (1998), "Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri, Empatik Becerileri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişki", **Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 2 (2), 32-38.
- Özbaş, Mustafa (2016), "Kitab-ı Mukaddes Öğretilerinde Komşuluk ve Komşuluk Hakları", **Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(8-9), 11-32.
- Özdelikara, Afitap ve Babur, Serpil (2020), “Hemşirelik Öğrencilerinin Merhamet Düzeyi ve Empatik Eğilim İlişkisi”, **ACU Sağlık Bil Dergisi**, 11(2), 342-349.
- Özdemir, Ahmet (2020), “Sa‘lebî’nin el-Keşf ve’l-Beyân ‘an Tefsîri’l-Ḳur’ân Adlı Tefsirinde Allah’ın er-Rahmân ve er-Rahîm Sıfatlarının Analizi”, **Tokat İlmiyat Dergisi**, 8(1), 54-70.
- Özen, Yener (2013), "Sorumluluk Duygusu ve Davranışı Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği ve Geçerliliği", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, 7, 343-354.

- Özpolat, İbrahim (2023), “Spekülasyonun İktisadi Ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi: Meşru Ticaret Mi Yoksa Yasak Kumar Mı?”, **Apjir**, 7(2), 217- 246.
- Parasız, İlker (2007), **Para Teorisi ve Politikası**, Ezgi Kitap Evi, Bursa.
- Pathak, Dev Nath ve Piyashi, Dutta (2020), "An Ordinary Trope of Compassion: In an Anthropology of Folk and Sociology of Lore", **Social Action A Quarterly Review of Social Trends** içinde, 70(1), 1-16.
- Pesek, Boris P. (1963), “Determinants of the Demand for Money”, **The Review of Economics and Statistics**, 45(4), 419-424.
- Peterson, Richard E. (1974), “A Cross Section Study of the Demand for Money: The United States, 1960-62”, **The Journal of Finance**, 29(1), 73-88.
- Petursson, Thórarinn G. (2000), “The Representative Household's Demand For Money İn A Cointegrated VAR Model”, **The Econometrics Journal**, 3(2), 162-176.
- Phelps, Edmund S. (1975), **Altruism, Morality, and Economic Theory**, Russell Sage Foundation, New York.
- Pigou, A.C. (1917), “The Value of Money”, **The Quarterly Journal of Economics**, 32(1), 38-65
- Piliavin, Jane Allyn ve Charng, Hong-Wen (1990), "Altruism: A Review of Recent Theory and Research", **Annual Review of Sociology**, 16, 27-65.
- Pommier, Elizabeth vd. (2020), “The Development and Validation of the Compassion Scale”, **Assessment**, 27(1), 21–39.
- Portes, Richard ve Winter, David (1978), “The Demand for Money and For Consumption Goods in Centrally Planned Economies”, **The Review of Economics and Statistics**, 60(1), 8-18.
- Prawoto, Nano (2010), “Money Demand: A Study on The Indonesian Influential Factors”, **Economic Journal of Emerging Markets**, 2(3), 223-236.
- Price, Linda L. vd. (1995), "Everyday Market Helping Behavior", **Journal of Public Policy & Marketing**, 14(2), 255-266.
- Rabin, Matthew (2002), "A perspective on Psychology and Economics", **European Economic Review**, 46, 657-685.
- Radey, Melissa ve Figley, Charles R. (2007), "The Social Psychology of Compassion", **College of Social Work Journal**, 35, 207–214.
- Robert, Harrison Kirkwood (1971), “**Money Demand: A Microeconomic Study**”, Doktora Tezi, Indiana University
- Roberts, Russell D. (1984), "A Positive Model of Private Charity and Public Transfers", **Journal of Political Economy**, 92(1), 136-148.

- Röthe, Jörg (2021), "Thou Shalt Love Thy Neighbor as Thyself When Thou Playest: Altruism in Game Theory", **Association for the Advancement of Artificial Intelligence**, 15070-15077.
- Runde, Jochen (1994), "Keynesian Uncertainty and Liquidity Preference", **Cambridge Journal of Economics**, 18(2), 129-144.
- Rusuli, Che vd., (2013), "Factor Retention Decisions in Exploratory Factor Analysis Results: A Study Type of Knowledge Management Process at Malaysian University Libraries", **Asian Social Science**, 9(15), 227-240.
- Ruxanda, Gheorghe ve Muraru, Andreea (2011), "Household Money Demand in Romania. Evidence from Cointegrated VAR", **Technological and Economic Development of Economy**, 17(2), 382-396.
- Sağlam, İsmail (2001), "Çocuklarda Davranışların Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörlere Teorik Bir Yaklaşım", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, 10(2), 209-223.
- Sakarya, Sami (2017), **Kur'an-I Kerîm'de Zikredilen Rahmet Tecellîleri**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sanchez, Angel ve Cuesta, Jose (2005), "Altruism May Arise From Individual Selection", **Journal of Theoretical Biology**, 235, 233-240.
- Sarıçık, Murat (2014), "Hayvanlara Şefkat Ve Merhamet Açısından Bazı Cahiliye Âdetlerine Son Verilmesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2(33), 61-86.
- Sarıyer, Nilsun (2011), "Hayırsever Tüketici Davranışı -Çanakkale Örneği-", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 6(2), 254-268.
- Schlenker, Barry R. vd (1994), "The Triangle Model of Responsibility", **Psychological Review**, 101(4), 632-652.
- Schopenhauer, Arthur (2020), **Merhamet**, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Schwartz, Robert A. (1970), "Personal Philanthropic Contributions", **Journal of Political Economy**, 78(6), 1264-1291.
- Schwartz, Shalom H. (1973), "Normative Explanations of Helping Behavior: A Critique, Proposal, and Empirical Test", **Journal of Experimental Social Psychology**, 9, 349-164.
- Seitz, Franz ve Landesberger, Julian Von (2012), "Household Money Demand: The Euro Area Case", **Swiss Society of Economics and Statistics**, 148 (3), 409-438.
- Shrestha, Noora (2020), "Detecting Multicollinearity in Regression Analysis", **American Journal of Applied Mathematics and Statistics**, 8(2), 39-42.
- _____ (2021), "Factor Analysis as A Tool for Survey Analysis", **American Journal of Applied Mathematics and Statistics**, 9(1), 4-11.

- Simon, Herbert A. (1995), A Behavioral Model Of Rational Choice, **The Rand Corporation**, Santa Monica, California.
- _____(1964), "Theories of Bounded Rationality", **CIP Working Paper**, 66, 1-22.
- _____(1990), "A Mechanism for Social Selection and Successful Altruism", **Proquest Cenral**, 250 (4988), 1665-1668.
- _____(1993), "Altruism and Economics", **The American Economic Review**, 83(2), 156-161
- _____(2000), "Bounded Rationality in Social Science: Today and Tomorrow", **Mind & Society**, 1, 25-39.
- Snow, Nancy E. (1991), "Compassion", **American Philosophical Quarterly**, 28(3), 195-205.
- Stec, Jeffery A. (2000), **Money Demand and The Moderate Quantity Theory of Money: An Empirical Investigation**, Yayınlanmış Doktora Tezi, The Ohio State University.
- Strauss, Clara vd. (2016), "What is Compassion and How Can We Measure It? A Review of Definitions and Measures", **Clinical Psychology Review**, 47, 15–27.
- Sutanu, Behuria (1982), **The Household Demand for Money Under Uncertainty: Theory And Evidence**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Southern Methodist University.
- Sznaider, Natan (1999), "Compassion and Cruelty in Modern Society The Case of the Holocaust", **Amsterdams Sociologisch Tijdschrift**, 26(4), 487-506.
- Şahin Kutlu, Şeyma (2020), **Para Politikası Ve Varlık Fiyatları İlişkisi**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Balıkesir.
- Tan, Oğuzhan (2012), "Öğrenilmiş Merhametsizlik", Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi içinden, **Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları**, Ankara.
- Tanyol, Cahit (1998), **Schopenhauer'da Ahlak Felsefesi**, Gentaş Yayınları, İstanbul.
- Tavakol, Mohsen ve Dennick, Reg (2011), "Making Sense of Cronbach's Alpha", **International Journal of Medical Education**, 2, 53-55
- Tavlas, George S.(1998), "Retrospectives, Was the Monetarist Tradition Invented?", **Journal of Economic Perspectives**, 12(4), 211–222.
- Thaler, Richard (1980), "Toward a Positive Theory of Consumer Choice", **Journal of Economic Behavior and Organization**, 1, 39-60.
- _____(2000), "From Homo Economicus to Homo Sapiens", **Journal of Economic Perspectives**, 14(1), 133-141.
- Tin, Jan (1998), "Household Demand for Financial Assets: A Life-Cycle Analysis", **The Quarterly Review of Economics and Finance**, 38(4), 875-897.

- _____(1999), "Short-Run And Long-Run Demand For Financial Assets A Microeconomic Perspective", **International Review of Economics and Finance**, 8, 467–478.
- _____(2007), "An Empirical Examination of The Inventory–Theoretic Model of Precautionary Money Demand", **Science Direct**, Economics Letters 99 (2008), 204–205.
- _____(2008), "The Life-Cycle Motive and Money Demand: Further Evidence", **Economics Bulletin**, 5(18), 1-12
- _____(2010), "Bequest Motives and Household Money Demand", **Springer Science**, 34, 269-283.
- _____(2011), "A Longitudinal Analysis of the Stability of Household Money Demand", **Modern Economy**, 2, 416-420.
- Tinari, Frank D. (1976), **Economic Analysis of The Factors Influencing Major Components of Household Monetary Theory Donations in The United States**, The Department of Economics at Fordham University, Doktora Tezi, New York.
- Tobin, James (1958), "Liquidity Preference as Behavior Towards Risk", **The Review of Economic Studies**, 25(2)65- 86.
- _____(2005), "Irving Fisher", **The American Journal of Economics and Sociology**, 64(1), 19-42.
- Togay, Selahattin (1998), "Finans Gdsyle Para Talebi: nemi ve Yarattığı Sonuçlar", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, 13(1), 133-144.
- Triandis, Harry C. (1989), "The Self and Social Behavior in Differing Cultural Contexts", **Psychological Review**, 96(3), 506-520.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, www.tcmb.org (10.12.2023).
- Url, www.sosyalsorumluluk.org, (19.09.2020).
- Uslu, Yasemin ve Demir Korkmaz, Fatma (2016), "Yoğun Bakımda Hemşirenin Hissi Tarafı "Şefkat" ve Bakım", **Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi**, 20(2), 108-115.
- nsal, Erdal M. (2013), **Makro İktisat**, Genişletilmiş 10. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Vimal, Ram Lakhan Pandey (2011), "Love and Compassion (Prem Yoga): Dual Aspect-Monism (Vishishtadvaita2) Framework", **Vision Research Institute: Living Vision and Consciousness Research**, 4(3), 1-50.
- Watson, Goffrey (1967), "Lineer Least Squares Regression", **The Annals of Mathematical Statistics**,
- Weatherson, Brain (2002), "Keynes, Uncertainty and Interest Rates", **Cambridge Journal of Economics**, 26, 47-62.
- Weintraub, Sidney (1971), "Keynes and the Monetarists", **The Canadian Journal of Economics**, 4(1), 37-49.

- White, Kenneth J. (1976), "The Effect of Bank Credit Cards On the Household Transactions Demand for Money", **Journal of Money, Credit and Banking**, 8(1), 51-61.
- Williams, Christopher R. (2008), "Compassion, Suffering and the Self", **Current Sociology**, 56(1), 5–24.
- Yadavaia, James E. (2013), **Using Acceptance and Commitment Therapy to Decrease High-Prevalence Psychopathology by Targeting Self-Compassion: A Randomized Controlled Trial**, Yayınlanmış Doktora Tezi, University of Nevada, Reno
- Yavuzer, Nurgül (2017), " Bir Prososyal Davranış Kaynağı Olarak Özgeci Motivasyonun İlgili Alan Yazını Işığında Değerlendirilmesi", **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1(27), 105-126.
- Yıldırım Erhan vd. (2011), "Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez: Bir Literatür Taraması", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 66(4), 153-184.
- Yılmaz, Hatice (2019), **Yahudilikte Günah Kavramı ve Büyük Günahlar**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yu, Zhang (2007), **Behavioral Economic Analysis of Decision Making: A Case of Marketing, Dalhousie University Halifax**, Yüksek Lisans Tezi, Nova Scotia.
- Yurtkur ve Öztunç (2020), "Kredilerin Yaratılma Süreci: Türkiye İçin Ampirik Analiz" içinde **International Congress of Management, Economy and Policy Proceedings Book**, 36-48.
- Zebur, Ağıtlar, (3. Bölüm), Yasanın Tekrarı (15. Bölüm), Levililer (19.Bölüm), 51. Bölüm, <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=551&mc=1&sc=500> (21.12.2020).

EKLER

Ek 1:Anket Formu

Merhamet Güdüsü İle Para Talebi Anketi

Değerli katılımcı,

Bu alışma Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde danışmanlığı Prof.Dr. Adem KALÇA tarafından yapılan, Belkıs ASLAN’a ait “Merhamet Güdüsü ile Para Talebi: Türkiye zerine Ampirik Bir alışma” isimli doktora tezi kapsamında yürütülmektedir.

Araştırmanın rneklemi, Türkiye genelinde ikamet eden ücret veya maaş geliri olan bireyleri kapsamaktadır. Araştırmada sizden ad, soyad ve iletişim bilgileri istenmemektedir. Anket çalışmasına katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Herhangi bir sebep olmaksızın onaylarınızı herhangi bir zamanda geri çekme hakkına sahipsiniz. Verecek olduğunuz bilgiler üçüncü kişiler ile paylaşılmayacak, sadece bilimsel araştırma için kullanılacaktır. Ayrıca verecek olduğunuz bilgilerin doğruluğunun bilimsel araştırmanın doğruluğunu direkt olarak etkileyeceğini bilmenizi isteriz. Değerli vaktinizden bizlere zaman ayırdığınız ve anketimize katılımınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Araştırma hakkında daha fazla bilgi almak veya görüş ve önerileriniz için;

Mail: belkis_bal@windowslive.com veya

Demografik Faktörler

1. Yaşınız						
2. Cinsiyetiniz	(...)	Kadın	(...)	Erkek		
3. Eğitim durumunuz	(...)	İlköğretim	(...)	Ortaöğretim	(...)	Lise
	(...)	Lisans	(...)	Lisansüstü		
4. Mesleğiniz (belirtiniz lütfen)						
5.Medeni durumunuz	(...)	Evli	(...)	Bekar	(...)	Boşanmış
6.Ailenizdeki çocuk sayısı kaçtır?						
7. Hangi şehirde ikamet ediyorsunuz? (belirtiniz lütfen)						

Ekonomik Faktörler

1. Türk Lirası cinsinden yıllık ortalama geliriniz ne kadardır?	() Yok TL
2. Türk Lirası cinsinden nakit olarak ve/veya vadesiz mevduat hesaplarınızda bulundurduğunuz toplam miktar ne kadardır?	() Yok Nakit TL Vadesiz M. TL

3. Vadeli mevduat hesabınız var mı? Cevabınız evet ise lira cinsinden anapara miktarını, vade, faiz oranını belirtiniz.		() Evet () Hayır Ana para:.....TL Vade(ay) / faiz (%):	
4. Aşağıda belirtilen finansal varlıklardan sahip olduklarınız var mı? Cevabınız evet ise mevcut değerini ve beklenen getirisini yazınız.			
	Hayır sahip değilim	Evet sahibim	Mevcut değeri
1. Hisse senedi	(...)	(...)	TL
2. Tasarruf mevduatı ve yatırım fonu	(...)	(...)	TL
3. Tahvil	(...)	(...)	TL
4. Bono	(...)	(...)	TL
5. Altın ve döviz tasarruflarınız var mı? Var ise kendi cinsinden (gram, Dolar, Euro vb.) miktarını belirtiniz.			
	Hayır sahip değilim	Evet sahibim	Miktarı
1. Altın	(...)	(...)	
2. Döviz	(...)	(...)	
6. Ev sahibi misiniz?		(...) Evet (..) Hayır	
7. Hanenize ait motorlu taşıtınız var mı (motosiklet hariç)?		(...) Evet (..) Hayır	
8. Hayat sigortanız var mı? Cevabınız evet ise mevcut değerini belirtiniz.		(...) Evet (..) Hayır Mevcut Değer:.....TL	
9. Bireysel emekliliğiniz (BES) var mı? Cevabınız evet ise mevcut değerini belirtiniz.		(...) Evet (..) Hayır Mevcut Değer:.....TL	
10. Herhangi bir maddi beklenti olmaksızın, <i>merhamet güdünüz doğrultusunda</i> başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak için yardım amaçlı üçüncü kişiler için harcadığınız aylık ortalama Türk Lirası tutarı ne kadardır? (*Kişi, kurum veya kuruluşlara; elden, havale, EFT ile veya SMS yolu ile yapılan ayni veya nakdi yardımların toplamı **Zekat ve fitre gibi dini zorunluluklar dışında)		TL	

Beklentiler

Aşağıda belirtilen geleceğe yönelik gelir, fiyatlar genel düzeyi ve döviz kuru beklentilerinden size uygun olanı işaretleyiniz.					
	Kesinlikle Artar	Artar	Değişmez	Azalır	Kesinlikle Azalır
1. Gelir	1	2	3	4	5
2. Fiyatlar Genel Düzeyi	1	2	3	4	5
3. Döviz Kuru	1	2	3	4	5

Harcamalar

1. Aylık ortalama sağlık harcamalarınızın tutarı ne kadar?	TL Oran ()
2. Aylık ortalama eğitim harcamalarınızın tutarı ne kadar?	TL Oran ()
3. Aylık ortalama eğlence ve kültür harcamalarınızın tutarı ne kadar?	TL Oran ()

Merhamet Ölçeği	Hiçbir Zaman	Nadiren	Ara sıra	Sık sık	Her zaman
1. İnsanlar benim karşımda ağladıklarında genellikle hiçbir şey hissetmem.	1	2	3	4	5
2. Bazen insanlar kendi problemlerinden bahsettiklerinde, beni ilgilendirmediğini düşünürüm.	1	2	3	4	5
3. Kendimi acı çeken insanlara karşı duygusal olarak yakın hissetmem.	1	2	3	4	5
4. İnsanlar benimle konuşurken, onlara tüm dikkatimi veririm.	1	2	3	4	5
5. İnsanlar bana üzüntülerini anlattıkları zaman kendimi onlardan uzaklaşmış hissederim.	1	2	3	4	5
6. Birisi zor bir duruma düştüğünde ona yardım etmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
7. İnsanlar bana dertlerini anlattıklarında çoğunlukla duymazdan gelirim.	1	2	3	4	5
8. Zor zamanlarında insanların yanında bulunmayı severim.	1	2	3	4	5
9. Bana hiçbir şey söylemeseler bile insanların üzgün olduklarını fark ederim.	1	2	3	4	5
10. İnsanlar üzgün olduklarında, onlarla yakınlık kurmakta zorlanacakmışım gibi hissederim.	1	2	3	4	5
11. Herkes bazen kendini kötü hisseder, bu insan olmanın bir parçasıdır.	1	2	3	4	5
12. İnsanlar duygusal ve fiziksel olarak güçsüz olduklarında, bazen onlardan soğuduğumu hissederim.	1	2	3	4	5
13. İnsanlar bana sorunlarını anlattıklarında, onları sabırla dinlerim.	1	2	3	4	5
14. Diğer insanların sorunlarının beni ilgilendirmediğini düşünürüm.	1	2	3	4	5
15. Tüm insanların zayıf yönleri olduğunu ve kimsenin mükemmel olmadığını kabullenmek önemlidir.	1	2	3	4	5
16. İnsanlar mutsuz olduğunda onların yardımına koşarım.	1	2	3	4	5
17. Başkalarıyla farklılıklarına rağmen herkesin acıyı tıpkı benim gibi hissettiğini bilirim.	1	2	3	4	5
18. İnsanlar sıkıntılı olduklarında, onlarla genellikle başkalarının ilgilenmesini isterim.	1	2	3	4	5
19. Başkalarının sorunlarıyla ilgili pek fazla düşünmem.	1	2	3	4	5
20. Acı çekmek tüm insanlar için ortak bir yaşantıdır.	1	2	3	4	5
21. İnsanlar bana sıkıntılarını anlattıklarında, objektif bir tutum takınmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
22. İnsanlar ıstırap çekerken, onlarla iletişim kuramam.	1	2	3	4	5
23. Çok acı çeken insanlardan uzak durmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
24. İnsanlar üzgün olduklarında, onları rahatlatmaya çalışırım.	1	2	3	4	5

Ek 2: Faktör Analizine İlişkin Sonuçlar

Toplam Açıklanan Varyans

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4,095	27,302	27,302	4,095	27,302	27,302	3,791	25,272	25,272
2	2,543	16,951	44,254	2,543	16,951	44,254	2,267	15,110	40,383
3	1,648	10,985	55,238	1,648	10,985	55,238	2,123	14,153	54,536
4	1,605	10,697	65,935	1,605	10,697	65,935	1,710	11,400	65,935
5	,923	6,156	72,091						
6	,831	5,538	77,629						
7	,725	4,830	82,459						
8	,695	4,631	87,090						
9	,604	4,024	91,114						
10	,491	3,275	94,389						
11	,342	2,282	96,671						
12	,318	2,118	98,789						
13	,083	,553	99,342						
14	,057	,380	99,722						
15	,042	,278	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Ek 3: Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Sonuçları**Faktörlere İlişkin Regresyon Ağırlıkları**

			Estimate	S.E.	C.R.	P
e_cash	<---	Ekonomik_faktr	1.000			
e_time	<---	Ekonomik_faktr	.900	.036	25.348	***
e_stock	<---	Ekonomik_faktr	.247	.026	9.469	***
e_gold	<---	Ekonomik_faktr	.897	.037	24.515	***
e_exchange	<---	Ekonomik_faktr	.982	.041	24.029	***
y_house	<---	Yasam_std	1.000			
y_car	<---	Yasam_std	1.302	.150	8.702	***
y_mrd	<---	Yasam_std	1.921	.212	9.063	***
y_chld	<---	Yasam_std	1.599	.270	5.914	***
h_edu	<---	Harcamalar	1.000			
h_culter	<---	Harcamalar	.926	.136	6.791	***
h_health	<---	Harcamalar	1.303	.194	6.722	***
sag_wage	<---	SAG_beklentisi	1.000			
sag_price	<---	SAG_beklentisi	3.551	.730	4.865	***
sag_exchange	<---	SAG_beklentisi	3.838	.816	4.703	***

Standardilize Regresyon Ağırlıkları

			Estimate
e_cash	<---	Ekonomik_faktr	.773
e_time	<---	Ekonomik_faktr	.987
e_stock	<---	Ekonomik_faktr	.432
e_gold	<---	Ekonomik_faktr	.964
e_exchange	<---	Ekonomik_faktr	.950
y_house	<---	Yasam_std	.552
y_car	<---	Yasam_std	.808
y_mrd	<---	Yasam_std	.655
y_chld	<---	Yasam_std	.358
h_edu	<---	Harcamalar	.543
h_culter	<---	Harcamalar	.587
h_health	<---	Harcamalar	.643
sag_wage	<---	SAG_beklentisi	.225
sag_price	<---	SAG_beklentisi	.966
sag_exchange	<---	SAG_beklentisi	.973

Kovaryanslar			Estimate	S.E.	C.R.	P
Ekonomik_faktr	<-->	Yasam_std	.013	.004	3.323	***
Ekonomik_faktr	<-->	Harcamalar	-.006	.004	-1.567	.117
Ekonomik_faktr	<-->	SAG_beklentisi	.014	.004	3.321	***
Yasam_std	<-->	Harcamalar	-.015	.005	-2.809	.005
Yasam_std	<-->	SAG_beklentisi	-.004	.004	-1.016	.310
Harcamalar	<-->	SAG_beklentisi	.008	.005	1.656	.098
e8	<-->	e9	.294	.046	6.460	***
e9	<-->	e10	.101	.023	4.304	***

Korelasyonlar			Estimate
Ekonomik_faktr	<-->	Yasam_std	.202
Ekonomik_faktr	<-->	Harcamalar	-.095
Ekonomik_faktr	<-->	SAG_beklentisi	.228
Yasam_std	<-->	Harcamalar	-.204
Yasam_std	<-->	SAG_beklentisi	-.058
Harcamalar	<-->	SAG_beklentisi	.107
e8	<-->	e9	.418
e9	<-->	e10	.206

Varyanslar	Estimate	S.E.	C.R.	P
Ekonomik_faktr	.051	.005	9.845	***
Yasam_std	.076	.014	5.386	***
Harcamalar	.075	.016	4.674	***
SAG_beklentisi	.073	.031	2.381	.017
e1	.035	.002	14.803	***
e2	.001	.000	5.107	***
e3	.014	.001	15.108	***
e4	.003	.000	10.867	***
e5	.005	.000	12.301	***
e6	.174	.014	12.568	***
e7	.068	.013	5.257	***
e8	.373	.036	10.501	***
e9	1.330	.094	14.087	***
e10	.180	.016	11.171	***
e11	.122	.013	9.586	***
e12	.180	.022	8.069	***
e13	1.375	.091	15.122	***
e14	.065	.045	1.443	.149
e15	.062	.053	1.166	.244

Ek 4: YEM Analizine İlişkin Sonuçlar

Model Uyumluluğu ve Modele İlişkin Sonuçları:

CMIN

Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF
Default model	48	283.790	123	.000	2.307
Saturated model	171	.000	0		
Independence model	18	4695.356	153	.000	30.689

RMR, GFI

Model	RMR	GFI	AGFI	PGFI
Default model	.034	.937	.913	.674
Saturated model	.000	1.000		
Independence model	.106	.485	.425	.434

NFI, CFI

Model	NFI Delta1	RFI rho1	IFI Delta2	TLI rho2	CFI
Default model	.940	.925	.965	.956	.965
Saturated model	1.000		1.000		1.000
Independence model	.000	.000	.000	.000	.000

FMIN

Model	FMIN	F0	LO 90	HI 90
Default model	.617	.350	.251	.465
Saturated model	.000	.000	.000	.000
Independence model	10.207	9.875	9.396	10.369

RMSEA

Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
Default model	.053	.045	.061	.243
Independence model	.254	.248	.260	.000

AIC

Model	AIC	BCC	BIC	CAIC
Default model	379.790	383.926	578.193	626.193
Saturated model	342.000	356.735	1048.811	1219.811
Independence model	4731.356	4732.907	4805.757	4823.757

Model Sonuçları	
Chi-Square	283
Degrees of freedom	123
Probability level	.000

Regresyon Ağırlıkları			Estimate	S.E.	C.R.	P
MGpara_talebi	<---	Ekonomik_faktr	.157	.080	1.967	.049
MGpara_talebi	<---	Yasam_std	.433	.111	3.896	***
MGpara_talebi	<---	Harcamalar	-.217	.082	-2.649	.008
MGpara_talebi	<---	SAG_beklentisi	.098	.058	1.704	.088
e_cash	<---	Ekonomik_faktr	1.000			
e_time	<---	Ekonomik_faktr	.901	.036	25.342	***
e_stock	<---	Ekonomik_faktr	.247	.026	9.470	***
e_gold	<---	Ekonomik_faktr	.898	.037	24.500	***
e_exchange	<---	Ekonomik_faktr	.982	.041	24.012	***
y_house	<---	Yasam_std	1.000			
y_car	<---	Yasam_std	.982	.126	7.789	***
y_mrd	<---	Yasam_std	1.504	.202	7.435	***
y_chld	<---	Yasam_std	1.258	.236	5.324	***
h_edu	<---	Harcamalar	1.000			
h_culter	<---	Harcamalar	.991	.146	6.782	***
h_health	<---	Harcamalar	1.465	.226	6.488	***
sag_wage	<---	SAG_beklentisi	1.000			
sag_price	<---	SAG_beklentisi	3.550	.727	4.885	***
sag_exchange	<---	SAG_beklentisi	3.813	.803	4.751	***
mscale	<---	MGpara_talebi	1.000			
y_k	<---	MGpara_talebi	1.737	.406	4.279	***
i_own	<---	MGpara_talebi	-.009	.023	-.381	.703

Standardilize Regresyon Ağırlıkları			Estimate
MGpara_talebi	<---	Ekonomik_faktr	.133
MGpara_talebi	<---	Yasam_std	.534
MGpara_talebi	<---	Harcamalar	-.207
MGpara_talebi	<---	SAG_beklentisi	.100
e_cash	<---	Ekonomik_faktr	.772
e_time	<---	Ekonomik_faktr	.987
e_stock	<---	Ekonomik_faktr	.432
e_gold	<---	Ekonomik_faktr	.964
e_exchange	<---	Ekonomik_faktr	.950
y_house	<---	Yasam_std	.660
y_car	<---	Yasam_std	.729
y_mrd	<---	Yasam_std	.613
y_chld	<---	Yasam_std	.335
h_edu	<---	Harcamalar	.506
h_culter	<---	Harcamalar	.585
h_health	<---	Harcamalar	.674
sag_wage	<---	SAG_beklentisi	.226
sag_price	<---	SAG_beklentisi	.969
sag_exchange	<---	SAG_beklentisi	.970
mscale	<---	MGpara_talebi	.344
y_k	<---	MGpara_talebi	.855
i_own	<---	MGpara_talebi	-.021

Modelle İlişkin Kovaryanslar			Estimate	S.E.	C.R.	P
Ekonomik_faktr	<-->	Yasam_std	.017	.005	3.623	***
Ekonomik_faktr	<-->	Harcamalar	-.005	.003	-1.558	.119
Ekonomik_faktr	<-->	SAG_beklentisi	.014	.004	3.337	***
Yasam_std	<-->	Harcamalar	-.019	.006	-3.002	.003
Yasam_std	<-->	SAG_beklentisi	-.005	.005	-.949	.343
Harcamalar	<-->	SAG_beklentisi	.008	.004	1.704	.088
e8	<-->	e9	.326	.046	7.075	***
e9	<-->	e10	.098	.024	4.144	***

Modelle İlişkin Korelasyonlar			Estimate
Ekonomik_faktr	<-->	Yasam_std	.231
Ekonomik_faktr	<-->	Harcamalar	-.094
Ekonomik_faktr	<-->	SAG_beklentisi	.227
Yasam_std	<-->	Harcamalar	-.232
Yasam_std	<-->	SAG_beklentisi	-.055
Harcamalar	<-->	SAG_beklentisi	.111
e8	<-->	e9	.437
e9	<-->	e10	.193

Varyanslar	Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
Ekonomik_faktr	.051	.005	9.842	***	
Yasam_std	.109	.019	5.709	***	
Harcamalar	.065	.015	4.419	***	
SAG_beklentisi	.074	.031	2.398	.016	
e19	.040	.013	3.148	.002	
e1	.035	.002	14.807	***	
e2	.001	.000	5.034	***	
e3	.014	.001	15.109	***	
e4	.003	.000	10.864	***	
e5	.005	.000	12.316	***	
e6	.141	.016	8.679	***	
e7	.093	.013	7.189	***	
e8	.409	.039	10.614	***	
e9	1.357	.095	14.283	***	
e10	.189	.016	12.010	***	
e11	.123	.013	9.215	***	
e12	.168	.024	6.897	***	
e13	1.374	.091	15.127	***	
e14	.060	.045	1.331	.183	
e15	.068	.052	1.325	.185	
e16	.532	.038	13.968	***	
e17	.079	.046	1.735	.083	
e18	.013	.001	15.164	***	

Ek: 5 Etik Kurul Onay Raporu

	GİZLİ	24.06.2022 11:18 E-82554930-050.01.04-255190 03533428		
T.C. KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Hukuk Müşavirliği				
Sayı : E-82554930-050.01.04-255190 -3254 Konu : Belkıs ASLAN'ın Etik Kurul Kararı	24.06.2022			
İlgi : 21.06.2022 tarihli ve E-26014373-050.01.04-253294 sayılı yazı.				
Sn. Belkıs ASLAN				
KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Katılım Bankacılığı Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Belkıs ASLAN'ın "Merhamet Gudsü ile Para Talebi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma" adlı çalışmada kullanmak için gerekli olan Etik Kurul incelemesi yapılmış ve başvurunuza onay verilmiştir. Bilgilerinize ve gereğini rica ederim.				
Prof. Dr. Akif CİNEL Rektör Yardımcısı				
Ek: Belkıs ASLAN'ın Etik Kurul Kararı (Sayfa 5)				
Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. Doğrulama Kod: 3A6C7B12-3346-4D97-A5C9-CC36F815C9F				
GİZLİ	Doğrulama Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/karadeniz-teknik-universitesi-etik-kurul			
61080 – Trabzon / TÜRKİYE Tel: 04623772107	Faks: 04623774399	www.ktu.edu.tr		
Ayrıntılı Bilgi İçin İrtibat Belgin ŞEN hukukmusavirligi@ktu.edu.tr		Sayfa 1 / 1		
				

ÖZGEÇMİŞ

Belkıs ASLAN; ilk, orta ve lise öğretimini İstanbul'da tamamladı. 2011 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İktisat – Lisans programından mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı'na kabul edildi. 2015 yılında Yüksek Lisans'ı bitirip, aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim dalında doktora eğitimine başladı. Ders aşamasının tamamlanmasının ardından bu programı bırakarak, 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi kontrolünde yürütülen YÖK-100/2000 Katılım Bankacılığı doktora programına başladı.

Yabancı dili İngilizce olan ASLAN, evli ve bir çocuk annesidir.